

Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep

RANNVEIG DAHLE

NICOLE HENNUM

(red.)

RAPPORT

NR 5/08

Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep

RANNVEIG DAHLE

NICOLE HENNUM

(red.)

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 5/2008

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2008
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-280-2
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © stock.xchng
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

I denne rapporten presenteres resultatene fra prosjektet «Barnevernets håndtering av seksuelle overgrep og vold i familien». Prosjektet ble i utgangspunktet finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet, men senere overført til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet som også har stått for den senere finansieringen.

Prosjektet er et samarbeid mellom NOVA og to fagmiljøer: ett i Nord-Norge (Barnevernets Utviklingssenter) og ett i Agder (Universitetet i Agder). Anne Solberg var prosjektleder fram til september 2007, da Rannveig Dahle overtok. I tillegg til NOVA-forskerne har to lokalt forankrete medarbeidere vært engasjert, Renée Thørnblad (Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge) og Aud-Keila B. Kjær (UiA).

Vi vil takke ressurspersoner ved de utvalgte, lokale barnevernkontorene som inngår i undersøkelsen, for engasjert deltakelse og for at de satte av tid til å samarbeide med oss. Takk også til Kirsten Danielsen og Jon Ivar Elstad, begge forskere ved NOVA som har lest rapporten og kommet med konstruktive innspill og til Torhild Sager, også NOVA, som har redigert rapporten.

Oslo, juni 2008

Rannveig Dahle

Nicole Hennem

Innhold:

Sammendrag	7
<i>Rannveig Dahle</i>	
1 Prosjektets bakgrunn, problemstillinger og begreper	11
Vold	12
Seksuelle overgrep	13
Rettslige perspektiver	14
Barnevern og familierelasjoner	15
Barneverntjenestens praksis	17
Et barneperspektiv	18
Om kapitlene	23
Litteratur	24
<i>Rannveig Dahle og Anne Solberg</i>	
2 Framgangsmåte og utvalg	27
Metoder	27
Prosjektorganisering	27
Overførbarhet	33
Taushetsplikt	35
Litteratur:	36
<i>Aud-Keila B. Kjær & Svein Mossige</i>	
3 Når barneverntjenesten må forholde seg til straffeloven	37
Innledning	37
Anmelde eller ikke?	38
Samarbeid med politi og påtalemyndighet	45
Forholdet til fylkesnemnda – samarbeid eller tvang i forhold til foreldrene?	51
Konklusjon	55
Litteratur	57
<i>Tonje Wejden</i>	
4 Vurdering av foreldrenes endringsmuligheter i voldssaker	58
Innledning	58
Å vurdere foreldrenes mulighet til å skape endring	58
Å bruke tillit	61
Vurdering av bekymringsmeldinger	63
Vurdering av foreldrenes mulighet til endring på sikt	66
Kjønn, tillit og makt	72
Hva skaper ikke tillit til endring?	77
Tillit og forklaringer på vold	80
Avslutning	88
Litteratur	89
<i>Svein Mossige</i>	
5 Hva er god praksis i barneverntjenestens håndtering av seksuelle overgrepssaker?	92
Innledning	92
Få so-saker i materialet	94

Framgangsmåten i dette kapitlet	95
SAK I: Jente utsatt for seksuelle overgrep fra en far som innrømmer forholdet.....	96
SAK II: Seksuelle overgrep i et fosterhjem.....	106
SAK III: En uklar sak om seksuelle overgrep	109
Diskusjon.....	117
Litteratur	121
 <i>Anne Solberg</i>	
6 God praksis i saker med vold	123
Innledning.....	123
Noen hovedtrekk i det materialet barnevernet valgte ut.....	124
Håndtering av saker med vold i familier med små barn.....	128
Håndtering av saker med vold i familier med barn i skolealder	134
Håndtering av saker med vold i familier med ungdommer	140
God praksis i barnevernet: Noen konklusjoner	147
Litteratur:	150
 <i>Elisabeth Backe-Hansen</i>	
7 God praksis i forhold til bevegelige mål	151
Rammer for god praksis i saker med vold og seksuelle overgrep.....	151
God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep	155
Videre utvikling av god praksis	161
Litteratur	163
 Summary.....	 165

Sammendrag

Målsettingen med prosjektet har vært å få mer kunnskap om hvordan barneverntjenesten arbeider med saker hvor vold og seksuelle overgrep er tema. Disse sakene skiller seg fra andre barnevernssaker ved at de krever et umiddelbart opphør av vold eller seksuelle overgrep og ved at de kobles til straffelovens bestemmelser. Tilnærming til praksisfeltet i prosjektet har vært å undersøke hvordan saksbehandlere selv definerer hva som er god praksis i disse sakene. Perspektivet var ment å bidra til å snu fokus fra et mangelperspektiv til et mulighetsperspektiv.

Kontorene som deltok i prosjektet har selv valgt saker hvor de mente de hadde håndtert vold og/eller seksuelle overgrep i sakene på en god måte. Datainnsamlingen foregikk i to omganger, først i 2005, deretter i 2006. Datamaterialet består av 73 saker fra åtte barneverntjenester i tre regioner (Nord, Sør og Øst) hvor vold og/eller seksuelle overgrep var tema, og av 73 saksbehandlerintervjuer om disse sakene. Seksuelle overgrep var hovedtema i syv saker, vold var saksgrunnlaget i 50 saker, mens det i 16 saker dreide seg om både vold og seksuelle overgrep. Undersøkelsen dekker en stor variasjonsbredde i det norske barnevernsfeltet. På tross av variasjonen kan det være nødvendig å påpeke et interessant funn når det gjelder valg av saker: Saksbehandlerne valgte saker med barn med etnisk norsk bakgrunn når det gjaldt seksuelle overgrep, mens når det gjaldt vold valgte de saker hvor barn og ungdom med annen etnisk bakgrunn enn norsk ble overrepresentert – særlig i region Øst. I sakene med barn og ungdom fra minoritetsfamilier hvor det var både vold og seksuelle overgrep, ble vold gjort til hovedtema og seksuelle overgrep kom i bakgrunn. Hvorfor det oppsto et skille grunnet i etnisk tilhørighet kan ha sammenheng med tilnæringsmåten om god praksis. Saksbehandlere synes at de fikk til noe når det gjelder etnisk norske familier hvor seksuelle overgrep var tema, og de synes at de fikk til noe i forhold til familier med annen etnisk bakgrunn når det gjelder vold. Datamaterialet består av sensitive opplysninger, og det har blitt gjort et betydelig arbeid med anonymisering.

Hva består så en god praksis av i disse sakene sett fra saksbehandlerens ståsted:

1. God praksis i arbeid med saker som omhandler vold og seksuelle overgrep, preges av noen grunnholdninger som ikke er ulik barneverntjenestens arbeid med andre saker: Avgjørelser om intervensjoner i familien og bestemmelser om hva slags tiltak som skal settes inn, er basert på vurderinger av hva som er godt for barna på kort og lang sikt. På kort sikt handler arbeidet først om å vurdere om et barn fortsatt kan bo hjemme eller om det må akutt plasseres, og om å få vold og seksuelle overgrep til å opphøre umiddelbart. Denne fasen i arbeidet beskrives oftest som dramatisk, og bistand fra politiet kan være nødvendig. Det langsiktige arbeidet består i å forbedre et barns oppvekstvilkår når fare for vold eller seksuelle overgrep er opphørt.
2. God praksis handler om en utstrakt bruk av relasjonsarbeid for å oppnå resultater. Målbevissthet og god forberedelse i forkant av møter inngår som elementer i disse. I rapporten beskrives dette som styrte forhandlinger eller som tydelighet med hensyn til formål og systematikk i framgangsmåte. Målene saksbehandlere setter for i ulike saker, varierer ut fra sakenes innhold og særegenhet. Det kan være støtte til mødre om å opprettholde brudd med en voldelig ektefelle og far, det kan være opplæring i andre måter å sette grenser på enn å slå, det kan være å gjenopprette tillit mellom foreldre og barn når det har vært grunn til mistillit, eller det kan være å bringe fram for en familie en mistanke om seksuelle overgrep.
3. God praksis ivaretar familierelasjoner. Det handler ikke så mye om å la et barn eller en ungdom bo hjemme når det ikke kan, men å bevare relasjoner på tross av det som har skjedd, og tenkt ut fra barns eller ungdoms behov. I alle saker enten det gjelder vold eller seksuelle overgrep, har det blitt lagt ned betydelig arbeid i å skape nye relasjoner mellom foreldre og barn og foreldre og ungdom. Noen ganger har det vært mulig å endre relasjoner mens barn og ungdom har bodd hjemme, andre ganger har relasjonsarbeid mellom foreldre og barn eller ungdom hatt en plassering utenfor hjemmet som utgangspunkt.
4. God praksis handler om å være på vakt i forhold til mulighet for at vold mot mor og/eller barn kan blusse opp igjen, eller at seksuelle overgrep ikke opphører. God praksis innebærer dermed også bruk av makt om nødvendig. Det foregår en kontinuerlig vurdering av barns omsorgssituasjoner og av relasjoner mellom familiemedlemmer i disse sakene. Tillit

framheves som sentralt i vurderinger av foreldrenes endringsmuligheter. Tillit oppfattes som en toveis prosess, hvor foreldrenes måte å framtre som troverdige eller ikke på, deres selvinnsett og mulighet for å forstå situasjonen fra barnas ståsted påvirker utfallet. I saker med vold inngår også forklaringer på vold som et element i hvordan tillit skapes. Vold som begrunnes i rus/sykdom inngir for eksempel mindre tillit enn vold som forklares med oppdragelsesmetoder.

5. God praksis fordrer også samarbeid med andre instanser. Særlig må barneverntjenesten forholde seg til politiet og til straffeloven. Samarbeid med politiet gir i mange saker barneverntjenesten den nødvendige autoritet for å kunne gjennomføre arbeidet sitt. God praksis innebærer å være tydelig på at et tiltak fra barneverntjenesten ikke er en erstatning for en eventuell dom i saken. Særlig gjelder dette overfor fedre av utenlandsk opprinnelse. Videre innebærer god praksis å kunne vurdere når barneverntjenesten må ta hensyn til faglige vurderinger eller gi avkall på dem i møte med påtalemyndigheter. I noen saker vil for eksempel terapeutiske hensyn veie tyngre enn en underretning om et staffbart eller mulig staffbart forhold.
6. God praksis er å handle ut fra hva som er barnas interesser. Vold og seksuelle overgrep fører til alvorlige bekymringer hos saksbehandleren om hvordan barnet har det. Det medfører at saksbehandlere ønsker å forsikre seg om at barnas hverdagsliv gjøres mest mulig lik andre barns. I samtlige saker er barna viktige informanter for barneverntjenesten, og deres synspunkter og ønskemål tillegges vekt. God praksis betinger derfor et barneperspektiv med forankring i dagliglivet. I den sammenheng er barnas og ungdommers ønske om å bevare relasjoner med foreldrene viktig å notere.
7. God praksis er tidkrevende arbeid. For å beskrive god praksis bruker saksbehandlere begreper som relasjoner, tillit, vurderingsarbeid, forbedring av barns dagligliv. Disse er handlinger som krever innsats over tid, oftest langt utover tiden saksbehandlere oppfatter at de har til rådighet. Tidsbruken går sammen med et sterkt engasjement for å få til forandringer i livene til barna og familiene deres.
8. God praksis handler om å være fleksibel eller, som det sies i rapporten, om å arbeide i forhold til bevegelige mål. Det krever en tilpasning i forhold til ulikheter i situasjoner, til familiesammensetninger og til barns alder.

1 Prosjektets bakgrunn, problemstillinger og begreper

Norske myndigheter tillegger barneverntjenesten en sentral rolle i saker som handler om seksuelle overgrep og vold i familien. Samfunnsoppdraget er å ivareta og overvåke utsatte barns omsorgssituasjon. Dette medfører et spesielt ansvar for barn som utsettes for og/eller er vitne til seksuelle overgrep og vold i familien (Strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep, 2005–2009, NOU 2003:31, St.meld. 29, 2002–2003). Det er trolig en betydelig underrapportering, slik at antallet volds- og overgrepssaker barneverntjenesten engasjerer seg i er lavt i forhold til hvor mange barn som er utsatte (St. meld. 40, s. 57, NOVA-rapport 20/07). Et hovedfunn i NOVA-rapporten var f.eks. at barneverntjenesten har en forholdsvis høy terskel for å gripe inn når det foreligger slik mistanke. For å gjøre det må hendelsene være svært alvorlige og helst ha en varig karakter. Episodiske voldshendelser registreres mer sjelden som grunnlag for barnevernstiltak.

Seksuelle overgrep og vold mot barn strider mot grunnleggende verdier og rettsoppfatninger om hvordan barn skal ha det. I følge norsk lovgivning er begge deler straffbare handlinger og uforenlig med FNs barnekonvensjon. Nyere forskning viser at også det å være vitne til vold kan få svært alvorlige konsekvenser for barn og noen ganger kan det være like skadelige å være vitne til vold som å bli direkte utsatt for det (Pape og Stefansen 2004, Ericson 2007, Solberg 2007)).

Samtidig er det en erkjennelse at det er vanskelig å arbeide med saker som har med seksuelle overgrep og vold å gjøre, og at de kan være sterkt personlig belastende. Barneverntjenesten blir jevnlig utsatt for kritikk, de kritiseres både for passivitet og for å handle overilet, og de blir ofte feiltolket (Christiansen, Havnen og Havik, 1998). Det er verdt å merke seg at mens et overveiende flertall av alle tiltakene barneverntjenesten iverksetter skjer på *frivillig* basis, rettes det meste av oppmerksomheten utenfra mot bruken av *tvangstiltak* (Stang 2007). Dette bidrar til å konstruere et skjevt bilde av barneverntjenesten som arbeidsområde.

Den sentrale målsettingen i dette prosjektet var å få mer kunnskap om hvordan barneverntjenesten arbeider med slike saker. For å avgrense problemstillingen søker denne rapporten å svare på følgende spørsmål:

- Hva forstår barnevernet selv som god praksis?
- Hva er sentrale elementer i det som forstås som god praksis?
- I hvilken grad fokuserer barnevernet selv på «gode løsninger» i sitt arbeid?

For å belyse disse spørsmålene ser vi nærmere på hva barneverntjenesten gjør i konkrete volds- og seksuelle overgrepssaker, hva rettslige perspektiver betyr for håndteringen og hvordan de vurderer relasjonene i familien og muligheter for å skape endring. Mer detaljert kunnskap og økt bevissthet om forekomsten av vold og overgrep i familien, kan bidra til teori- og fagutviklingen på feltet, det kan styrke den generelle faglige kompetansen og gjøre saksbehandlerne tryggere i sitt arbeid. Vi starter med å se på sentrale begreper slik de blir brukt i denne rapporten.

Vold

Vold og/eller seksuelle overgrep mot barn (SO) er rapportens hovedtema. Hva som skal karakteriseres som vold og hvordan grensene skal trekkes, er til dels et omstridt spørsmål. Kvinnevoldsutvalget (NOU 2003:31) definerer vold mot barn som den lidelsen barnet opplever som følge av bli eksponert for den volden mor utsettes for. Noen voldsutøvere, oftest far, kan bruke barnet aktivt som et ledd i sin voldsutøvelse mot mor (Isdal (2000) ref. i NOU 2003:31). Da blir barn trukket inn i et familiedrama de ikke selv har iscenesatt.

Vold i familien er sjelden et isolert fenomen. Det noen vil karakterisere som uttrykk for verbal og emosjonell makt, kan andre oppfatte som psykisk voldsutøvelse (Hennum 2005). Episodisk vold er et annet fenomen med andre konsekvenser for barnet enn vedvarende, grov vold over lengre tidsrom. Videre kan vold analyseres som et historisk, kulturelt og sosialt fenomen som får sin mening i den sosiale konteksten den utføres i (Skjørten et al. 1999, Pape og Stefansen, 2004). Vold er også et komplisert kulturelt fenomen som er vanskelig å definere og avgrense (Hennum 2005). I dag brukes begrep som *voldskulturer*; som kan være gjengkulturer eller maskulinitetskulturer knyttet til våre bilder av etniske minoriteter. Det flytende og kompliserte voldsbegrepet kan gjøre det vanskelig å håndtere i en barnevernskontekst.

Barneverntjenesten må både forholde seg til vold som utøves direkte mot barnet eller også indirekte i situasjoner hvor barn er vitne til voldsutøvelse. I denne undersøkelsen gjelder de fleste tilfellene at far slår mor. Både Tonje Wejdens kapittel 4 og Anne Solbergs kapittel 6 viser hvordan ulike former for vold kan være grunnlag for barnevernstiltak og hvordan slike saker blir håndtert. Ett problem kan være å begrunne en avgjørelse om at toleransegrensen er overskredet og at situasjonen krever øyeblikkelig handling. Hvor går grensen i praksis? Praktiseres en absolutt nulltoleranse? Skal voldsutøvelsen ha en systematisk og langvarig karakter, eller kan en enkelt stor hendelse tillegges like stor vekt som mange små voldsepisoder? Skal volden vurderes på selvstendig grunnlag eller veies opp mot det enkelte barnets tålegrense? Vold mot små barn, større barn og ungdom kan være ulike fenomen som krever aldersrelevante løsninger. Små barn kan trenge bedre beskyttelse, mens større barn og ungdom kan trenge hjelp til å løsrive seg fra en familie med regelmessig voldsutøvelse. Hvert enkelt spørsmål krever kontekstavhengige avveininger basert på kunnskap og erfaring.

Seksuelle overgrep

Selv om det også er vanskelig å avgrense termen seksuelle overgrep, skiller overgrepene seg fra vold og annen omsorgssvikt ved at handlingene ofte er tydeligere definert (St.meld. 40, 2001–2002). Blotting, kikking, fotografering, samt verbale kommentarer av seksuell art, berøringer med seksuelt preg, oralsex, samleie eller innføring av gjenstand i kroppens hulrom osv. anses som seksuelle overgrep mot barn. Overgrep er seksuelle handlinger motivert for å tilfredsstille overgriperen på bekostning av de utsatte barna (Strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep, 2005–2009).

Selv om SO er tydelig definert, er det ofte en sterk motstand mot å ville se overgrepene. Voksne skjerner seg mot smertefull kunnskap gjennom å overse, eller la være å se. I tillegg kommer at et av de vanskeligste spørsmålene er å ta stilling til om overgrep har forekommet, om barns troverdighet når de forteller om overgrepene. Kan en alltid og ubetinget stole på at barn snakker sant? Eller er det like ofte slik at de lyver, fantaserer eller overdriver? Begge deler kan selvfølgelig forekomme og begge typer utsagn er kontroversielle. I følge Bakketeig (2001) er barns troverdighet kanskje ikke det viktigste spørsmålet i denne sammenhengen. Viktigere er at stereotype forestillinger har betydning for hvordan feltet konstitueres og defineres, hvilken kunnskap

som produseres og hvilke tiltak som iverksettes. Tausheten som rår på feltet stenger for felles refleksjoner, som igjen betyr at de profesjonelle hjelperne på feltet ikke øver opp et faglig blikk for å kunne se at overgrep foregår, og kunnskapen og kompetansen blir for lite utviklet. Denne studien er ett bidrag til kunnskapsutviklingen.

Rettslige perspektiver

Lovfestede rettigheter får stadig større betydning på nesten alle områder i samfunnet og individets rettigheter regulerer mye av barneverntjenestens arbeid. Økende rettsliggjøring ble også et av de mest sentrale tema og en hovedkonklusjon i den siste utredningen «Makt og demokrati»¹. Rettsliggjøring handler om hvordan lover og regler fastlegger noen prinsipper for hva som er akseptert i et samfunn (Andenæs, 2006, Senter for Menneskerettigheter/Geir Ulfstein, 2004). Gjennom slike prosesser har norske domstoler styrket sin posisjon i forhold til politiske organer. Ett forhold som har betydning i en barnevernssammenheng, er at det er opprettet flere domstolslignende arenaer. Dette betyr bl.a. at sosiale og kulturelle problemer forskyves fra det politiske til det rettslige feltet og artikuleres som rettighetskrav. En slik forskyvning berører ikke bare forholdet mellom juridiske rettigheter og politikk, men har konsekvenser for profesjonell fagutøvelse.

Barneverntjenesten påvirkes altså av generelle endringsprosesser i samfunnet og nye rettslige perspektiver. En gjennomgang av ordningen med fylkesnemnder, som et domstolslignende organ, viser at alle relevante rettsikkerhetskrav er ivaretatt (Kjønstad 2002). En kan likevel stille spørsmål om det juridiske paradigmet har fått *for* stor plass i barneverntjenesten, mener Kjønstad. At rettsikkerheten er god, betyr ikke det samme som at barneverntjenesten fungerer tilfredsstillende. Konklusjonen er at rettssikkerhet må avveies mot det å utvikle hjelpetiltak for å bedre barns levekår og livsstandard.

Spenningen mellom en juridisk og en barnevernsfaglig logikk tydeliggjøres i særlig grad i Fylkesnemndene, som er et typisk eksempel på et domstolslignende organ opprettet for å ivareta rettssikkerheten. Turid Vogt Grinde (2000) hevder at siden dette først og fremst er juristenes arena, presses andre profesjoner til å bruke juristenes logikk, språk og forståelsesformer. Den juridiske logikken fordrer primært et ja- eller nei-svar. Det

¹ St. melding. Nr. 17 (2004-2005)

ligger i juristmåten å ville forenkle prosesser, med en forventning om å finne «riktige» svar, mener Grinde. I praksis må barneverntjenesten innrette seg etter juristenes perspektiver mer enn omvendt. Når saksbehandlerne i barneverntjenesten er mindre i stand til å levere egne premisser for sakshåndtering, bruker de til gjengjeld ofte sakkyndige, oftest psykologer, som blir et mellomledd mellom saksbehandlerne og den juridiske kompetansen.

Forholdet mellom frivillighet og tvang i barneverntjenesten kan videre skape uklarhet om hvem som taler barnas sak (Stang 2007). Mens den juridiske forskningen tradisjonelt har befattet seg med spørsmål knyttet til bruk av tvang og rettssikkerhet, er barnevernets perspektiv å undersøke, analysere og styrke *barnets rettsstilling*, om nødvendig på bekostning av foreldrevernet. Ulike perspektiver gjør at det må skje en avveining mellom interesser. Slik Stang vurderer det, står foreldrevernet i dag betydelig sterkere enn barnets vern og hun mener det er et faglig grunnlag for barneverntjenesten til å gripe inn med tiltak langt tidligere enn det de gjør. Men nødvendigheten av å bruke tvang er fortsatt kontroversiell. I følge Stang kan dette bety at en konsensusorientering står sterkt, etter hennes oppfatning alt for sterkt, både i samfunnet og i fagmiljøet.

I vårt materiale kommer håndteringen av rettslige perspektiver til uttrykk på flere måter. I kapittel 3 undersøker Aud-Keila B. Kjær og Svein Mossige hvordan saksbehandlerne håndterer spenningen mellom juridiske og barnevernsfaglige tenkemåter og hvordan strafferettslige perspektiver griper direkte inn i arbeidshverdagen. Noen saker kommer fra politiet, hvor det strafferettslige er avklart allerede før saken kommer til barneverntjenesten, i andre saker er spørsmålet om og i hvilken grad politiet skal involveres ikke avklart. Barnevernsarbeidere må forholde seg til et regelverk som strekker seg lengre enn barnevernloven. Det viser seg at i noen situasjoner kan en rettsbasert tilnæringsmåte være til stor hjelp for de familiene det gjelder, mens de i andre kan skape problemer og rive ned ordninger og tiltak som barneverntjenesten møysommelig har forsøkt å bygge opp med et langsiktig, familierettet arbeid og klare mål for innsatsen.

Barnevern og familierelasjoner

En sosialarbeider arbeider *med* relasjoner og *gjennom* relasjoner (Levin 2004). Formålet med det sosiale arbeidet er å skape et grunnlag for endring, enten ved å bidra til at situasjonen endres eller at de voksne endrer sin atferd. I

følge Levin anses relasjonsarbeidet som fagets grunnprinsipp og viktigste arbeidsredskap, som også er egnet til å fange opp kompleksiteten i det sosialfaglige arbeidet. Klientens relasjon til sosialarbeideren blir hele tiden utgangspunktet for hva sosialarbeideren kan og skal gjøre og kvaliteten på relasjonen mellom sosialarbeideren og klienten avgjør om det blir mulig å skape endring i en situasjon.

Barneverntjenesten arbeider med og gjennom relasjoner til familier. I kapittel 4 diskuterer Tonje Wejden hvordan det å bygge opp tillitsrelasjoner blir retningsgivende når barneverntjenesten skal vurdere om foreldrene har muligheter til å endre omsorgsbetingelsene for barn. Å bygge tillitsrelasjoner kan være en tidkrevende prosess. Samtidig viser Anne Solberg i kapittel 6 hvordan «tvang» og samarbeid ikke utelukker hverandre, men snarere går hånd i hånd. Erfaringen er at det kan gå raskt å få slutt på selve voldsbruken, mens det er mye mer tidkrevende å etablere en ny omsorgssituasjon som bedre ivaretar barnets behov. Spesielt viktig i Solbergs analyse er da at tvangsbruk kan oppleves som positivt eller også som en direkte støtte til den omsorgspersonen det gjelder. For saksbehandlerne er det viktig å skape oppslutning gjennom det Solberg benevner som «styrte forhandlinger» som også handler om tillitsskaping. Det forutsetter at oppslutningsarbeidet har en retning, at saksbehandlerne aktivt staker ut en kurs, samtidig som de er lydhøre for hva familiemedlemmene vil og viser at de forstår og anerkjenner det aktørene gjør.

I saker hvor det er grunn til å mistenke seksuelle overgrep og vold, kan familiearbeidet være spesielt komplisert. Ett problem er å kartlegge nøyaktig hva som faktisk har skjedd i konkrete situasjoner, og her stilles det meget store krav til dokumentasjon. Et annet er å formidle til andre instanser i hjelpeapparatet (Mossige, 1998). Når barneverntjenesten anmelder saker med vold og seksuelle overgrep i familien, kan politiet gi sparsomt med tilbakemeldinger. Mange saker blir henlagt. Også en svensk undersøkelse viser tilsvarende erfaringer; svært få anmeldelser av barnemishandling førte til tiltale (Lindell 2005). Henlegges en anmeldt sak, eller den tiltalte frifinnes, kan barneverntjenestens motivasjon og grunnlag for å gå inn og beskytte barnet mot overgrep bli mindre. Det er en form for tilbaketrekning eller resignasjon hvor de opplever avmakt overfor et system, skriver Mossige. I kapittel 5 i denne rapporten, analyserer Mossige samspillet mellom rettslige prinsipper og barnevernsfaglig arbeid.

Barneverntjenestens praksis

Det profesjonelle arbeidet i barneverntjenesten er regulert av flere lover. Barnevernloven legger føringer på alt arbeidet som gjøres, mens i arbeidet med volds- og seksuelle overgrepssaker er straffeloven en like viktig rammebetingelse. Disse to saksområdene har mange fellestrekk med øvrige saker barneverntjenesten arbeidet med, men der hvor bruddet på norsk lov og straffeloven kommer til anvendelse, utgjør en viktig – om ikke den viktigste – skillelinjen. Det er forsket og skrevet mindre om barneverntjenestens arbeid med voldssaker enn om seksuelle overgrep.

Går noe galt i håndteringen av barnevernssaker, er det gjerne saksbehandlerne som blir hengt ut (Grinde 1997). De er feltets bakkebyråkrater (Lipsky 1980). Noe av kritikken er at saksbehandlerne undervurderer faremomenter i saksbehandling og oppfølgingen, at de velger gale tiltak på galt tidspunkt og galt nivå og at de handler for langsomt i akutte saker. Men det stilles i liten grad spørsmål om viktige rammebetingelser og de økonomiske og personellmessige ressursene som står til disposisjon for å følge opp saker (Steinkopf m.fl. 2006).

Mossige og medarbeidere (2003) viste i en større undersøkelse hvordan saker med seksuelle overgrep mot barn innebærer spesielt store arbeidsmessige utfordringer for barneverntjenesten. Saksbehandlerne stod i en kryssild av motstridende interesser med ansvar for å tilrettelegge støttetiltak som kunne hjelpe barna og familien gjennom krisen. I denne undersøkelsen så særlig to forutsetninger ut til å ha betydning for å lykkes med støttetiltak. Den første gjaldt i saker hvor overgriperen var enten bestefar, halvbror eller stefar, hvor overgriperen *ikke* hadde selvstendige juridiske rettigheter til samvær med barna. Den andre forutsetningen var når saksbehandlerne kjente seg trygge på at forskerteamet håndterte selve overgrepet og den krisen som oppstod når overgrepet ble oppdaget. I disse sakene var selve fraværet av fars juridiske rettigheter kombinert med samarbeidsformen mellom forskerteamet (psykologer) og saksbehandlerne, avgjørende.

I saker hvor den biologiske faren var mistenkt for overgrepet, kunne kontakten mellom forskerteamet og barneverntjenesten derimot fungere svært dårlig. Da var situasjonen at far hadde selvstendige juridiske rettigheter til samvær med egne barn. Dette resulterte i mindre personlig kontakt mellom familiemedlemmene og barneverntjenesten og et til dels svært dårlig forhandlingsklima med avmålte, noen ganger direkte fiendtlige reaksjoner på

begge sider. Slike negative prosesser kunne føre til at hjelperne trakk seg og at saken ble lukket. For å ivareta, eller gi etter for den voksne rettighetshaverens krav, ble bekymringen for barnet skjøvet i bakgrunnen av pragmatiske grunner. I noen saker kunne mor bli gjort til selve problemet, og ble dermed selv henvist til rettsapparatet for å framføre sin bekymring for om overgrep hadde funnet sted. Igjen kom fars rettigheter i forgrunnen. Det var en helt vanlig reaksjon at mor ga opp og trakk seg, mens barnets samvær med far fortsatte som før. Blant saksbehandlere som stod i denne kryssilden, var tendensen at hjelpetiltakene ble mer regelstyrte og mindre skjønnsbaserte. I saker hvor biologisk far er mistenkt som overgriper er det heller ikke uvanlig at juridiske eksperter gir råd ut fra hva som tjener fars interesser og rettigheter, heller enn å sikre barna. Hittil er det forholdsvis lite kunnskap om slike prosesser.

Tausheten er imidlertid ikke total. I en helt ny doktoravhandling belyser kriminologen Gudrun Brottveit (2006) barnevernsarbeidernes kunnskapssyn og forståelsesmåter av seksuelle overgrep, både generelt og i lokale praksis kontekster. Hun synliggjør hvordan og i hvilken grad barnevernsarbeidernes tenke- og handlemåte blir formet av det kontrollsystemet de arbeider innenfor, og deres syn på seksuelle overgrep som strafferettslig avvik. I møtet med jussen blir barnevernsarbeidernes overgrepsforståelse først og fremst formet av tre forhold: det er for det første jussens rammevilkår, for det andre institusjonelle saksprosedyrer/rammebetingelser som er nedfelt i lovverket og for det tredje legger den strafferettslige kontrolltenkningen premisser for hvordan saksbehandlerne håndterer sakene. Med så sterke rammebetingelser, krymper rommet for å utøve personlig skjønn og bruke den erfaringskunnskapen en har opparbeidet i praksis som grunnlag for å finne gode løsninger. Det viktigste for en saksbehandler kan f.eks. bli å få igjennom et vedtak i Fylkesnemda, og saksbehandlere vet av erfaring at saken da må legges fram på bestemte måter for å oppfylle juridiske kriterier.

Et barneperspektiv

Barnevernet er tuftet på hensynet til barnets beste, som også innebærer at barnet har rett til å uttale seg, rett til å bli hørt og deres mening skal tillegges vekt. Likevel tyder mye på at barneverntjenesten i liten grad benytter seg av barn som kilde til kunnskap om sine egne liv. Det er liten tradisjon for å snakke med barn (Steinkopf m.fl. 2006). Barnets omsorgssituasjon avklares

først og fremst gjennom å forholde seg til foreldrene. Først når saksbehandlerne opplever at de ikke kan hjelpe barnet gjennom å gå veien om foreldrene, kommer barnet i fokus (Wejden, 2005). Vanlige, veletablerte arbeidsprosedyrer har antakelig bidratt til at saksbehandlerne får en begrenset innsikt i barnas hverdag og om de relasjonene barna er en del av. I denne rapporten er det Anne Solberg (kapittel 6) som tydeligst artikulere hva det betyr å arbeide ut fra et barneperspektiv. Barn kan være gode samarbeidspartnere og er som regel gode informanter om sine egne liv, hevder Solberg, men det krever mye omtenkksomhet, oppmerksomhet og tilrettelegging for å gjøre barn til gode informanter. De kan være gode vitner og dokumentere at vold eller overgrep virkelig har funnet sted. I en intervjustudie med barn som har opplevd vold i hjemmet (Solberg 2001) konkretiserer hun perspektivet og viser hvordan barn kan være gode informanter om egen situasjon.

Kritisk beste praksis

En gjennomgang av tidligere forskning på feltet viste med få unntak at de aller fleste studiene hadde et hovedfokus på hvordan tjenesten kommer til kort, på hva barnevernet *ikke* gjorde, men som de *burde* gjøre. Kritikken er at arbeidet må forankres bedre i hva som virker og ikke baseres på mer eller mindre godt begrunnede meninger, ofte kalt «synsing». Vi ville ta et annet utgangspunkt og se på hva barneverntjenesten faktisk får til.

Et begrep om «beste praksis» går igjen i mye av forskningslitteraturen. Mange knytter da også beste praksis til evidensbasering. Andre tar en mer åpen posisjon og avviser ikke den evidensbaserte tenkningen totalt, men hevder i stedet at perspektivet er for begrenset og lite egnet til å fange diversiteten i feltet. Det kreves et større mangfold av tilnærminger enn det evidensbaseringen med den sterke vektleggingen av eksperimentell kunnskap og randomiserte forsøk kan tilby, er argumentet. Det trengs en nyansering som er forpliktet til å ta utgangspunkt i at hjelpen må tilpasses dem det gjelder ut fra deres unike forutsetninger (McDonald 2003, Fook 2004). En slik posisjon innebærer at ikke alle resultater er målbare ut fra enkle effektmål, men de kan likevel ha stor overføringsverdi. Mange understuderte områder, inkludert sosialt arbeid og barnevern, er komplekse, verdibaserte og kontekstualiserte sosiale praksiser hvor det tradisjonelt har vært mye innforstått eller «tacit knowledge». Det er mange og gode grunner til at den tause kunnskapen ikke skal *forbli* taus. Det er en forskningsmessig utfordring

å synliggjøre og språkliggjøre den implisitte kunnskapen og gjøre den mer eksplisitt, overførbar, og dermed tilgjengelig og felles for flere utøvere innenfor feltet. Det betyr også at kunnskapen kan kommuniseres til andre utenfor feltet og være et bidrag til allmenn teori.

Den britiske forskeren Harry Ferguson (2003) har utviklet et perspektiv om *kritisk beste praksis* (KBP). Han hevder at det har vært et for sterkt fokus på alt som går galt i sosialt arbeid. Om barnevernet ikke lykkes med å finne gode løsninger, trenger ikke det å bety at saksbehandlerne gjør en dårlig jobb. Slike svar blir alt for enkle. Men det trengs en fornyelse hvor nye forskningsperspektiver får større plass og med større vilje til å se ubrukte potensialer. Selv om en nå ser begynnelsen på en ny diskurs om «eksellense» i sosialt arbeid for å bygge opp en robust kunnskapsbase, utvikle standarder og prinsipper, er behovet for teoretisk og metodisk mangfold sterkt til stede. Faren er at standardiseringen får alt for stor plass, motvekten er å lete med lys og lykte etter beste praksis slik den arter seg i den daglige utøvelsen. Perspektivet kan bidra til å snu fokus fra et ensidig «mangel»-perspektiv til et mulighetsperspektiv, argumenterer Ferguson. Ved å vise respekt for og anerkjenne at det er noe å lære fra gode praksisformer, kan disse danne konstruktive læringsmodeller for å utvikle ennå bedre systemer og mer kompetansebaserte praksisformer.

Et nytt kritisk paradigme om sosialt arbeid må evne å bryte stivnete tankemønstre, bevege seg ut over disse og anerkjenne kompleksiteten i feltet. KBP innebærer å utfordre naturaliserte oppfatninger som unndrar seg forskningsmessig oppmerksomhet, fastlåste opposisjoner og kategorier som er blitt feltets «sannheter». Å snu det negative til noe mer positivt, fordrer en evne til å se når barnevernsarbeiderne virkelig tar tak i spørsmål som handler om de livene folk lever, hvordan de definerer og bruker sin faglighet og kreativitet for å frigjøre krefter som kan skape endring i vanskelige livssituasjoner. En slik forskningsmessig tilnærming vil også gi en bedre forståelse av makt og en kan oppdage at det foregår mye godt arbeid i systemer som tilsynelatende produserer få målbare resultater. Ferguson skriver at:

Et hovedmål ved KBP-perspektivet er å frambringe kunnskap som viser fram godt sosialt arbeid, som er støttende, terapeutisk og ikke undertrykkende og som fortjener betegnelsen «beste» nettopp fordi det integrerer disse ulike aspektene (s. 1009, min oversettelse).

Jakten på gode eksempler er ikke det samme som å produsere idealiserte bilder. Det dreier seg heller om en nøktern vurdering av hva som er mulig å

oppnå innenfor eksisterende rammebetingelser og de strukturene en arbeider innenfor. For forskningen på feltet er den store analytiske utfordringen, som i annen kvalitativ forskning, å bygge bro mellom detaljerte narrativer på individnivå og mer overgripende forståelser som kan fungere som modell og være retningsgivende for det profesjonelle arbeidet i praksis. Det som kan være felles, er arbeidsredskapene, de gode grepene og forståelsesformer.

God praksis

Fergusons (2001, 2003) perspektiv ble en viktig inspirasjonskilde som ga støtte til den teoretiske og metodiske tilnærmingen i prosjektet. Vi valgte imidlertid termen «god» praksis framfor «beste» praksis for å tydeliggjøre at det er et søkebegrep for å finne et språk på et vanskelig felt innenfor det norske barnevernsarbeidet.

I dette prosjektet har «god praksis» vært brukt som en invitasjon, et perspektiv og en tilnærming til feltet. Det er en induktiv, «bottom up» tilnærming som starter der saksbehandlerne er og der hvor problemene ligger. Vi valgte å betegne det konkrete hjelpearbeidet som «gjøring», for å fange både forståelses- og handlingsaspektet i barnevernets arbeid med disse sakene. Begrepet har fungert som en åpning. I kapittel 2 hvor vi redegjør nærmere for framgangsmåte og utvalg, viser vi at hvert av de åtte kontorene ble bedt om å finne fram saker hvor de etter egen vurdering hadde oppnådd å få til godt barnevernsarbeid. Vi var ikke ute etter «suksesshistorier», eller de mest vellykkete solskinnshistoriene, men heller etter å gi blick inn i en komplisert arbeidshverdag hvor selv små forbedringer uttrykker positive endringer og slik blir eksempler på god praksis. Med respekt for feltet som forskningsstrategi, var det viktig å trekke saksbehandlerne aktivt inn i arbeidet med å plukke ut saker, siden vi ville starte med saker hvor de selv mente de hadde oppnådd noe viktig for de involverte familiene. Sakene skulle brukes til å belyse holdepunkter for at barnevernsarbeiderne handler på den måten de gjør og samtidig danne utgangspunkt for å reflektere over valgene de hadde tatt. Hensikten var ikke å be dem om å forsvare et bestemt handlingsmønster, men heller ta prosessen som et utgangspunkt for å utvide begge parter forståelse og ikke vike til side for kritiske drøftinger. Slike samarbeidsformer er krevende. For å bli vellykket må forskere samarbeide med utøverne på en lydhør og ansvarlig måte, innenfor rammen av en kontekstualisert kunnskaps- og teoriproduksjon (Fook 2004).

Den teoretiske tilnærmingen i prosjektet mener vi gir støtte til forståelsen av at å gå veien om konkrete saker også belyser forholdet mellom det særegne og det allmenne. Flere steder i vårt materiale kommer det fram at gode vendinger i saker springer ut av en faglig kreativitet kombinert med en vilje til å forhandle i situasjonen, det vi har kalt *styrte forhandlinger*. En analyse som gir innblikk i en bestemt families spesielle problemer og hvordan sosialarbeideren arbeidet med relasjonene i saken, kan åpne for en dypere forståelse av arbeidet med vanskelige saker av denne karakter. Detaljerte beskrivelser og analyser av enkeltsaker kan vekke gjenkjennelse hos kolleger i feltet og stimulere til reflektert forståelse og profesjonell meningsdannelse.

En slik teoretisk tilnærming forutsetter også at ens eget utgangspunkt må problematiseres. Hva som skal regnes for godt barnevernsarbeid er heller ikke gitt en gang for alle, men må være gjenstand for kontinuerlig fortolkning og debatt. Det kan utmerket godt gjøres mye godt barnevernsarbeid i systemer som gjennomgående oppnår å få «oppsiktsvekkende» gode resultater. Hovedsaken trenger ikke en gang være å finne det riktige svaret, det er heller ikke en avgjørende forutsetning at alle er enige om framgangsmåten, og en hvilken som helst konkret løsning kan alltid diskuteres og imøtegås. Et sentralt spørsmål er hvem som skal bedømme hva som *er* og hva som *bør* anses som god praksis. Er det et forskningsanliggende å avgjøre slike grunnleggende, normative spørsmål? Det er stor forskjell mellom å finne eksempler på praksis som kan tjene som gode *modeller* og *inspirasjonskilder* i arbeidet med vanskelige saker, til det å trekke endelige konklusjoner. Men selv om god praksis ikke forutsetter enighet, må det likevel være en enighet om noen grunnleggende, felles premisser for å få anerkjennelse for de beslutningene som blir tatt.

Elisabet Gording Stang (2007) som studerte bruken av hjelpetiltak i barnevernet, oppsummerte sine erfaringer på denne måten:

Jeg gikk inn i barnevernet med en jurists blikk og var først og fremst interessert i lovanvendelses- og rettssikkerhetsspørsmål (foreldrenes interesser). Jeg kom ut igjen og opplevde at det var jussen som ikke strakk til, ikke barnevernsarbeideren. (s. 399).

Hennes oppfatning av barneverntjenestens saksbehandlere, uttrykker en holdning til det faglige arbeidet som har vært en ledetråd i prosjektet. Det er etter hvert godt dokumentert at de arbeider med svært vanskelige saker og ofte har mer utfordrende arbeidsoppgaver enn mange andre profesjonelle

grupper. Særlig vanskelig er avveiningen mellom foreldrenes juridiske rettigheter og barnets beste, i et samfunn hvor foreldreprinsippet står meget sterkt. Det er også til ettertanke at mange barnevernsarbeidere, blant dem mange med lang erfaring, ofte ønsker seg mer og bedre utdanning for å møte de store utfordringene (St. meld. nr 40). Men hittil har slike ønsker om videreutdanning blitt imøtekommet i liten grad.

Om kapitlene

Forskerteamet var flerfaglig og kapitlene i rapporten preges av dette.

Aud Keila B. Kjør og *Svein Mossige* analyserer et utvalg saker for å belyse hvordan barneverntjenesten håndterer forholdet til politi og straffelov under ulike betingelser. Her kommer det juridiske perspektivet tydelig fram. Når er det grunnlag for barneverntjenesten å melde en sak til politiet for videre etterforskning? Og hvordan samarbeider politi og påtalemyndighet? Det tredje spørsmålet gjelder samarbeidet mellom foreldre og barneverntjenesten i forhold til fylkesnemnda, fordi saker som er anmeldt kan fremmes til behandling også når de forfølges rettslig.

Tonje Wejden utforsker hvordan saksbehandlerne vurderer familienes muligheter til å endre barnas omsorgssituasjon med særlig vekt på fars muligheter til å endre sin voldsatferd overfor barna eller barnas mor. Perspektivet i denne artikkelen er et barnevernsfaglig blikk kombinert med et sosiologisk.

Svein Mossige tar utgangspunkt i tre konkrete eksempler på barneverntjenestens håndtering av saker med seksuelle overgrep for å belyse eksempler på god praksis. Eksempler hvor saksbehandlerne mener de har lyktes å finne fram til løsninger som kan hjelpe familien på kort og lang sikt, har teoretisk og metodisk interesse for feltet. I dette kapitlet er det psykologiske perspektivet mest framtrædende.

Anne Solbergs kapittel bygger på gode eksempler og handler om hva barneverntjenesten framhever som viktige elementer i en god praksis i saker med vold i familien. Grunnlaget for analysen er intervjuer med saksbehandlere om pågående saker, der de etter egen vurdering hadde fått til gode løsninger. Kapitlet belyser relasjoner mellom hjelpere og klienter hvor intervjuene gir konkrete og detaljerte beskrivelser av denne kontakten. Materialet gir grunnlag for å analysere prosesser hvor ikke bare barnevernets eget arbeid med sakene blir synlig, men også hvordan andre aktører bidrar til stake å ut

kursen som senere viser seg å ha stor betydning for resultatene de oppnår. Synsvinkelen i dette kapitlet er sosiologisk.

Elisabeth Backe-Hansen har skrevet rapportens sluttkapittel hvor trådene samles og hvor det også pekes ut viktige områder for videre forskning. Det foregår allerede mye godt barnevernsarbeid på dette kompliserte arbeidsfeltet, men erfaringene må bringes ut og gjøres til gjenstand for felles refleksjon for alle involverte og ut fra ulike ståsteder. Dette forutsetter bl.a. et dynamisk og konstruktivt forhold mellom forvaltning, forskning og praksisfeltet. Innholdet i god praksis heller ikke er gitt en gang for alle, arbeidet må stadig gjøres til gjenstand for kritiske diskusjoner og utfordres av nye erfaringer og ny kunnskap.

Litteratur

Andenæs, Agnes (2004): Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? I *Nordisk sosialt arbeid*. Nr. 1, vol 24, s. 19 – 33.

Andenæs, Agnes (1997): Fra usynlig offer til synlig aktør: å ta dagliglivet på alvor i barnevernsarbeid. I: Backe-Hansen, Elisabeth og Havik, Toril (red.) (1997) *Barnevern på barns premisser*. Oslo: adNotam.

Andenæs, Kristian (2006): Om maktens rettsliggjøring og rettsliggjøringens makt-potensial. I *Tidsskrift for samfunnsforskning* vol 47, nr. 23, s. 491 – 510.

Backe-Hansen, Elisabeth og Havik, Toril (red.) (1997) *Barnevern på barns premisser*. Oslo: adNotam.

Bakketeig, Elisiv (2001): Hvorfor er feltet seksuelle overgrep mot barn preget av stereotype oppfatninger? I *Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskap*, Nr. 4, årgang 88; s. 337–349).

Blichner, Lars og Molander, Anders (2006): Maktredningens rettsliggjøringsbegrep. I: *Tidsskrift for samfunnsforskning* vol 47, nr. 23, s. 601 – 611.

Brottveit, Gudrun (2006): *Seksuelle overgrep mot barn – en fortolkende tilnærming til saksbehandlerens forståelse*. Dr. polit.avhandling, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Christiansen, Ø., Havnen, K., og Havik, T. (1998). Rett hjelp – til rett tid – til rett barn – visjon eller virkelighet? *Nordisk Sosialt Arbeid*, Nr. 2, 100–107.

Ericson, Maria (red.) (2007): *Barn som opplever våld*. *Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.

- Ferguson, Harry (2001): Promoting child protection, welfare and healing: the case for developing best practice. I: *Child & Family Social Work*. Volume 6 Issue one Page 1
- Ferguson, Harry (2003): Outline of a Critical best practice perspective on Social Work and Social Care. *British Journal of Social Work*. 33/8 pp. 1005–1024.
- Fook, Jan (2004): What professionals Need from research. Beyond Evidence-Based practice, I David Smith (ed.) *Social Work and Evidence Based practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Grinde, Turid (1997): Kunnskapsstatus for barneverntjenesten: noen utviklings-tendenser 1993 – 1996. I Backe-Hansen, Elisabeth og Havik, Toril (red.) (1997) *Barnevern på barns premisser*. Oslo: adNotam.
- Grinde, Turid (2000): Rettslig overprøving av fylkesnemdsvedtak. I Sturla Falck, og Toril Haavik. (red.): *Barnevern og fylkesnemd*. Oslo *Fylkesnemdene og barneverntjenestens kompetanse*.
- Hennum, Nicole (2005): Grensesetting, makt og vold. I *Nordisk sosialt arbeid*, nr. 3, vol. 25 s. 194–206
- Isdal, Per (2000): *Meningen med volden*. Oslo : Kommuneforlaget.
- Jensen, Tine K. og Mossige, Svein (2002): Det kliniske intervju med barn, ungdom og eldre som særlige utfordringer. I Rønnestad, Helge og Lippe, Annie von der (red.): *Det kliniske intervjuet*. Oslo, Gyldendal, s. 359 – 387.
- Kjønstad, Asbjørn (red.) (2002): *Barnevern, fylkesnemder og rettsikkerhet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Levin, Irene: *Hva er sosialt arbeid?* Oslo, Universitetsforlaget 2004.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level Bureaucracy. The Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- McDonald, Catherine (2003): Forward via the Past? Evidence-Based practice as Strategy in Social Work. I: *The Drawing Board: An Australian Review of Public Affairs*. Vol. 3, No.3, pp.123–142.
- Mossige, Svein, Tjersland, Odd Arne, Gulbrandsen Wenche og reisselt, Sissel (2003): Mistanke om seksuelle overgrep mot barn: Om utviklingen i familier under og etter samtalehjelp. Del I *Tidsskrift for Norsk psykologforening*.
- Pape, Hilde og Stefansen, Kari (2004): *Den skjulte volden. En undersøkelse av Oslo-befolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr.1.
- Skjørten et al. (1999): *Forskning om vold*. Oslo: Norges forskningsråd.

Solberg, Anne (2007): Hur forholder sig barn til våld i hjemmet? I: Ericson, Maria (red.): *Barn som opplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.

Solberg, Anne (2001): *Fokus på unge brukere på Krisesenter*. NIBR; Notat 111.

Stang, Elisabeth Gording (2007): *Det er barnets sak*. Oslo: Universitetsforlaget.

Steinkopf, Helene, Leite, Ragnhild, Spikkeland, Gunnhild og Lunde Paul Magne (2006): Kontroll, terapi eller begge deler?: Samarbeid om familievold mellom politi, barnevern og familiekontor. I *Fokus på familien*. Årg. 34, nr. 4, s. 242–256.

Wejden, Tonje (2005): *Den gode hjelper. En kvalitativ studie av barneverntjenestens håndtering av saker med fysisk vold*. Hovedoppgave, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Østerud, Øyvind (2006): Rettsliggjøring og demokrati. I: *Tidsskrift for samfunnsforskning* vol 47, nr. 23, s. 613 – 622.

Meldinger

NOU (2000: 12) Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer.

NOU (2003:31): Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner

St. meld. nr 40 (2001–2002): Om barne- og ungdomsvernet

St. meld. nr 29 (2002–2003) : Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap

St. meld. nr. 17 (2004–2005): Makt og demokrati.

Strategiplan mot fysiske overgrep (2005–2009)

2 Framgangsmåte og utvalg

Metoder

Vi valgte en metodisk og analytisk tilnærming som vi anså som velegnet til å besvare de spørsmålene vi stilte. Vi oppfattet ikke «god praksis» som et avgrenset og definert fenomen, men snarere som noe det var en viktig oppgave å innkretse og identifisere (Ferguson, 2001, 2003). En kvalitativ tilnærming var en følge av denne forståelsen (Grønmo 1996). Det perspektivet på «god praksis» vi la til grunn, var altså et annet enn et «best practice» perspektiv som er knyttet til en evidensbasert tenkemåte.

Vår strategi var å oppsøke og identifisere elementer av «god praksis» der vi antok at det var størst sjanse til å finne den. I denne undersøkelsen var vi ikke ute etter å gi et bredt bilde av tingenes tilstand når det gjaldt barnevernets arbeid. Vi la altså ikke opp til noen form for representativitet i utvalget, men foretok et strategisk utvalg. Aktører med tilknytning til barnevernet ble viktige samarbeidspartnere i en leting etter god praksis gjennom flere faser: utvalg av barnevernskontor, valg av saker, intervjuform og analyseopplegg. Strategien var å lete der en forventet at det var størst sjanse for å finne kompetanse, dette gjaldt også i valg av samarbeidspartnere. Utenfor Oslo var det to fagmiljøer i Norge som pekte seg ut med fagfolk med høy kompetanse: Tromsø og Kristiansand.

Ett viktig kriterium var mulighetene for å finne god praksis. Geografisk spredning var en dimensjon, små og store kontorer i store og små kommuner, var en annen. Denne utvalgsmetoden fungerte som en god døråpner. For kontorene var det bekræftende å bli oppsøkt som et kontor med høy kompetanse.

Prosjektorganisering

Oppdragsgiver, daværende Barne- og familiedepartementet², ønsket en spredning i utvalget på landsbasis hvor både små og store kommuner var representert. Utvalgsmetoden var derfor i tråd med deres ønsker. Lokale

² I dag er navnet Barne- og likestillingsdepartementet,

ressurspersoner i Oslo (Øst), Tromsø (Nord) og Kristiansand (Sør) rådet oss i valget av kontorer. Mulighetene for å finne god praksis var et viktig utvalgs-kriterium. Vi valgte ut til sammen ni barnevernskontor i seks kommuner som alle var kjent for å arbeide godt. Dette var første steg i letingen etter god praksis. Vår utvalgsmetode fungerte som god døråpner; det var bekreftende å bli oppsøkt som et kontor med høy kompetanse.

To fag- og forskningsmiljøer pekte seg ut som spesielt interessante samarbeidspartnere ut fra kriteriet om å knytte til seg fagfolk med høy kompetanse på henholdsvis seksuelle overgrep og vold: Høgskolen i Agder³ og Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge. Begge institusjonene hadde gjennomført egne prosjekter med sikte på å heve kompetansen hos saksbehandlere i barnevernsfeltet, og etablert et samarbeid mellom hjelpeinstanser. Institusjonene ble samarbeidspartnere og fungerte som et bindeledd mellom forskningen og praksisfeltet. I Oslo henvendte vi oss til Byrådsavdelingen for velferd og sosiale tjenester.

Valg av barnevernssaker i dialog med ansatte på barnevernskontorene

Når først kontorene var valgt, og alle hadde sagt ja til å være med på undersøkelsen, inviterte vi oss selv til et møte for å presentere prosjektet for de ansatte og forberede dem på hva undersøkelsen ville innebære i praksis. Vi ville besøke kontorene i perioder både for å gå gjennom skriftlig materiale, og for å intervju saksbehandlere om utvalgte saker. Disse møtene bekreftet at problemstillingene var relevante for barnevernet. Saker som omhandlet vold og seksuelle overgrep er utfordrende saker å arbeide med, og de ansatte var positive til et prosjekt som skulle bidra til å styrke barnevernets bevissthet på dette feltet, og til at praksis kunne bli bedre.

Men først og fremst kunne vi oppsummere at vi hadde fått oppslutning om et perspektiv. Det at vi skulle undersøke barnevernets håndtering av disse sakene, og særlig var interessert i det de fikk til, og hva som var betingelsene for det, vakte spesiell interesse. De var også helt enige i at elementene i den gode praksisen var noe vi måtte lete etter, og at det best kunne skje i dialog mellom forskning og praksis. Et viktig steg i denne dialogen var utvalget av barnevernssaker.

³ Nå Universitetet i Agder.

Utvalget ble foretatt i to omganger, sommeren/høsten 2005 og tidlig på vinteren 2006. Siden vi var opptatt av hva barnevernet selv forstår som god praksis, ba vi kontorene selv velge ut saker til oss. Vi la noen føringer på utvalget, litt forskjellig de to gangene. I første runde ba vi kontorene velge:

«.. (inntil) 5 saker som ble meldt til barneverntjenesten i løpet av 2004 (og som inngår i det meldingsmaterialet⁴ vi har innhentet), og som dere mener kan være eksempel på ”god praksis”. Dette skal helst være saker som dere arbeider med nå.

Vi er ute etter saker der dere vurderer at dere har fått til – eller er i ferd med å få til – gode løsninger. Det kan være utfordrende saker der dere mener å ha fått til gjennombrudd eller en god vending i saken».

I neste runde ønsket vi ytterligere fem saker fra hvert kontor, men ba kontorene lete fram 10–15 saker for å gi oss selv muligheter til å velge blant disse. På denne måten ville vi sikre oss at vi fikk dekket ulike saker innenfor våre problemstillinger. Denne gangen ba vi om saker fra 2005 eller tidligere, og vi oppfordret kontorene til å la saksbehandlerne «nominere» saker de selv arbeidet med⁵. Forøvrig var invitasjonen til kontorene den samme som gikk ut i første runde. Vi gjennomførte i alt 73 intervjuer.

Bestillingen fra oss førte til diskusjoner og refleksjon på kontorene. I hvilke saker har vi fått til gode løsninger, eller i alle fall en god vending? Noen strevde med å finne kandidater, andre kom raskt opp med saker de mente kunne egne seg. En barnevernsarbeider sa at «det er mye fokus på avdekking av problemer og forhold knyttet til utredning. Mye energi går med til det og når saken er utredet blir energien borte. Da er det lite fokus på oppfølging av de enkelte familiene». En annen sa at: «i arbeidet med volds-

⁴ Det vi har kalt *Meldingsundersøkelsen* er et delprosjekt som ikke vil bli nærmere omtalt i denne rapporten, siden den ikke inngår i undersøkelsen som er finansiert av BLD. For å ha et grunnlag for å velge ut saker, gjennomførte vi en innsamling av alle meldinger (anonymisert) som omhandlet seksuelle overgrep og/eller vold som var kommet til de utvalgte kontorene i løpet av 2004. Saksbehandlerne lokalt stod for innsamlingen og dataene ble kategorisert i samarbeid med prosjektledelsen.

⁵ Erfaringer fra første intervjurunde var foranledningen. Da ble utvalget av saker foretatt av ledelsen ved kontoret, evt. i samråd med saksbehandlere. Under intervjuene uttalte noen av informantene at de ikke kunne forstå hvorfor akkurat denne saken var valgt ut som god praksis. Oppfordringen om å la saksbehandlerne velge ut saker sikret en nærhet til saken. Dette illustrerer at hva som er god praksis er gjenstand for fortolkning.

og overgrepssaker er det viktig å ivareta det tverrfaglige, men dette har vist seg å være veldig komplisert.»

Sakene

En oversikt over samtlige saker med god praksis som kontorene selv valgte ut, viser at seksuelle overgrep (SO) var hovedtema i syv saker kontorene hadde valgt ut, som er i underkant av 10 prosent. Vold var saksgrunnlaget i 50 saker, mens det i 16 saker dreide seg om *både* vold og seksuelle overgrep. Tabellen nedenfor viser fordelingen på landsbasis.

Tabell 1: Oversikt over type saker

Kontorer/ Type sak	Nord	Øst	Sør	Total
SO	4	1	2	7
Vold	11	25	14	50
Blanding	3	5	8	16
Total	18	31	24	73

Tabellen viser flest voldssaker i alle landsdelene og de utgjorde 60 prosent (25) av alle sakene. Det var noen forskjeller mellom landsdelene. Ved de tre kontorene i Øst handlet bare én av de til sammen 31 sakene om seksuelle overgrep, mens kombinasjonen vold og seksuelle overgrep var saksgrunnlaget i fem saker. I Nord var det relativt sett flere SO-saker og i Sør var det to.

Vi grupperte også sakene etter alder. Her viser oversikten at kontorene hadde valgt ut flest saker hvor barna er enten på barne- eller ungdomsskoletrinnet. I to av sakene mangler det opplysninger om barnets alder.

Tabell 2: Gruppering av sakene etter alder

Alder	Nord	Øst	Sør	Total
Barnehage	3	8	1	12
Barneskole	7	6	10	23
Ungdomsskole	8	17	11	36
Total	18	31	22	71

Barnas alder varierte i sakene landsdelene hadde valgt ut. I Øst var det flere saker med barn i yngste og eldste alderskategori enn Nord og Sør. Sør valgte ut bare én sak hvor barnet var i barnehagealder. Nord hadde en noe jevnere fordeling mellom aldersgruppene, men en knapp majoritet av sakene gjaldt

barn i ungdomsskolealder. I Øst var det en klar overvekt i de eldste aldersgruppene, med nokså lik fordeling mellom disse to.

Etnisitet fikk noe større betydning enn vi hadde ventet på forhånd. I flere av sakene kontorene hadde valgt ut, hadde enten begge eller en av foreldrene etnisk minoritetsbakgrunn.

Tabell 3: Gruppering av sakene etter etnisitet

Etnisitet	Nord	Øst	Sør	Total
Norsk	11	6	14	31
Norsk/Utenlandsk	1	7	3	11
Utenlandsk	6	18	5	29
Total	18	31	22	71

Det er flest saker i Øst hvor begge foreldrene har minoritetsbakgrunn. Dette kan henge sammen med andelen innvandrere i befolkningen, det kan dels avspeile antallet meldinger kontorene fikk og en tredje mulighet er at det sier noe om kontorenes praksis, f.eks. at de synes de lykkes bedre når de arbeider med slike saker enn med saker hvor begge foreldrene er norske.

Sett under ett gir oversikten et visst bilde av likheter og ulikheter mellom hva slags saker de enkelte kontorene selv valgte ut og hvor de syntes at de hadde fått til gode grep. Det ligger flere analytiske muligheter for å få mer kunnskap om hva slike variasjoner betyr og hva de forklarer. I dette prosjektet ga informasjonen en viss oversikt over et uensartet felt, og kan leses som et kart. Vi har imidlertid ikke brukt informasjonen som retningsgivende for det videre prosjektarbeidet, siden målsettingen var å lete etter eksempler på god praksis ved barnevernskontorene og ikke forklare variasjonen mellom landsdeler, eller store og små kontorer i små og store kommuner.

Intervjuene

Intervjuene med saksbehandlerne om de 73 sakene de hadde valgt ut, foregikk høsten 2005 og vinteren 2006. Utfordringen var hvordan vi skulle legge opp intervjuene for å få kunnskap om hva barnevernet selv forstår som god praksis, og hva som var sentrale elementer i denne.

Vi tok utgangspunkt i et perspektiv på forskningsintervjuet som kan formuleres slik: Vi er ute etter kunnskap som informantene våre besitter og som har basis i erfaringene deres. Denne kunnskapen ligger ikke ferdig lagret, og den kunne i liten grad overleveres direkte til oss. Kunnskapen ble bl.a.

produsert i intervjuet, og intervjuerens rolle i denne kunnskapsproduksjonen er å tilrettelegge for refleksjon.

At den kunnskapen vi var ute etter ikke kunne hentes direkte ut, men at det var nødvendig for oss som forskere å legge til rette for at den kunne produseres, fikk vi bekreftet allerede da vi ba kontorene finne fram saker med god praksis til oss.

For de fleste kontorene gikk oppgaven greit, men noen strevde med å finne fram saker som passet til bestillingen vår. De så ikke god praksis i eget arbeid. En mulig tolkning av dette var at det var lite av den. Vår tilnærming var en annen: Vi så at noen trengte mer hjelp enn andre til å komme i gang med å identifisere løsninger og gode vendinger. Vi hjalp dem på vei ved å be dem fortelle om hendelsesforløpet i aktuelle saker, og sammen greide vi å innkretse noen grep som framstod som gode.

Under selve intervjuet fulgte vi det samme prinsippet. Forskeren inviterte informanten til å beskrive hendelser og situasjoner i et saksforløp, og til å reflektere over disse. Det er et såkalt åpent intervju der informantens fortelling om den enkelte barnevernssaken utgjør kjernen. I sekvenser av intervjuet beskriver informanten fritt hva som hendte i saken og hva barnevernet gjorde, men forskeren styrer retningen på fortellingen for eksempel ved å be om utdyping av enkelte hendelser, vendinger og grep. Ved å stille spørsmål av typen «Hva var betingelsene for at du kunne gå fram på denne måten?», legges det tilrette for at informanten kan reflektere over barnevernets håndtering.

Barnevernet beskriver og reflekterer over eget arbeid

I denne undersøkelsen har vi brukt de ansatte på barnevernkontorene, og først og fremst saksbehandlerne, som våre informanter. Vi har altså valgt å la den ene parten i hjelperelasjonen være våre informanter om praksis. Det er de som har valgt ut de sakene der de synes de har fått til mest, og vi har fått deres vurderinger av hva de gjorde for å oppnå resultater, og hva som var betingelsene for at de kunne arbeide på den måten og oppnå det de gjorde. Vi får belyst sakene fra barnevernet og saksbehandlerens posisjon.

Men selv om vi lar hjelpernes perspektiv på god praksis være grunnlaget for våre analyser, betyr ikke det at andre aktørers synsmåter er fraværende. Vi får belyst relasjoner mellom hjelpere og klienter, og intervjuene er lagt opp for å få konkrete beskrivelser av denne kontakten. Som vi skal se gir

materialet grunnlag for analyser av prosesser der ikke bare barnevernets eget arbeid med sakene blir synlig, men også andre aktørers bidrag til kursen som legges, og til resultatene som oppnås.

Tilrettelegging av materialet for analyse gjennom flere trinn

Etter den første gjennomgangen av intervjuene, ble det utarbeidet et enkelt analyseskjema som ble fylt ut for hver sak. Spørsmålene i skjemaet dekket kjennetegn ved saken, og to spørsmål dreide seg om dimensjoner ved god praksis.

Det andre analysetrinnet foregikk i det videre arbeidet med intervjuene. Ved å gå fram og tilbake mellom dem og det enkle skjemaet, fikk vi behov for å raffinere analyseverktøyet. Vi så at det var viktig å skille mellom resultater og grep, og identifisere hva som var barnevernets holdepunkter. Vi formulerte følgende spørsmål:

- Hva **oppnådde** barnevernet i denne saken? Hva fikk de til? Hva var resultatet/effekten?
- Hva **gjorde** barnevernet for å oppnå dette? Hvilke grep?
- Hva var **betingelsene/forutsetningene**?
- Hva er **holdepunktene** for at dette er bra? For eksempel: aktørene i saken (barna, foreldrene, samarbeidende instanser) **uttrykker** ønsker, positiv interesse, positiv forventning, barnevernet **forstår/oppfatter/tolker** en atferdsendring/vending i saken som positiv, som peker framover i ønsket retning

Dette er analytiske spørsmål som vi stilte til intervjutekstene. Av og til stilte vi disse spørsmålene i intervjuene, men den gode praksisen formidles ofte indirekte.

Overførbarhet

Utgangspunktet i denne kvalitative studien var å få bedre kunnskap om barneverntjenestens håndtering av volds- og overgrepssaker. Barnevernet handler i et felt hvor det alltid må være en avveining mellom hjelp og kontroll, og hvor det knapt finnes fasitsvar på gode løsninger. Siktemålet har ikke vært å trekke generelle slutninger, men å øke barneverntjenestens

sensitivitet for bevissthet om vold og overgrep i familien og bidra til at praksis kan bli bedre gjennom refleksjon og analyse av saker hentet fra praksis. Det er heller ikke vanlig å bruke begrepet generaliserbarhet om kvalitativt orientert forskning. Heller enn generelle konklusjoner benyttes begreper som troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet (Thagaard 1998), gjenkjennelighet (Haavind 2001). Ved å legge hovedvekten på å analysere gode eksempler i praksis, kan tilnærmingen styrke et «beste praksis» perspektiv.

Resultatene fra kvalitative forskningsprosjekter ligger på to nivåer. For det første kan det være snakk om *tilstandsbilder* og for det andre om *forståelsesmodeller* (Andenæs 2000). Informantsamtalene forteller om sine erfaringer med å håndtere vold og seksuelle overgrep i ulike lokale kontekster, og analysen kan bidra med svar på hvordan vi best kan forstå det de forteller. Bourdieu (1990) framhever at forskerens analyse representerer et brudd både med hverdagskunnskapen og den spontane hverdagsforståelsen på en slik måte at den kaster lys over informantenes erfaringer (Andenæs 2002).

Selve fremstillingen av stoffet utgjør analysen og har stor betydning i kvalitative studier. Det hjelper lite om forskeren skaffer seg kunnskap og forståelse hvis denne ikke kan formidles til andre, hevder Silverman (2007), som skriver at en vellykket analyse resulterer i en ny måte å se virkeligheten på; nye kategorier for å tenke med, det kan være begrep, mekanismer, eller at en hendelse kan relateres til en sammenheng som gjør at noe som i utgangspunktet er ubegripelig, virker rimelig. Lykkes en ikke med dette, faller den kvalitative analysen platt. Det har vært viktig for oss å synliggjøre framgangsmåten og ikke bare undersøkelsens resultater. Det handler om å vise forbindelsen mellom spørsmål og svar, vise hva de er et svar på og omstendigheter rundt de svarene vi får. Som forskere må vi hele tiden tenke gjennom hva slags *forståelse* våre kunnskapsbidrag gir. Her ligger overføringsverdien.

Utgangspunktet var å få en god spredning av store og små kommuner i ulike regioner, men det viste seg at slike skillelinjer ikke ble viktige når det gjaldt å velge ut saker å analysere ut fra våre kriterier. Vi var på leting etter god praksis i saker hvor barneverntjenesten selv mente de hadde lyktes.

Det ligger noen viktige begrensninger i undersøkelsens omfang. Disse begrensningene gjelder for mye kvalitativ forskning, bl.a. er det lite grunnlag for å trekke generaliserte og omfattende konklusjoner. Men skal en komme tett inn på arbeidsmåter i hverdagslivet, er kvalitative studier helt nødven-

dige. Slike studier sier lite om frekvens og utbredelse av et fenomen, men gir til gjengjeld innsikt i *hvordan* fagfolkene arbeider med konkrete saker. Vi mener at den type kunnskap som dette prosjektet genererer, er et bidrag til feltets selvrefleksjon, det kan øke bevisstheten om håndtering av hverdagens dilemmaer og slik være med på å styrke barneverntjenesten i deres vanskelige og utfordrende arbeid.

Taushetsplikt

Prosjektet omhandler sensitive og taushetsbelagte data. Det ble gitt konsesjon fra Datatilsynet, og fritak fra barneverntjenestens taushetsplikt. Konsesjonen gjaldt fem navngitte prosjektmedarbeidere. Prosjektmedarbeidere og ansatte ved kontorene undertegnet taushetserklæring.

Etiske refleksjoner

Alle saker i barneverntjenesten har en sensitiv karakter og rommer sensitive opplysninger. Barnevernskontorene ble godt informert om prosjektet på de første møtene vi hadde med dem. Kontorene som inngikk i undersøkelsen deltok i deler av planleggingen og gjennomføringen av prosjektet. Saksbehandlerne er fortrolige med taushetsplikten i sitt daglige arbeid og fikk forsikringer om at all informasjon fra våre samtaler med dem ville bli anonymisert. Ingen saksbehandler og ingen klienter er navngitte og alt kildemateriale er oppbevart nedlåst.

De sakene vi analyserer i prosjektet, vil kunne bli gjenkjent. Derfor har det vært nødvendig med ekstra varsomhet i presentasjonen og diskusjonen av sakene. Vi forteller ikke hvilke kontorer sakene er hentet fra eller når sakene verserte, noe som beskytter dem saken gjelder ytterligere. Utvalget av saker styrker derfor også konfidensialiteten.

Ved å gjennomføre disse prinsippene mener vi at medvirkning i prosjektet ikke vil føre med seg negative konsekvenser for den enkelte saksbehandler eller klientene og at prinsippene for konfidensialitet og etiske hensyn er ivaretatt.

Litteratur

Andenæs, Agnes (2000): *Et barnevern med lydhørhet for barnet: fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer*. NOVA skriftserie nr. 5, 41 s.

Andenæs, Agnes (2002): Tidsnød som diagnose og foreldres valgfrihet som medisin: blir det bedre barndom av slikt? I: *Barn i Norge*, s. 18–29.

Bourdieu, Pierre (1990): *In other words : essays towards a reflexive sociology* / Pierre Bourdieu ; translated by Matthew Adamson. Cambridge: Polity Press, 223 s.

Ferguson, Harry (2001): Promoting child protection, welfare and healing: the case for developing best practice. I: *Child & Family Social Work*. Volume 6 Issue one Page 1

Ferguson, Harry (2003): Outline of a Critical best practice perspective on Social Work and Social Care. *British Journal of Social Work*. 33/8 pp. 1005–1024.

Grønmo, Sigurd (1996): Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen. I Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskningen*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 73 – 108.

Haavind, Hanne (red.) (2001): *Kjønn og fortolkende metode*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Silverman, David (2007): *A very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research*. London: Sage Publications.

Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse*. Bergen: fagbokforlaget, 224 s.

3 Når barneverntjenesten må forholde seg til straffeloven

Innledning

Vold og seksuelle overgrep mot barn innen familien reiser spørsmål om både beskyttelse og straff. I henhold til politiloven fra 1995 skal politiet «... opprettholde den offentlige orden og sikkerhet og enten alene eller sammen med andre myndigheter verne mot alt som truer den alminnelige tryggheten i samfunnet.» Politiet skal også «... avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold i samsvar ...». Barneverntjenesten skal beskytte barn mot omsorgssvikt. Selv om beskyttelse av borgerne er politiets overordnede hensikt, er hovedfokuset deres på den kriminelle og den kriminelle handling. Barneverntjenesten skal fokusere på offeret, på barnet eller ungdommen som trenger beskyttelse. Politi og barnevern forholder seg til ulike lovverk og har altså forskjellige hovedmålsettinger med sitt arbeid, samtidig som det skjer et visst overlapp når barn og unge utsettes for vold eller seksuelle overgrep. Hvordan arbeider barneverntjenesten i disse sakene i forhold til politi, påtalemyndighet, eget lovverk og fylkesnemnda?

I dette kapitlet analyserer vi et utvalg av sakene i prosjektet med sikte på å få fram hvordan barneverntjenesten håndterer forholdet til politi og straffelov under tre ulike betingelser. For det første er det spørsmål om og under hvilke betingelser barneverntjenesten bør melde en sak til politiet for videre etterforskning. For det andre diskuterer vi ulike former barneverntjenestens samarbeid med politi og påtalemyndighet kan få. Det tredje vi diskuterer er samarbeid med foreldrene i lys av barneverntjenestens forhold til fylkesnemnda, fordi saker kan fremmes til behandling i fylkesnemnda også når de er anmeldt eller forfølges rettslig.

Lovgivningen danner rammen for barneverntjenestens virksomhet, følgelig også for den barnevernsfaglige skjønnsanvendelsen. På den andre siden bygger lovanvendelsen i den enkelte saken i stor grad på skjønnsmessige fortolkninger, der grunnlaget hentes fra andre fagfelter enn juss.

Derfor blir det alltid et nødvendig samspill mellom en juridisk og en barnevernsfaglig tenkemåte når ansatte i barneverntjenesten må vurdere om den enkelte saken passer inn i – eller kan sammenfattes under bestemmelsene i den paragrafen som er aktuell å bruke. Deretter vil et formelt beslutningsorgan, for eksempel fylkesnemnda, ta stilling til om barneverntjenestens fortolkning er holdbar. Dette er tilfelle selv om den juridiske tenkningen har forrang i formelle beslutningssystemer, og særlig når en sak fremmes etter straffelovens bestemmelser, noe som alltid vil være en mulighet i saker med vold og overgrep. Vi vil søke å identifisere både de juridiske og barnevernsfaglige kildene i prosjektets saker, og løfte fram og analysere i hvor stor grad sakene preges av et samspill mellom dem, eller i hvor stor grad og på hvilke måter det er et motsetningsforhold mellom disse to tenkemåtene.

Eksemplene vi bruker handler om vold. I materialet er det få saker som dreier seg om seksuelle overgrep og hvor saksbehandler er opptatt av hvordan barneverntjenesten forholder seg til spørsmålet om anmeldelse, politi og fylkesnemnd. Men en av sakene vi analyserer nærmere i kapittel fem (se s. 111), der en far mistenkes for mulige seksuelle overgrep mot egne barn, eksemplifiserer et funksjonelt samarbeid mellom barneverntjenesten og politiet om hvem som skal gjøre hva og når i slike saker. Her benyttes begge tenkemåter sammen på en god måte.

Vi må understreke at samtlige av eksemplene vi bruker i dette kapitlet dreier seg om familier med etnisk minoritetsbakgrunn. Som vi drøftet innledningsvis, har dette sammenheng med at saksbehandlerne vi intervjuet tydeligvis syntes de beste eksemplene på god praksis kunne hentes fra slike saker, særlig i de tilfellene hvor fedre hadde utøvet vold mot mødrene og eventuelt også mot egne barn. Ut fra vårt materiale vet vi imidlertid ikke i hvor stor grad barneverntjenestens tenkning og valg av handlingsalternativer ville vært annerledes hvis bare en eller ingen av foreldrene hadde hatt minoritetsbakgrunn.

Anmelde eller ikke?

Når barneverntjenesten får kjennskap til saker hvor barn er blitt utsatt for vold eller seksuelle overgrep gjennom andre meldere enn politiet, oppstår gjerne spørsmålet om saken bør anmeldes. Formelt er det ikke snakk om anmeldelse i straffeprosessuell forstand, men en underretning om et straffbart forhold eller et mulig straffbart forhold slik at politiet kan starte etterforsk-

ning hvis de finner grunn til det. Barneverntjenesten bruker imidlertid begrepet anmeldelse i sin dagligtale, vi velger derfor å bruke dette begrepet her.

Hva slags juridisk eller barnevernsfaglig vurdering legger saksbehandlerne til grunn for sin beslutning om å foreslå anmeldelse eller å la det være? Hvilke premisser styrer handlingsvalgene her? Hva er innholdet i denne terskelvurderingen? Vi vil forsøke å belyse slike spørsmål ved hjelp av eksempler og drøftinger i dette avsnittet.

I én sak var barneverntjenesten sterkt bekymret for at en far utøvet vold og kom med trusler mot sin datter. Saksbehandlerne var også bekymret for at datteren kunne bli tvangsgiftet. Saksbehandleren svarer dette på spørsmål om anmeldelse:

Når jeg sendte henne ned til politiet, trodde jeg at de tok affære. Jeg etterlyser dessuten noen rutiner her på kontoret, det blir for mye opp til den enkelte saksbehandler.

I et oppfølgende intervju med samme saksbehandler dukket spørsmålet opp igjen:

Anmeldelse? Etterlyste rutiner på dette sist. Nå har vi fått det. Et skjema vi skal fylle ut i slike saker. Vi fyller ut, det er politiets oppgave å avgjøre om det blir sak eller ikke. Det er ikke barneverntjenestens oppgave å etterforske om overgrepet har funnet sted. Det er politiets jobb. Vi må slutte å være så redd for at det å anmelde skal bryte tilliten til foreldrene.

Her får man inntrykk av at saksbehandleren handler ut fra en oppfatning av en type anmeldelsesplikt, og det etterlyses rutiner på området. En saksbehandler vil imidlertid aldri være eneansvarlig for å melde et mulig straffbart forhold til politiet. Den beslutningen må tas av barneverntjenestens ledelse, eventuelt i samråd med andre som er delegert beslutningsmyndighet i slike spørsmål. En saksbehandler kan også søke råd hos fagpersoner i eller utenfor etaten, noe som også beskrives i en del av sakene.

Saksbehandleren gir dessuten uttrykk for at det kan finnes en forestilling i barneverntjenesten om at anmeldelse kan true tilliten til foreldrene. Selv mener hun at dette bør vektlegges mindre. Det er for øvrig interessant å sammenlikne denne typen avveininger med de som gjøres av ansatte i for eksempel helsetjenesten eller barnehager når det blir spørsmål om å melde en

sak til barneverntjenesten. Da vil ofte argumentet mot å melde en sak nettopp være frykten for at klienten skal miste tilliten til behandleren eller personalet. Med andre ord kan det oppleves som problematisk å handle på en måte som for klientens del kan innebære en endring av «kontrakten» med klienten, uten at dette er klargjort på forhånd. Det oppfattes gjerne som et profesjonsetisk dilemma å skulle bruke informasjon som er gitt i forbindelse med en kontakt som er opprettet for ett formål, til et annet formål, for eksempel en tvangsmessig inngripen fra barnevern eller politi.

Det er minst to mulige fortolkninger av utsagnet om etterlysning av rutiner. Saksbehandleren etterlyser rutiner for hvordan man foretar selve anmeldelsen, og antar at det foreligger en form for anmeldelsesplikt. Den andre tolkningen er at saksbehandleren etterspør rutiner knyttet til utøvelse av barnevernsfaglig skjønn, hvilke momenter og hvordan de bør avveies i arbeidet med å avgjøre hva som vil være til barnets beste. En annen saksbehandler, i en annen sak, er entydig her.

Man skal anmelde, vi har direktiver som sier at seksuelle overgrep og vold *skal* anmeldes, som en hovedregel.

Vi finner altså ulike syn på hvordan spørsmålet om politianmeldelse skal håndteres. Begge eksemplene uttrykker et ønske om at barneverntjenesten skal slippe å foreta en konkret vurdering basert på «barnets beste». Heller ikke synliggjøres noen vurdering av om å anmelde vil være nødvendig etter lov om barnevernstjenester, eller om en avvergeplikt er utløst etter straffeloven. Ville slike vurderinger i tilfelle vært utøvelse av juridiske eller barnevernsfaglige vurderinger? Kan man skille her? Situasjonen fordrer en kompleks vurdering, men begge de intervjuede saksbehandlerne synes å ønske å erstatte denne vurderingen med rutiner. Dette kan igjen ha sammenheng med at saksbehandler uansett ikke skal foreta avveiningene på egen hånd, men må få med ledelsen på en eventuell beslutning om anmeldelse.

Anmeldelse av straffbare forhold er i seg selv knyttet til politiet og domstolene. Følgelig framtrer en juridisk tenkemåte som en tydelig kategori i barneverntjenestens håndtering. Hvor blir det så av barnevernfaget, kommer det i bakgrunnen på grunn av jussen? Er det kanskje en like rimelig beskrivelse av eksemplene at ingen av disse tenkemåtene synes å bli særlig godt ivaretatt? Og krever bedre ivaretagelse av de juridiske aspektene at saksbehandler kan drøfte disse med en jurist?

Jussen forutsetter utøvelse av faglig skjønn og vurderinger knyttet til de forholdene som er relevante. Hva vil barnets beste være gitt den foreliggende situasjonen? Dersom et straffbart forhold er opphørt, som vold eller seksuelle overgrep, og det er lite som taler for at det vil bli gjenopptatt, for eksempel fordi overgriper ikke lenger bor sammen med eller har kontakt med barnet, vil det være både god juss og god barnevernsfaglig forståelse å vurdere om det er til barnets beste å gjennomgå belastningen med etterforskning og etterfølgende rettssak. I begge eksemplene er det uklart om denne typen vurderinger av «barnets beste» er gjennomført som grunnlag for et eventuelt forslag om anmeldelse. Begge eksemplene kan derfor tolkes slik at det er uklart om den juridiske eller den barnevernsfaglige tenkemåten har vært framtredd. Og det er lite som tyder på at saksbehandler har opplevd noe dilemma mellom de to.

I en annen sak utøvde en tenåring og kjæresten alvorlig vold mot tenåringens foreldre. Her valgte barneverntjenesten å ikke anmelde forholdene på bakgrunn av en «barnets beste» vurdering. I stedet valgte saksbehandler å arbeide med relasjonen mellom tenåringen og mor, og vurderte at en anmeldelse kunne komme i veien for dette arbeidet. Man unngikk å flytte oppmerksomheten fra arbeidet med å bedre foreldre–barn-relasjonen, og innsatsen i forhold til tenåringen ble ikke forstyrret av en mulig politisak. Men ut fra intervjuet med saksbehandleren i denne saken, synes det ikke som om vedkommende selv så noe dilemma mellom de to tenkemåtene. Saksbehandler trekker fram saken fordi hun oppfatter den som et eksempel på god praksis hvor det gjøres en god barnevernsfaglig vurdering i tråd med barneverntjenestens eget lovverk, ut fra hva som vurderes som «barnets beste». Hvis barneverntjenesten hadde hatt entydige rutiner på hva slags volds- og overgrepssaker som skal anmeldes, kan det tenkes at så hadde skjedd også i denne saken. Hvis saksbehandlers vurdering av mulige konsekvenser av en anmeldelse er riktige, ville anmeldelse imidlertid gått ut over arbeidet med å bedre relasjonen mellom tenåringen og mor.

Vi finner også eksempler på andre handlingsvalg i materialet. En mor hadde vært utsatt for vold fra en psykisk syk far. Her svarer saksbehandler på spørsmål om hvordan sikkerheten ble ivaretatt:

Det blir jo til syvende og sist mors ansvar da. Hun her hadde anmeldt, fikk besøksforbud og gjorde det hun skulle gjøre.

Her mener barneverntjenesten at det er mor som har ansvaret for å bringe saken inn for politiet og trygge seg og barna ved å få gjennomslag for besøksforbud. «Hun gjorde det hun skulle,» for på den måten å ivareta sikkerheten til barna. Anmeldelse synes i denne saken å være sammenfallende med barneverntjenestens vurdering av hva som er god omsorgsutøvelse fra morens side: Når hun anmelder, gjør hun det hun skulle gjøre og kvalifiserer seg derved i barneverntjenestens vurdering som en god nok mor. Anmeldelsen blir en omsorgshandling. I dette tilfellet kan vi si at anmeldelse blir vurdert ut fra et barnevernsfaglig perspektiv.

Hvis mor i dette tilfellet hadde valgt å ikke anmelde, hva hadde da vært barneverntjenestens handlingsalternativ? Når etaten skal ta stilling til om en sak skal anmeldes, vil en vurdering av risiko og handlingens alvorlighetsgrad være i tråd med både den juridiske og den barnevernsfaglige tenkemåten. En annen relevant faglig vurdering kan være at en politianmeldelse vil være et uttrykk for at mistanken eller overgrepet tas alvorlig, og at dette kan oppleves som en støtte til det enkelte barn. Et motsatt perspektiv kan være å se på et eventuelt skadepotensial knyttet til selve anmeldelsen, som i eksemplet over hvor barneverntjenesten ikke anmeldte alvorlig vold mot en mor fordi dette kunne ødelegge for arbeidet med relasjonen mellom mor og datter. Dersom en anmeldelse med sannsynlighet vil føre til at en familie går i stykker er det også et forhold som bør vektas. Barnets beste skal med andre ord vurderes fra flest mulig perspektiver, og utfallet bør få betydning for en beslutning om anmeldelse. Hvis det er en mor som er utsatt og barna er vitne til volden, er det mor som eventuelt må anmelde forholdet, med mindre mor selv skulle være klient, eller ved at moren gir barnevernet sitt samtykke til å anmelde overgrep. Foreløpig er det ikke straffbart for foreldre om barna deres er vitne til vold, så sant barna ikke selv utsettes for den. Dermed kan heller ikke barneverntjenesten være anmelder, med mindre mor selv skulle være klient.

Gitt at beskyttelse er barneverntjenestens hovedoppgave i slike saker, må man vurdere i hvilken grad andre tiltak kan avverge straffbare handlinger mot barnet. Har andre tiltak blitt satt inn slik at faren for gjentakelse ikke er tilstede, er en rimelig barnevernsfaglig konklusjon at anmeldelse ikke er nødvendig. Dette vil også være i tråd med Lov om barneverntjenester og tilstøtende lovverk. Det er et dilemma i disse sakene, som i mange andre barnevernssaker, hva avveiningene om «barnets beste» i den enkelte saken skal bygge på og resultere i. Men når de som står nærmest et barn, skader det,

er det galt. Og når vold og seksuelle overgrep skjer mot barn i familien, oppstår det i utgangspunktet et motsetningsforhold mellom barnet og voldsutøveren i familien som kan blir enda tydeligere i møte med politi og rettsvesen. Og nettopp disse avveiningene, som kan få ulike resultater, bidrar til barneverntjenestens behov for retningslinjer som avklarer det handlingsrommet man faktisk har. Spørsmålet blir om slike retningslinjer skal gi saksbehandler rom for å vurdere spørsmålet om anmeldelse der hvor det har forekommet voldsutøvelse mot barnet eller mot barnets foreldre. Jo mer entydige slike retningslinjer blir, jo mindre rom får barneverntjenesten til å vurdere hensiktsmessigheten av anmeldelse i hver enkelt sak.

I enda en annen sak hadde barneverntjenesten hatt kontakt med en jente hvor saksbehandler ikke var i tvil om at hun var utsatt for alvorlig vold og trusler, først og fremst fra far. Saken var så alvorlig at denne saksbehandleren ikke var i tvil om at saken måtte anmeldes, men det var heller ikke tvil om at det var behov for et nært samarbeid med politiet i det videre arbeidet:

Hun hadde blitt jevnlig drapstrua, slått og ... utsatt for trusler. Og på bakgrunn av veldig mye som hun fortalte da, så vurderte jeg henne som troverdig. Og tenkte at det er såpass alvorlig det hun kan bli utsatt for, at vi er nødt til å drøfte det med politiet. Vi hadde en avtale da, når jeg da møtte henne på mandag morgen. Da hadde hun blitt utsatt for grov vold i løpet av helgen... Og hadde masse synlige store skader på kroppen. ...Da ble det plutselig en akuttsituasjon av noe som ikke skulle være det ...

Politiet ville at hun skulle dra rett til legevakta for å få dokumentert skadene og få undersøkt at det ikke på en måte var noe alvorlig brudd noen steder og sånn. Og komme tilbake igjen. Og så fikk hun valget selv mellom å – avhøre – eller levere en anmeldelse selv, men politiet ville uansett anmelde far på bakgrunn av det de så. Hun slapp egentlig å gjøre det selv, men hun valgte å gjøre det selv. Hun valgte å anmelde.

Her valgte jenta å anmelde selv om det er ubetinget offentlig påtale i slike saker. Hun markerte for seg selv og omgivelsene at hun ønsket gjerningsmannen straffet, noe som er i tråd med tenkningen bak strafferettspleien. Men det kan like fullt diskuteres om dette er i tråd med det som er fornuftlig fra et sosial- og barnevernsfaglig ståsted. En far som begår vold mot egne barn eller mot den andre forelderen, blir ikke nødvendigvis en bedre omsorgsperson av å bli anmeldt og straffet. Hvis barneverntjenesten anmelder,

markerer saksbehandleren sin støtte til jenta, som er hennes klient, og samtidig en klar avstandtaken til farens voldsutøvelse. Her var det uansett ikke snakk om å arbeide med jentas relasjon til hennes far der og da, men heller om å markere en stillingtaken for jenta og mot voldsutøveren.

Det er som regel usikkerhet knyttet til utfallet av en politianmeldelse. En anmeldelse kan føre til at saken behandles av ulike rettsinstanser hvis den ikke henlegges. Men det er strenge krav til bevisførselen i straffesaker, slik at utfallet av enhver rettslig behandling avhenger av gode nok bevis. Derfor blir det som i eksemplet over viktig at en instans som barneverntjenesten ikke bare anmelder, men også bidrar til å dokumentere de forhold anmeldelsen gjelder. Uten slik dokumentasjon kan man risikere at det barnet eller den ungdommen som selv velger å anmelde, opplever at en domstol ikke finner at bevisene holder for at det har skjedd vold eller overgrep. Dette er et generelt dilemma. Flere erfaringer av denne typen kan i neste omgang gjøre saksbehandlere mer forbeholdne med å anbefale anmeldelse i en senere sak.

For de intervjuede saksbehandlerne synes det ikke å være en klar motsetning mellom en juridisk og en barnevernsfaglig tenkemåte. Men særlig i én av sakene formulerer saksbehandleren seg slik at hun antar at det er et motsetningsforhold mellom dem ved at en anmeldelse kan komme i veien for et relasjonsarbeid. Noen av saksbehandlerne spør etter rutiner som kan angi tydelig når det skal anmeldes. Andre saksbehandlere har et mer pragmatisk forhold til anmeldelse, hvor anmeldelsen vurderes ut fra hva den gjør med saken og med forholdet mellom partene i saken.

Nå finnes det offentlige dokumenter som sier noe om barneverntjenestens plikt til å anmelde. I Barne- og familiedepartementets veileder om dette heter det at barneverntjenesten har plikt til å anmelde dersom de ikke på annen måte kan avverge alvorlige forbrytelser, som for eksempel vold eller seksuelle overgrep mot barn (1008 b). Dette gjelder ikke dersom den aktuelle voldshandlingen er gjennomført, og en anmeldelse ikke er nødvendig for å forebygge ny vold eller følgene av den. Veilederen legger således opp til at barneverntjenesten skal gjøre en vurdering, både om de som instans kan avverge en kriminell handling gjennom egne barnevernstiltak, og om det dreier seg om noe som kan komme til å skje. Med andre ord må barneverntjenesten foreta både en skade- og en farevurdering. Man kommer således ikke bort fra at det skal utøves et skjønn. I mange av de eksemplene vi har sett på i

dette avsnittet, foretas det også skjønnsmessige vurderinger, bl.a. om tiltak fra barneverntjenesten avverger for eksempel voldelige handlinger fra en far.

Som en foreløpig oppsummering ser vi at spørsmålet om hva barneverntjenesten legger til grunn ved beslutning om å anmelde, er en terskelvurdering som ikke er lett å få helt tak på ut fra det foreliggende materialet. Fordi det anvendes skjønn (i tråd med omtalte veileder) kan heller ikke en slik terskelvurdering angis helt eksakt. Dermed er det heller ikke mulig å vurdere den ene eller den andre handlemåten som god praksis. I slike tilfeller blir god praksis heller utøvelsen av godt skjønn, som igjen må utøves i samarbeid med overordnede og forankres i eksisterende bestemmelser.

Samarbeid med politi og påtalemyndighet

Spørsmålet om en juridisk og en barnevernsfaglig tenkemåte kan stå i motsetning til hverandre, kan problematiseres på andre måter når politi og påtalemyndighet er inne i saken samtidig med at barneverntjenesten er involvert. I vårt materiale ser vi flere eksempler på at saksbehandlerne oppfatter politiets involvering som formålstjenlig for sitt arbeid. I en sak hvor mor hadde blitt grovt mishandlet av en alkoholisert far og barna også hadde blitt slått, forteller saksbehandler:

Jeg tok opp med mor det å slå barn. Det med vold. Nå har far nettopp fått en dom for det han har gjort mot barna. Jeg sa: foreldre kan faktisk få straff for å slå barn i Norge, det er ikke lov.

Barneverntjenesten henviste her til det straffbare ved å slå som en intervensjon, og saksbehandler brukte straffeloven som argument for å forsøke å endre voldsmønsteret i familien. Barneverntjenestens hovedinteresse, beskyttelse av barn, falt her sammen med intensjonen i straffeloven og i politiets arbeid. Samtidig ser saksbehandler i denne saken også uheldige utfordringer for familien knyttet til rettsapparatets senere sanksjoner:

Nå er det tre bolker, første runde når det skjedde. Så kommer dommen nå, og så kommer en lang usikker periode knyttet til når far skal sone. Jeg hadde en annen familie som venta i flere år. Og jeg tenker de har en kjempevanskelig situasjon akkurat nå i den familien på grunn av dette, det går jo ut over hele familien.

Denne saken er et eksempel på at barneverntjenesten er opptatt av de uheldige følgene for hele familien av den lange tiden den rettslige prosessen tar. Endringsarbeidet i familien blir satt på vent i denne perioden. Det kan innebære at endringer i familien som kan bidra til en bedre omsorg for barna, kan hindres eller hemmes av at den strafferettslige prosessen tar lang tid. Denne prosessen styres ikke av terapeutiske eller barnevernsfaglige prinsipper om hva som er godt for et hensiktsmessig samspill mellom barn og foreldre i den aktuelle familien. Det foreligger ikke en generell motsetning mellom en juridisk og barnevernsfaglig logikk. Likevel viser det seg at sider ved den juridiske logikken, fullbyrdelse av straff, klart får sosialt negative konsekvenser i denne saken.

Mor trakk anmeldelsen, men den ble likevel opprettholdt av politiet fordi den etter sin karakter er underlagt offentlig påtale. Far skjønner ikke det norske systemet. Når far likevel blir dømt og må inn for å sone lenge etterpå, opplever han at systemet er sveikfullt. Barneverntjenesten har fått til gode prosesser og en trygg dialog med far. Dette gjør det ekstra ille for far:

Her har jeg virkelig jobbet for at familien skal få det bra, både familielivet og økonomien, har sluttet å drikke, gått i behandling – gjort alt, og så kommer likevel alt tilbake igjen, – sone dom for det som skjedde for lang tid siden.

Barneverntjenesten deler fars syn langt på vei. Familien ble utrygg på systemet og frustrasjonene gikk også utover stemningen i familien og hvordan den fungerte. Hjelparbeidet i familien ble innrettet mot hvordan familien skulle takle at far skulle inn for å sone, med fokus på å trygge familien og hjelp til å forsone seg med systemet. Fokus ble dermed flyttet fra fars vold til systemets «overgrep», og fra barneverntjenesten som representant for maktdimensjonen til å overlate denne til politi og påtalemyndighet.

Her er ikke saksbehandler opptatt av det positive ved at familien har fått hjelp slik at både barn og mor er kommet ut av en tilværelse med vold. Oppmerksomheten rettes i større grad mot de negative virkningene av rettsapparatet, og saksbehandler synes å mene at det barnevernsfaglige må vike til fordel for det strafferettslige. Likevel var det trusselen om de samme sanksjonsmidlene barneverntjenesten benyttet seg av som et virkemiddel for at far skulle slutte å slå. Så det som ved første øyekast er å anse som et reelt dilemma mellom en juridisk og en barnevernsfaglig tenkemåte, er kanskje ikke så entydig likevel. Saksbehandler antar på et tidspunkt i saksforløpet at

deres eget utsagn om at «foreldre kan faktisk få straff for å slå barn i Norge, det er ikke lov» hadde en ønsket virkning på far, og dermed positiv virkning for barnet. Det medvirket til at volden opphørte. På den annen side er samme saksbehandler kritisk til konsekvensene av anmeldelsen. Igjen er det interessant å sammenlikne saksbehandlers reaksjoner her med reaksjoner man kan møte fra ansatte i andre tjenester når de vurderer å melde en sak til barneverntjenesten. Også her kan man oppleve at for eksempel ansatte i helse-tjenesten eller pedagogisk-psykologisk tjeneste bekymrer seg for at konsekvensene blir mer omfattende enn det de selv kunne ønske når de mister kontrollen over saksforløpet – og det i seg selv kan godt være en barriere mot å melde i det hele tatt.

I saken over rettes oppmerksomheten mot den voksne overgriperen og familiens behov som helhet, mens barna kommer mer i bakgrunnen. Er dette en konsekvens av rettsapparatets påvirkning, eller er det like gjerne et uttrykk for dagens barnevernsfaglige forståelse? Fokuset på familien som helhet står meget sentralt i nyere litteratur om barneverntjenestens arbeidsmetoder (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005), og er i tråd med eksisterende politiske prioriteringer (NOU 2000:12, St.meld. nr. 40 (2000–2001)). Den kjente pedagogen Jesper Juul hadde nylig en uttalelse til media i forbindelse med spørsmål om barnefordeling: «barna har det ikke bedre enn foreldrene». (Fædrelandsvennen, 2006). Det som lett forsvinner i retorikken er at barna utmerket godt kan ha det verre. Og om man snur resonnementet, blir det slik at selv om hjelpeapparatet lykkes med å bedre forholdene for de voksne, så får ikke dette nødvendigvis positive konsekvenser for barna (Kvello, 2007).

I en annen sak, hvor faren hadde utøvd grov mishandling over år og sønnen greide å rømme hjemmefra etter en voldsepisode, forteller saksbehandler:

Far ble hentet av politiet med det samme, ble puttet rett inn. Han opplevde det som en ekstrem fornedrelse, samtidig som jeg opplevde at han forsto det. Det jeg fikk tak i var at hans intensjon var helt annerledes, enn å utøve vold. Det var en avmektig fortvilelse hos ham, han ville så inderlig redde sønnen sin.

Her ser saksbehandler et dilemma. Far anmeldes og dømmes senere for en voldelig handling, men saksbehandler forstår at volden har en intensjon som er god. Far gjør det han gjør for å oppdra og beskytte sitt barn. Sønnen er i et dårlig miljø, og far er redd for konsekvensene.

I denne saken valgte barneverntjenesten å sette inn en miljøarbeider for å bistå med råd og veiledning. Målsettingen var å bedre kontakten mellom familien og samfunnet og bedre kommunikasjon innad i familien. Samtidig var det en diskre måte å kontrollere om fars vold var opphørt. Fra barneverntjenestens side ble det ikke eksplisitt jobbet med å gi far andre redskaper enn vold i oppdragelsen, men man satte sin lit til at fengselsstraffen og fornedrelsen var tilstrekkelig til at han endret mønsteret sitt. Miljøarbeideren ga også veiledning om mer funksjonelle former for grensesetting i forhold til barna. Far var i utgangspunktet mye redd og usikker fordi han ikke skjønnte alt som foregikk i samfunnet rundt seg.

I denne saken ble ikke bare far inkludert, snarere sto han i sentrum for barneverntjenestens innsats. Samtidig syntes saksbehandler her å skille mellom spørsmålet om anmeldelse av voldsutøvelsen, og det mer terapeutiske arbeidet med farens atferd som omsorgsperson for sitt barn. Barneverntjenesten vurderte volden som alvorlig og den ble derfor meldt til politiet. Men deretter engasjerte barneverntjenesten seg i arbeidet med å bedre farens omsorgsevne ved å sette inn hjelpetiltak i hjemmet.

I noen av disse sakene, som vi også har gitt eksempler på over, ser vi altså at far som voldsutøver blir inkludert i barneverntjenestens arbeid. I andre saker blir han ekskludert. Kjennetegn ved sakene der far inkluderes er at han helt eller delvis har innrømmet forholdene og viser anger, og/eller at saksbehandler tilskriver faren gode intensjoner med det han gjorde.

På spørsmål om barneverntjenesten konfronterte far med volden, svarte saksbehandler i en sak:

Ja det var tema. Det var ikke problematisk for ham å snakke om det. Han forstod det. Men i hvilken grad han klarte å endre sin atferd, det kan jeg ikke svare sikkert på. Men det var en mann som jeg opplevde var i dyp fortvilelse. Han gikk til noen angripeligheter som er helt fryktelige. Det kjennes ut som om jeg forsvarer ham, men jeg gjør det ut fra det jeg så. Den kontakten jeg fikk med dem.

Her gir saksbehandler uttrykk for å se fars side av saken, og ha tro på far. Det at far er dypt fortvilet tolkes av saksbehandler som uttrykk for at han erkjenner og kan snakke om disse tingene. Dette gjør inntrykk på saksbehandler og får betydning for hvordan barneverntjenesten forholder seg til denne faren. Erkjennelse av voldshandlingene i tillegg til samfunnets straffereaksjoner er tydeligvis en viktig forutsetning når barneverntjenesten fortolker situasjonen

optimistisk. Her kan vi igjen trekke paralleller til andre typer barnevernsaker, hvor det også er vanlig å finne at saksbehandlers tro på foreldrene i stor grad styrer prosessen. Spørsmålet om tro på eller tillit til foreldrene diskuteres for øvrig nærmere i neste kapittel.

Det kan argumenteres for at barneverntjenesten her underkommuniserer egen makt, og lar maktutøvelse være politiets og rettsapparatets anliggende. Det siste eksemplet over er nettopp hentet hvor dette skjedde, og hvor saksbehandler mener at barneverntjenesten har lyktes. En slik forskyving av makt kan i tråd med barneverntjenestens egen vurdering være en hensiktsmessig måte å arbeide på i noen saker med vold og overgrep. Men kan denne forskyvningen også handle om det doble i selve saken? Far slår, men motivet er omsorg. Det er rimelig å anta at denne dobbeltheten er vanskelig å manøvrere i for barneverntjenesten, og god praksis vil kanskje også avhenge av at barneverntjenesten greier å forholde seg til denne dobbeltheten over tid. Kan det være slik at i disse sakene har saksbehandler et ekstra behov for å la noen andre ta maktrollen?

I enda en annen sak er derimot barneverntjenestens rolle som maktutøver tydeligere, selv om far inkluderes også her. Familien har minoritetsbakgrunn og far bruker alvorlig vold i oppdragelsen. På spørsmål om hva barneverntjenesten føler de har fått til, svarer saksbehandler:

At vi fikk til en sånn endring. At vi tror at far har sluttet å slå. Og at det har blitt en bedre familie som en direkte konsekvens av at far ikke slår mer. Man kan ikke vite det helt sikkert, men ut fra atferden på ungene kan det virke slik. Fra å være en veldig alvorlig sak, virker det som om far har våknet. Jeg tror denne faren fikk sjokk når han skjønnte at vi skulle fjerne ungene. Og det at han ble ført med til politistasjonen, han ble tatt i avhør – altså – han måtte sove ei natt i fengsel. Jeg tror han fikk en vekker rett og slett. Det kan se ut som om han nå er sluttet å slå, selv om man jo aldri kan vite helt sikkert. Men det virka som om de på en måte skjønnte at dette er galt, og at det ikke er godt for barna selv om de i starten la liksom skylden på skolen og at ungene er umulige.

Her ser vi igjen at barneverntjenesten ser på politiinvolveringen som en nyttig understreking av alvoret i saken. Barneverntjenesten mener også at det å trekke inn politiet har hatt en effekt på faren ved at han ikke lengre fremstår som voldelig. I denne saken går imidlertid barneverntjenesten også konkret inn for å jobbe med å endre fars voldsatferd. Far får forklart hva han

bør gjøre i konkrete situasjoner for å grensesette i stedet for å bruke vold. For eksempel når gutten blir tatt for butikktveri, «*ta han med til butikken å la ham stå for det, i stedet for å gå løs på ham*».

Volden var alvorlig i denne saken, og saksbehandler har en begrunnet uro for om tiltakene har vært tilstrekkelige:

Jo mer jeg leser denne saken her, jo mer tenker jeg at – er dette over da? Uten mer omtale eller behandling eller oppfølging? Men støttekontakten forteller at stemningen i familien virker trygg og god, ungene er blide. Altså ingenting som tyder på at de blir slått. I så fall så skjuler de det godt da...

Samtidig er saksbehandler fornøyd med denne saken fordi situasjonen har blitt endret til det bedre. Far har tilsynelatende sluttet å slå, og barna virker trygge. Og saksbehandler tilskriver mye av den gode utviklingen nettopp det at barneverntjenesten har vist at de har makt og sanksjonsmidler og kan bruke dem, i likhet med politiet. Kontrollaspektet blir også brukt som begrunnelse for at barneverntjenesten velger å fortsette arbeidet med saken:

Egentlig skulle jeg ha avsluttet denne saken, men da hadde jeg vært usikker på om den faller sammen, at far begynner å slå igjen. For selv om vi har prøvd å gi veiledning på metoder, – altså hva man kan gjøre i grensesetting, så er det jo en kontroll vi fører med familien, når vi er inne i bildet. De fleste skjerper seg, de vil jo skjerpe seg, når de vet at barneverntjenesten kommer jevnlig på besøk.

Gjennomgangen i dette avsnittet kan oppsummeres med at det ikke behøver å være noen motsetning mellom politiets arbeid og barnevernsfaglig arbeid. Som eksemplene viser, er det noen ganger åpenbart at samarbeid med politiet gir barneverntjenesten en øket autoritet, som bl.a. bidrar til å styrke tjenestens posisjon som kontrollør av at foreldrenes omsorgskompetanse er god nok. Politiets tenkemåte kan bidra til å gi barneverntjenesten en posisjon som faktisk gir et større handlingsrom – saksbehandlerne operer både gjennom å utøve kontroll ved å ha tilgang til mulige sanksjonsmidler og gjennom terapeutiske tiltak. Men politiets nærvær kan også oppleves som en trussel mot klientenes verdighet og skape muligheter for at de blir negative til barneverntjenesten fordi de opplever barnevern og politi som to sider av et apparat som utøver en uberettiget kontroll. I tillegg ser vi en tredje posisjon hvor barneverntjenesten ikke vurderer konsekvensene av den juridiske tenkemåten, men heller betrakter denne som et av to parallelle handlingsalternativer. Mens en

straffesak som starter med en anmeldelse går sin gang fram mot en eventuell dom og straff, arbeider barneverntjenesten parallelt med å bedre omsorgen for barna i familien hvis de mener det er grunnlag for å gjøre et slikt arbeid. Men heller ikke i denne posisjonen ser saksbehandlerne noen motstrid mellom politiet og påtalemyndighetenes arbeid og barnevernsfaglig arbeid, eller mellom gode mellommenneskelige prosesser som resultat av det barnevernsfaglige arbeidet og fullbyrdelse av straff.

Heller ikke i denne delen av kapitlet kan vi finne noe generelt bilde av motsetninger mellom en barnevernsfaglig og en juridisk tenkemåte. I saker som i prinsippet faller inn under straffelovens bestemmelser. Heller ser vi at dilemmaene i møtet mellom de to tenkemåtene først og fremst knytter seg til kjennetegn ved den enkelte saken.

Forholdet til fylkesnemnda – samarbeid eller tvang i forhold til foreldrene?

I flere av sakene vi har analysert framhever saksbehandlerne kontrollaspektet som et meget sentralt redskap for å beskytte barn. Men som vi har sett, inneholder også materialet vårt eksempler på saker hvor barneverntjenesten velger en samarbeidslinje med til dels omfattende bruk av frivillige hjelpetiltak, selv om saken virket alvorlig nok for barnas del til at omsorgsovertakelse kunne vært et reelt alternativ. Men det er langt mindre aktuelt med en samarbeidslinje hvis voldsutøveren ikke er i en erkjennende posisjon, og barneverntjenesten heller vurderer at barna må beskyttes mot vedkommende. Da aktualiseres også spørsmålet om å framme sak om omsorgsovertakelse etter Lov om barneverntjenester § 4-12 i langt sterkere grad. Dermed kommer vi inn på den vanligste formen for samspill mellom en juridisk og en barnevernsfaglig tenkemåte, nemlig avveiningene som ligger til grunn for å framme en sak for fylkesnemnda – eller la det være.

I en sak med en minoritetsfamilie hadde far brukt alvorlig vold, særlig mot en datter i tenårene, og hun ble også kjønnslemlestet i løpet av den tiden barneverntjenesten arbeidet med saken. Her ble ikke far inkludert i barneverntjenestens arbeid, beskyttelse av jenta mot far ble det sentrale:

I denne saken har god praksis vært å reagere. Å flytte barnet ut fra hjemmet, når det ble påvist vold. Så har imidlertid ting skjedd underveis. Jenta flytter hjem igjen, det gjentar seg, grov vold fra far. Ho blir igjen midlertidig plassert. Siden blir far fengsla, og jenta velger da å flytte hjem igjen til mor.

Etter soning kom far hjem igjen selv om han hadde besøksforbud, og volden fortsatte. Barneverntjenesten planla da å reise en sak om omsorgsovertagelse, men dette skjedde likevel ikke. Siden jenta var frivillig plassert i beredskaps-hjem hadde hun anledning til å flytte tilbake.

Foreldrene gikk jo med på en frivillig plassering av jenta. Da kunne liksom ikke advokaten skjønne at det skulle reises en § 4-12 sak. Det har litt sånn med paragrafer her å gjøre. Samme dag så samtykker også advokaten på jentas vegne til en frivillig plassering. Det skjedde mange ting som til sammen gjorde at barneverntjenesten fant det riktig å trekke saken, og i stedet prøve frivillig tiltak.

Jenta ble deretter tatt med av familien på ferie til hjemlandet hvor det ble undersøkt om hun fortsatt var jomfru.

Det ble gjort et inngrep på underlivet på jenta der. Ho ble sydd igjen. Men veldig humant og snilt da. Vi kan igjen si noe om det barneverntjenesten har gjort som vi mener er god praksis fordi når hun kom hjem og fortalte sin historie så kontaktet vi en gynekolog parallelt med at vi anmeldte det.

Saksbehandler forteller videre at på slutten av ferieturen gikk far løs på jenta igjen.

Når de er på tur hjemover, da blir hun slått! Da går far løs på henne. Og så gjentar det seg når de kommer hjem.

I denne saken ser ikke fengselsstraff ut til å ha hatt noen virkning på far når det gjaldt den voldelige atferden hans. Men av flere grunner valgte barneverntjenesten likevel ikke å foreslå omsorgsovertagelse uten foreldrenes samtykke. Flere forhold ser ut til å ha påvirket denne avgjørelsen. Foreldrenes uttrykk for samarbeidsvilje og i tillegg påtrykk fra foreldrenes advokat gjorde at saken ble drøftet anonymt med kommuneadvokat og fylkesnemndas leder. Konklusjonen var klar om at barneverntjenesten ikke hadde grunnlag for å framme sak om omsorgsovertagelse når familien og barnet ønsket en frivillig plassering. Dette er en type forhåndsdrøfting som strengt tatt ikke bør foregå, men som likevel kan skje. Det kan se ut som om den juridiske tenkemåten fikk forrang her, som i ettertid viste seg å få negative konsekvenser for jenta. Saksbehandlere har tillit til instanser som det er naturlig å oppfatte som autoriteter på området, eller de er nødt til å følge eksplisitte eller

implisitte anvisninger som gis fordi det da blir vanskelig å få gjennomslag for noe annet innad i barneverntjenesten.

Når barneverntjenesten valgte å følge rådene og gikk inn for en samarbeidslinje i forhold til foreldrene, førte dette til at man ikke greide å beskytte jenta mot videre vold og kjønnslemlestelse. Dette til tross for mye godt faglig arbeid i saken. Saksbehandlerne var svært lei for utviklingen i saken, og uttrykte i etterkant at de ønsker et tettere samarbeid med politiet i disse sakene.

En tettere dialog med konkret veiledning fra politiet.

Dette utsagnet kan tolkes som et uttrykk for en generell tillit til politi og påtalemyndighet, men også som uttrykk for et behov for noen å støtte seg på i svært vanskelige og tunge saker.

I denne saken ser det ut som om det heller var måten både den juridiske og den barnevernsfaglige tenkemåten ble anvendt på som skapte en negativ utvikling i saken, enn en forskjellig iboende logikk i dem. Barneverntjenesten valgte å følge anvisninger fra andre «tyngre» instanser, her fylkesnemndas leder, selv om disse ikke har noen formell instruksjonsmyndighet. Det ble for vanskelig å holde fast ved et «barnets beste»-perspektiv. Dessuten står det biologiske prinsippet sterkt i Lov om barnevernstjenester (Follesø, 2005; Skivenes, 2003), og dette så vel som den økte vektleggingen av brukermedvirkning og myndiggjørende praksis som har skjedd de siste par tiårene, trekker også i retning av å forsøke å samarbeide i det lengste.

Samtidig inneholder vårt materiale mange eksempler på at barn og unge har blitt utsatt for alvorlig vold og overgrep nettopp fra sine egne foreldre. Materialet eksemplifiserer derfor godt et poeng i Marit Skivenes doktoravhandling (2003). Hun påpeker her dilemmaet som er knyttet til at det nettopp er når barn ikke har det godt hos sine biologiske foreldre, at barneverntjenesten skal gripe inn. I noen tilfeller trenger barn ikke bare hjelp, med bokstavelig talt beskyttelse mot sin biologiske foreldre. Dette dilemmaet er like stort enten man vurderer det fra en juridisk eller en barneverns-faglig synsvinkel.

En rekke undersøkelser støtter opp om bildet av at barneverntjenesten er lydhørt og effektivt når det er snakk om å yte tiltak som foreldrene ønsker seg, men mindre effektivt når oppgaven mangler foreldrestøtte (Christiansen, Havnen og Havik, 1998; Gording Stang, 2007; Slettebø, 2007). Dessuten er

det i noen saker en uttalt strategi fra barneverntjenesten å arbeide for frivillighet for å unngå å ikke få medhold i fylkesnemnda. Saksbehandler i en sak der en jente var blitt plassert frivillig i medhold av Lov om barnevernstjenester § 4-4, 5 ledd, forteller:

Jeg ville ha en § 4-12 plassering ut fra jentas historie, men fikk ikke medhold av ledelsen på kontoret. Far hadde vist at han ikke profiterte på veiledning. Vi har satt masse inn her. Hele jentas familie presset på. Det var mange stressmomenter knyttet til far. Ledelsen argumenterte for at erfaring viste at fylkesnemnda ikke forstår slike saker, frivillig plassering kunne derfor bedre sikre jenta. Hvis tap i fylkesnemnda ville det være helt kjørt. Da ble jenta sendt hjem til far.

Det styrende for barneverntjenestens praksis i denne saken ble følgelig en pragmatisk vurdering av hva det er mulig å få gehør for i fylkesnemnda. Ved å sette problemstillingen på spissen kan man si at fylkesnemnda blir barnets største fiende gjennom barneverntjenestens fortolkninger av nemndas praksis, særlig når det er grunn til å tro at en tvangsplassering ville sikre bedre beskyttelse av barnet eller ungdommen.

I denne delen av kapitlet har vi sett eksempler på at fylkesnemnda indirekte kan få betydning for om barneverntjenesten velger å fremme en sak om omsorgsovertakelse eller ikke. Barneverntjenesten er opptatt av sannsynligheten for å få gjennomslag for et tvangsvedtak. Den barnevernsfaglige vurderingen som ble gjort av saksbehandler i eksemplet over, var at omsorgen for jenta ikke var god nok. Ut fra sakens karakter var vurderingen at det var nødvendig å plassere henne utenfor hjemmet. Når vurderingen samtidig var at et slikt forslag neppe ville blitt vedtatt, ble resultatet iverksetting av hjelpetiltak barneverntjenesten egentlig ikke hadde noen tro på.

Ved den aktuelle barneverntjenesten syntes det for øvrig å være en oppfatning om at Fylkesnemnda ikke går inn for tvangsvedtak i saker som dreier seg om vold utøvd av foreldre med innvandrerbakgrunn. Ledelsen der argumenterte for at erfaring viste at fylkesnemnda ikke forstår slike saker, så «*frivillig plassering kunne derfor bedre sikre jenta*». Men når dette blir barneverntjenestens handlemåte gir de på et vis avkall på sin egen faglige vurdering og lar en antatt juridisk vurdering fra fylkesnemnda bli utslagsgivende. I den grad det er slik blir det en motsetning mellom en barnevernsfaglig og en juridisk tenkemåte.

Konklusjon

Barneverntjenesten må alltid forholde seg til Lov om barnevernstjenester i sitt arbeid, slik at det må skje et samvirke mellom en barnevernsfaglig og en juridisk tenkemåte. I noen situasjoner kan det imidlertid være spørsmål om konsekvensene av de to tenkemåtene gir ulike resultater i en sak. Fra barneverntjenestens synsvinkel kan det også tenkes at den juridiske tenkemåten påvirker et saksforløp på en negativ måte. I saker med vold og overgrep kommer straffelovens bestemmelser i tillegg og gjør dette samvirket ekstra viktig og dessuten ekstra utfordrende. I dette kapitlet har vi analysert hvordan møtene mellom disse to tenkemåtene kan forløpe i noen utvalgte saker fra prosjektet, men bare i forbindelse i saker der vold hadde forekommet.

For det første analyserte vi saksbehandlerens overveielser når det gjelder å anbefale at barneverntjenesten anmelder en sak som ikke allerede er kjent for politi og påtalemyndighet. Vi konkluderte med at dette er en terskelvurdering som er vanskelig å foreta, fordi den avhenger av kjennetegn ved den enkelte saken. Det framgår imidlertid tydelig av intervjuene at en del saksbehandlere ønsker seg rutiner til hjelp for skjønnsanvendelsen. En veileder foreligger også nå, fra 2005, det vil i praksis si etter at flesteparten av intervjuene i dette prosjektet var avsluttet. Det viste seg også at saksbehandlerne kunne vurdere skjønnsmessig hvem som eventuelt burde anmelde en sak; om det er tjenesten selv, offeret (hvis det er snakk om en ungdom), eller den av foreldrene som ikke har utøvet vold.

Saksbehandlerne ga også ulike eksempler på det de så som fordeler og ulemper ved å anmelde voldssaker knyttet opp mot den «barnets beste»-vurderingen som også må gjennomføres. I denne vurderingen inngår blant annet kunnskap om at en anmeldelse ikke nødvendigvis må føre til verken strafferettslig forfølgelse eller dom, utfall som innebærer en ekstra belastning på offeret. Et argument mot anmeldelse kunne i tillegg være at anmeldelse og ikke minst et påfølgende etterforskningsarbeid ville virke negativt inn på det pågående endringsarbeidet i familiene. Med andre ord vil anmeldelse vurderes som mindre aktuelt hvis saksbehandler opplever at hun har fått til en god relasjon og prosess i forhold til familien, inklusive voldsutøveren. I motsatt fall vil anmeldelse være noe barneverntjenesten gjør for å beskytte offeret mot ny vold, enten fordi anmeldelse i seg selv kan virke avskrekkende på utøveren, eller fordi det er nødvendig å få utøveren bort fra familien.

Barneverntjenesten kunne også komme i den situasjonen at politiet selv reiste saken fordi volden var av så grov karakter at allmenne hensyn tilsa påtale. Her definerte politiet i sterkere grad rammene for samarbeidet med barneverntjenesten, som var det andre temaet vi analyserte. Igjen konkluderer vi at innholdet i samarbeidet avhenger av kjennetegn ved den enkelte saken. Men en opplevd fordel med dette samarbeidet, som kom fram i intervjuene, var at barneverntjenesten på denne måten kan få autoritativ støtte på at voldsutøvelse er galt. I andre sammenhenger kan barneverntjenesten få mer handlingsrom fordi man kan henvise til politiets rolle som myndighetsutøver og arbeide med andre sider ved saken selv.

I de eksemplene vi har trukket fram her, ser det ikke ut til å være noe spesielt motsetningsforhold mellom en barnevernsfaglig og en juridisk tenkemåte. Snarere veves de inn i hverandre, samtidig som det er noen klare grenser mellom dem. Men den siste typen eksempler vi analyserte, som dreier seg om forholdet til fylkesnemnda, viser i større grad det som også er konfliktpotensialet i forholdet mellom de to tenkemåtene. Dette så spesielt ut til å være tilfelle når barneverntjenesten ønsker å foreslå omsorgsovertakelse i medhold av Lov om barneverntjenester § 4-12, mens fylkesnemnda ser ut til å mene at det er en fordel med samtykke. Dette er mer i tråd med dagens tenkning i barnevernet, men gjør samtidig barneverntjenestens handlingsrom vesentlig mindre.

Vi vet ikke hvordan sakene hadde forløpt hvis de hadde handlet om etnisk norske familier. Det kan tenkes at respekten for politi og andre myndigheter er større blant innvandrere, som gjør at samspillet mellom barnevern og politi fungerer mer funksjonelt. Det kan også tenkes at barneverntjenesten opplever at det er lettere å hjelpe familier der de knytter volden til kulturforskjeller, enn der volden er en del av et større problembilde med rusmiddelmisbruk og psykiske vansker. Dette diskuteres nærmere i neste kapittel.

Litteratur

Christiansen, Ø., Havnen, K., og Havik, T. (1998). Rett hjelp – til rett tid – til rett barn – visjon eller virkelighet? *Nordisk Sosialt Arbeid*, Nr. 2, 100–107.

Follesø, R. (2006). *Sammen om barnevern. Enestående fortellinger, felles utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget

Fædrelandsvennen

Gjerustad, C., Grønningsæter, A., Kvinge, T., Mossige, S., og Vindegg, J. (2004). *Bare fantasien setter grenser? Om kommunenes bruk av hjelpetiltak i barneverntjenesten*. Oslo: Fafo-rapport nr. 545.

Kvello, (2007). Et mer kurativt barnevern – hva innebærer det? *BV Praksis*, 4(2), 3–7

NOU (2000: 12) Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer

Schjeldrup, L., Omre, C. og Marthinsen, E. (2005). *Nye metoder i et moderne barnevern*. Oslo: Fagbokforlaget.

Skivenes, M. (2003). «Biologi og barnets beste i barneverntjenesteloven» i *Retfærd 102 Nordisk tidsskrift for ret og samfund* nr 3.

Slettebø, T. (2007). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning*. Trondheim: NTNU, Dr. polit.-avhandling ved Institutt for sosialt arbeid og helsefag.

Stang, Elisabeth Gording (2007): *Det er barnets sak*. Oslo: Universitetsforlaget.

St.meld. nr. 40 (2001–2002): *Om barne- og ungdomsvernet*.

Veileder (2005). *Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

4 Vurdering av foreldrenes endringsmuligheter i voldssaker

Innledning

Temaet for dette kapitlet er vurderingsarbeidet som gjøres i forhold til foreldrenes endringsmuligheter i voldssaker. Saksbehandlerne vi har intervjuet framhever at tillit er viktig i en god praksis som skal vurdere foreldrenes muligheter for å endre sin atferd og dermed barnets omsorgssituasjon. Jeg vil vise hvordan tillit til foreldrene blir grunnlaget både for vurderingene som saksbehandlerne gjør av foreldrene, og selve endringsarbeidet som kreves av dem. Kapitlet vil først belyse hvordan saksbehandlerne vurderer bekymringsmeldingens innhold i forhold til barnets sikkerhet. Neste steg er at risikoen for barnet blir vurdert i forhold til saksbehandlers oppfatning av foreldrenes mulighet til å endre seg om forholdene for dette legges til rette, slik at barnets omsorgssituasjon kan bedres. Jeg tar også opp hvordan saksbehandlerne ulike forklaringer på voldens årsaker veksler mellom å forstå volden som henholdsvis individuelt og kontekstuel betinget, samt hvilke konsekvenser dette har for saksbehandlerne vurderinger av foreldrenes mulighet til endring. Hovedspørsmålet er: Hva skaper tillit eller mistillit til foreldrenes mulighet for endring?

I 48 av sakene om god praksis er hovedbekymringen vold, og det er disse sakene dette kapitlet skal handle om. Noen steder bruker jeg sitater fra disse sakene for å belyse hvordan barneverntjenesten arbeider.

Å vurdere foreldrenes mulighet til å skape endring

I saker med vold vil saksbehandlerne vurdere foreldrene og deres mulighet til endring opp mot hva som er til barnets beste. Prinsippet om barnets beste skal ligge til grunn når saksbehandleren utøver sitt faglige skjønn ved valg av tiltak. Dette er grunnprinsippet i Lov om barneverntjenester, og behandles i § 4-1 (Lindboe 1994). I tillegg til at loven gir juridiske retningslinjer, gir den også uttrykk for en politisk verdi der staten har ansvaret for å definere hva

som er barnets beste, eller i det minste hva som ikke er det i den private sfære (Skivenes 2002). Beslutningene saksbehandlerne tar når de vurderer hva som er til barnets beste, forstås i dette kapitlet som risikovurderinger som gjøres på vegne av barnet. En slik risikovurdering gjøres på grunnlag av tilgjengelig kunnskap og lovfestede retningslinjer, og de ulike handlingsalternativene vurderes opp mot mulig skade for barnet på kort og lang sikt (jf. Kjølørød 1994).

Saksbehandlerne avgjørelser bygger imidlertid ikke på en sann innsikt, eller full enighet om hva barn trenger. Det vil heller ikke være mulig for saksbehandlerne å ha fullstendig informasjon om en sak (Kjølørød 1994). Dessuten vil hva som anses som barnets beste være avhengig av konteksten man opererer i. Innenfor barneverntjenesten kan derfor barnets beste bli til «godt nok» eller «minst skadelig» (Backe-Hansen 1995). På den måten vil innholdet begrepet gis være påvirket av den sosiale konteksten (Hagen 1997, Stainton Rogers 2003). Hvilket innhold begrep som barnets beste og omsorgssvikt gis, og dermed hva som blir ansett som god nok omsorg, avhenger av både den historiske og kulturelle konteksten de inngår i, det vil si den vi er i her og nå. Slik blir barnets beste og omsorgssvikt dynamiske begreper, som forandrer seg over tid i takt med ny kunnskap og forståelser. En illustrasjon på dette er at barns vitneerfaringer til vold først nylig er definert som omsorgssvikt (Stainton Rogers 2003). Saksbehandlerne beslutninger vil derfor i stor grad bygge på faglig skjønn, og man kan derfor snakke om en iboende ubestemthet i barneverntjenestens arbeid (Elster 1987).

Intervjuene om voldssakene viser at saksbehandlerne forholder seg til disse sakene på lik linje med andre saker. Det ser ikke ut til at de har spesielle prosedyrer som skal følges når det kommer en melding om vold, eller dersom det senere kommer opplysninger om vold. Det er innholdet i meldingen eller opplysningene som kommer fram som avgjør hvordan saksbehandlerne vurderer og handler. Dette betyr ikke at saksbehandlerne ikke tar volden på alvor, det er sannsynligvis heller et utslag av at sakene de arbeider med sjelden kun handler om vold.

Grunnlaget for å vurdere om foreldrene kan endre seg og situasjonen er et ønske om at barnet skal bo hjemme så sant det er mulig. Lov om barnevernstjenester har som utgangspunkt at barnets beste er å vokse opp hos sine biologiske foreldre. Selv om det skulle være mangler ved oppvekstvilkårene anses det å ha en egenverdi for barnet å vokse opp hos sine biologiske

foreldre. Dersom foreldrene utsetter barnet for omsorgssvikt, og selv om den er til dels alvorlig, så skal problemene prøves løst gjennom hjelpetiltak. Det å flytte fra sin biologiske familie blir sett på som et traume for barn (Stortingsmelding nr. 40). En svært stor del av saksbehandlerne arbeid blir derfor å hjelpe foreldre til å skape en god nok omsorgssituasjon for barna sine. En måte å gjøre det på er ved å kontinuerlig vurdere familierelasjonene. Dette er særlig viktig i saker om vold hvor saksbehandlerne må vurdere om barn kan bo hjemme. Dette innebærer å vurdere om foreldrene kan endre seg på en slik måte at risikoen for barnet ved å bo hjemme blir minimal.

Hvilke kriterier ligger til grunn når foreldres endringsmuligheter vurderes?

I saker som involverer vold er saksbehandlere utvetydige i sitt utgangspunkt for å vurdere foreldrenes endringsmuligheter: Barn skal ikke være eksponert for vold og det er foreldrenes ansvar å beskytte barnet mot vold. Dette utgangspunktet baserer seg på vitenskaplig kunnskap som viser at det er skadelig for barn å være eksponert for vold (NOU 2003:31, Stortingsmelding nr. 40 2002, SOU 2001:72), samt en holdning i samfunnet om at barn verken skal være utsatt for eller vitne til vold. Saksbehandlerne fokus på å vurdere foreldrenes muligheter reflekterer både lovverk, lærebøker og stadig sterkere politiske føringer om å få til endring i hjemmet gjennom hjelpetiltak (Stortingsmelding nr. 40 2002, Backe-Hansen 2003, Skivenes 2004).

Det er tre kriterier som må oppfylles for at saksbehandlerne skal vurdere foreldrenes mulighet til endring som positiv. Det første handler om at foreldrene viser evne til refleksjon over det problematiske i situasjonen. Foreldrene må vise saksbehandlerne at de forstår at det er skadelig for barn å bli eksponert for vold. De må vise saksbehandlerne at de evner å reflektere rundt sin egen rolle som omsorgsgiver. Det betyr blant annet å ta parti for barnet sitt mot en mulig overgriper, selv om dette er den andre forelder. For det andre må saksbehandlerne oppfatte at foreldrene har et ærlig og oppriktig ønske om forandring. Saksbehandlerne må oppleve foreldrenes ønske om hjelp og veiledning som reelt. Sist, men ikke minst, må foreldrene også vise en faktisk endring av atferd (Wejden 2005).

Å bruke tillit

Tillit framtrer i mye av litteraturen som et relasjonelt begrep, en toveis prosess (Wejden 2005). Ellingsen (2003) mener at en viss grad av forutsigbarhet er en forutsetning for sosial samhandling. Denne forutsigbarheten skapes gjennom forventninger. Uten forutsigbarhet er samhandlingen preget av usikkerhet og risiko. Tillit vil være en måte å håndtere usikkerhet og risiko på. Både Ellingsen (2003) og Kjølørød (1994) viser til Luhmann (2000) når de hevder at tillit er en strategi for å håndtere risiko, og at tillit dessuten innebærer en frihet til å velge å ta en risiko. Luhmann (2000) hevder at tillit har en tredelt mening. Det er tillit forstått som «familiarity», tillit forstått som «confidence» og tillit forstått som «trust».

Familiarity kan forstås som en generelt aksepterende holdning (Kjølørød 1994) og som fortrolighet til den verden vi forholder oss til (Ellingsen 2003). *Confidence* oversetter Ellingsen (2003) med tiltro. Tiltro handler om at man forventer at ting går bra selv om man er klar over at det finnes en mulighet for å bli skuffet (Luhmann 2000). *Familiarity* kan ses på som et uttrykk for saksbehandlerne ønske om å møte den enkelte familie med en åpen og ikke-dømmende holdning. En slik holdning er en strategi for å skape tillit hos familien, og dermed gi saksbehandlerne innpass i den ukjente familien. Saksbehandlerne etterstreber å møte familiene med en slik holdning. Denne holdningen eksemplifiserer ved at saksbehandlerne i utgangspunktet går inn i en familie med tiltro, altså *confidence*, til foreldrenes omsorgsevne, selv om de vet at de kan bli skuffet. Tiltroen til foreldrene som gode omsorgspersoner vil imidlertid være avhengig av innholdet i meldingen.

Samtidig vil tilliten saksbehandlerne får til foreldrene være avgjørende for hvordan de vurderer foreldrenes mulighet til endring. Denne tilliten vil være den type tillit som Luhmann (2000) kaller *trust*, og den knyttes til risiko. Å avgjøre om det finnes en risiko medfører, i følge Luhmann, en bevisst vurdering hvor det må gjøres et valg. Et slikt valg vil ikke kunne tas kun på bakgrunn av rasjonelle kriterier. Fordi valget som tas kan innebære konsekvenser man kan komme til å angre på, vil tillit være nødvendig for å kunne gjøre en risikovurdering. Saksbehandlerne vurdering av foreldrenes mulighet til å endre seg i positiv retning vil være en slik risikovurdering. Det handler om å skape trygghet i en valgsituasjon. En uriktig bedømmelse av foreldrenes endringsmuligheter vil påvirke konsekvensene av valget saksbehandleren må gjøre. En beslutning som er tatt med bakgrunn i feilaktige

vurderinger, vil antakelig ha konsekvenser som gjør at saksbehandleren angrer på beslutningen som ble tatt. Saksbehandlerens vurdering av foreldrenes mulighet til endring vil, som tidligere nevnt, være en risikovurdering hvor forskjellige handlingsalternativer må vurderes opp mot mulig skade for barnet på kort og lang sikt. Å gjøre en slik vurdering kun ut fra fastsatte kriterier vil ikke være gjennomførbart fordi saksbehandlerne aldri har fullstendig informasjon om den risikoen barnet er utsatt for (jf. Kjølørød 1994). Tillit vil derfor være nødvendig for at saksbehandleren skal kunne ta en avgjørelse og ikke bli handlingslammet. Å undersøke saksbehandlerens vurdering av foreldrenes muligheter for å endre seg, gir inntak til å forstå hvorfor tillit er sentralt når saksbehandlerne gjør risikovurderinger.

Tillit som betingelse for felles situasjonsdefinisjon

Tillit etableres og opprettholdes gjennom at saksbehandlere og foreldre handler på en slik måte at de bekrefter hverandres forståelse av barnets omsorgssituasjon (jf. Ellingsen 2003). Gjennom denne tilliten kan saksbehandlere og foreldre utvikle en samforståelse av omsorgssituasjonen til barnet, de får en gjensidig situasjonsdefinisjon. Da får foreldre og saksbehandlere forholdsvis like forventninger til hva som skal skje videre. Forskning viser at i saker hvor saksbehandlere og foreldre har en felles forståelse av bekymringen rundt barnets omsorgssituasjon, blir foreldre oftere vurdert positivt av saksbehandlere enn i saker hvor en slik gjensidig forståelse ikke eksisterer (Croghan og Miell 1998, Holland 2000). I slike saker er det ofte en god relasjon mellom saksbehandlere og foreldre, og vanligvis fører dette til et godt samarbeid. Dette fører igjen til at intervensjonen i familien som regel vil være preget av mindre tvang (Platt 2007). Saksbehandlerne får gjennom samforståelsen med foreldrene tillit til at de kan arbeide med seg selv for å endre omsorgssituasjonen.

Tillit som en del av taus kunnskap

Saksbehandlerne uttrykker ikke direkte hva de legger i begrepet endringsmulighet. Imidlertid ser det ut til at tillit er sentralt når foreldrene vurderes (Wejden 2005). Saksbehandlerens fortellinger om praksis synliggjør deres forventning at foreldrene skal kommunisere til dem at de har en forståelse av at vold er skadelig for barn. Foreldrene må ønske å endre seg, samt vise saksbehandlerne at de kan endre seg og omsorgssituasjonen. Det skaper tillit

hos saksbehandlerne om at foreldrene kan og vil endre sin atferd og situasjon. Opplever saksbehandlerne at de har god kommunikasjon til foreldrene, vil dette også være med å skape tillit til at foreldrene kan endre seg. Denne tilliten til foreldrenes endringsmuligheter ser imidlertid ut til å være forankret i saksbehandlerne's tause kunnskap (jf. Repstad 2002, Rognhaug 1996, Lauvås og Lauvås 1995). Taus kunnskap er kunnskap man ikke har et bevisst forhold til. Polanyi (1958) hevder at saksbehandlere kan lære mer hvis de artikulerer denne kunnskapen. Ved å reflektere og sette ord på hva som skaper eller ikke skaper tillit til foreldrenes endringsmuligheter kan saksbehandlerne tydeliggjøre, for seg selv og andre, hvilke begrunnelser som ligger til grunn for vurderingen av foreldrenes mulighet til endring (jf. Polanyi 1958, Taylor og White 2006). En slik tydeliggjøring og bevissthet hos saksbehandlerne kan føre til diskusjon og kritisk refleksjon over vurderingene som gjøres, noe som igjen vil kunne føre til ny og utvidet kunnskap.

Fravær av tillit legitimerer bruk av makt

I saker hvor saksbehandlere er i tvil om foreldrene gir god nok omsorg, vil foreldrenes mulighet til endring være mer eller mindre kontinuerlig under vurdering. Dette innebærer at i noen saker vil saksbehandlerne's tillit til at foreldrene klarer å endre seg, kunne gå over til mistillit. Når saksbehandlerne er i tvil om foreldrenes endringsmuligheter, vil tillitsrelasjonen mellom foreldrene og saksbehandler være sårbar for foreldrenes handlinger, eventuelt manglende handlinger (Kjølsrød 1994). Saksbehandlerne's vurdering av foreldrenes muligheter til å endre seg blir en måte saksbehandlerne kan legitimere ulike løsninger på i familien de jobber med. I en konfliktsituasjon vil det som oftest være saksbehandleren som har størst sjanse til å få igjennom sin vilje (Skau 1996). Maktaspektet vil derfor alltid være til stede i risikovurderingen saksbehandlerne gjør når de bedømmer foreldrenes mulighet til å endre seg. Av den grunn ligger det også et element av tvang i saksbehandlerne's samarbeid med foreldrene.

Vurdering av bekymringsmeldinger

I saker hvor barneverntjenesten får melding om vold i familien, blir de ofte nødt til å gjøre en rask vurdering om barn må akutt plasseres. Det sentrale spørsmålet i begynnelsen av en sak er hvilken risiko man utsetter barn for ved

å la dem bli boende i familien. Dette må avgjøres i løpet av en uke når meldingen avklares. Saksbehandlerne tar som regel kontakt med melder for å få en nærmere utdyping av innholdet i meldingen. Ut fra opplysningene i meldingen må de ta stilling til om de skal åpne undersøkelse eller ikke, samt om barnet skal bo hjemme mens undersøkelsen pågår. Denne første vurderingen handler først og fremst om opplysningene som kommer fram i meldingen. Saksbehandlerne må ta stilling til om opplysningene er så alvorlige at det er risiko for skade på barnets liv og helse dersom det blir boende hjemme. Vurderes risikoen med å bo hjemme som for høy, blir barnet plassert.

Svært få av sakene i vårt materiale omhandlet akutt plasseringer av små barn, imidlertid er det noen flere akutt plasseringer når sakene gjelder ungdom. I saker som gjaldt akutt plasseringer, var det først og fremst ungdom som selv hadde tatt kontakt med barneverntjenesten. Barna ble imidlertid beskyttet ved at barneverntjenesten fant løsninger hvor de fortsatt kunne bo sammen med mor. Noen ganger innebar dette at mor og barn flyttet ut, enten på et familiehjem eller på et krisesenter. Andre ganger fikk barneverntjenesten til at far flyttet ut.

Saken under er et av få eksempler på en akutt plassering av barn i vårt materiale. Bekymringen gjaldt flere barn i skolealder og eldre. De hadde eldre søsken som ikke bodde hjemme, og det var den eldste som meldte bekymring til barneverntjenesten. Bekymringen dreide seg om at begge foreldrene utøvet både fysisk og psykisk vold, særlig mot jentene. Men i motsetning til de fleste andre sakene i materialet, var det først og fremst mor som utøvde fysisk vold. Volden som ble beskrevet gjorde at barneverntjenesten vurderte risikoen for jentene som for høy ved å bli boende hjemme. De ble derfor akutt plassert mens barneverntjenesten undersøkte saken nærmere. I forhold til gutten som fortsatt bodde hjemme, vurderte barneverntjenesten risikoen annerledes. Han ble ikke lenger utsatt for vold og kunne derfor bli boende hjemme mens innholdet i meldingen ble undersøkt.

For meldinga går på de barna som bodde hjemme. Og den går vel gjerne på gutten også, men det er jentene som ble flytta ut hjemmefra. Gutten har bodd hjemme hele tida (...) Det var jo mor som var den som har vært verst her, og det er jo ganske grusomme ting som har skjedd. Hun har slått og trakassert ungene, veldig mye. (...) Og så er det på det psykiske planet mot jentene, altså hva hun kaller dem. De

får ikke lov å gå ut med norske unger eller gutter. Altså hun holder veldig strengt på det, men alle her hadde blitt slått!

Intervjuene viser at i saker hvor far utøver vold mot barna, ønsker barneverntjenesten som regel å beskytte barna ved å plassere dem sammen med mor. Samme mønster kommer fram i sakene hvor mor er utsatt for fars vold. Hvor mor og barn blir plassert ser også ut til å henge sammen med barnas alder. Dersom barna er i barnehagealder, blir barn og mor som regel plassert på et familiesenter. Er barna eldre, får barn og mor hjelp til å komme på krisesenter i påvente av at man får ordnet en leilighet til dem.

Det har imidlertid ikke alltid vært slik at vold mot mor er blitt sett på som skadelig for barn. Først nylig er det blitt sett på som omsorgssvikt når barn er vitne til vold (jf. Stainton Rogers 2003). Intervjuene viser imidlertid at saksbehandlerne i stor grad vurderer det som svært skadelig for barn å være vitne til vold. En av saksbehandlerne er tydelig på at de har endret praksis på barnevernskontoret på grunn av forskning som viser at det er skadelig for barn å være vitne til vold. Om det har skjedd en slik endring ved de andre barnevernskontorene, har vi ikke opplysninger om. Imidlertid viser intervjuene at bekymringsmeldinger med opplysninger om at mor er utsatt for vold blir vurdert ut fra risikoen barn utsettes for ved å være vitne til vold. I flere av sakene vurderes risikoen som så høy at barn og mor blir plassert med en gang. I en del tilfeller får far også besøksforbud. I noen av sakene gir ikke opplysningene i bekymringsmeldingen grunn nok til å vurdere risikoen som for høy. Saksbehandlerne vil likevel mene at slike bekymringer er alvorlig. Eksemplet fra kontoret nedenfor understreker alvorret:

Vi har jo hatt en tendens til å se på det slik at volden rammer mor og ikke barna og det fikk vi jo en helt annen innfallsvinkel til når vi så disse forskningsresultatene. (...) De sa at det er like skadelig for barn å se mor bli utsatt for vold som å bli utsatt for vold selv. Det var veldig nyttig for oss, og vi brukte resultatene veldig bevisst. (...) Vi snakket mye om det i alle sammenhenger på kontoret og vi leste det vi fant om det og brukte det i samtaler med de foreldrene hvor vi hadde denne type bekymring og fortalte dem alvorret. Hvor alvorlig dette var for barna og at det var grunnlaget for at vi hjemlet undersøkelsen i § 4-12 og at vi ikke ville henlegge en undersøkelse før vi hadde gjort det vi kunne for å få tingene på bordet eller for å få undersøkt det nøye nok.

I en del av sakene blir barna fortsatt boende hjemme mens undersøkelsen pågår. Disse sakene kan hovedsakelig deles i tre grupper. Noen av meldingene handler ikke primært om vold, men voldshandlingene kommer fram senere i saken. I andre saker er det foreldrene, særlig mor, som selv tar kontakt for å få hjelp i en vanskelig situasjon. Da handler det ofte om at mor har brutt med en voldelig far og selv føler at hun sliter med å gi barna god nok omsorg. En tredje gruppe er saker hvor ungdommen selv har atferdsproblemer og er voldelige.

I tillegg til ungdomssakene hvor ungdommen selv har voldsproblemer, handler flere av sakene om ungdom som blir akutt plassert etter selv å ha tatt initiativ til kontakt med barneverntjenesten. Dette gjelder særlig i saker hvor ungdommen har innvandrerbakgrunn. Ungdommen forteller saksbehandlerne om mishandling og trusler om vold og tvangsgifte. Saksbehandlerne tar disse opplysningene svært alvorlig. Samtidig har de erfaring med at disse fortellingene ikke alltid stemmer. Saksbehandlerne vet også at konsekvensen av å være under barneverntjenestens omsorg kan bety at familie og nettverk bryter kontakten med ungdommen. Derfor er det viktig for saksbehandlerne å ha en grundig samtale med ungdommen slik at de forstår hvilke følger deres fortelling kan få. Imidlertid er saksbehandlerne tydelige på at de akutt plasserer ungdommene dersom de tror det er fare for at ungdommen skal bli utsatt for vold, trusler om vold og press fra familien.

Vurdering av foreldrenes mulighet til endring på sikt

Som vi har sett over vurderer barneverntjenesten noen ganger bekymringsmeldinger som så alvorlige at de plasserer barna uten å vurdere om foreldrene kan endre seg. Siden barneverntjenesten vet at barna er trygge kan de rette blikket mot foreldrene. Når saksbehandler skal vurdere foreldrenes endringsmuligheter er, som tidligere nevnt, tre kriterier sentrale. For det første må foreldrene vise en *evne* til å reflektere rundt det saksbehandleren opplever som problematisk i barnas omsorgssituasjon. Det andre er at saksbehandleren må oppleve foreldrenes *ønske* om å endre seg som ærlig og oppriktig. Det tredje og siste kriteriet er svært viktig. Foreldrene må *handle*, og slik vise at det skjer endringer. Hvis saksbehandlerne får tillit til at foreldrene klarer dette, vil barna kunne bli tilbakeført.

Det andre kriteriet er at saksbehandlerne må oppfatte foreldrenes ønske om å lære seg andre måter å håndtere konflikter på som oppriktig. I saker der

barnet er vitne til vold handler vurderingen også om hvilket standpunkt forelderen som har levd i et voldelig forhold tar når saksbehandleren ikke har tillit til at den voldelige forelderen kan endre seg. I vårt materiale er det først og fremst far som utøver vold mot mor. Hvordan saksbehandler vurderer mors mulighet for å gi god nok omsorg, avhenger i stor grad av om mor innser at å bli værende i et voldelig forhold vil skade barna. Dersom mor viser en slik samforståelse (jf. Ellingsen 2003) med saksbehandler, vil saksbehandler sannsynligvis ha tillit til at barna får god nok omsorg av mor, og plasserer mor og barn sammen.

Hva skaper tillit til endring?

Et første kriterium når saksbehandlere vurderer om foreldrene kan endre seg handler om at saksbehandlerne får tillit til at foreldrene forstår at å bruke vold er uakseptabelt. Det andre kriteriet er at saksbehandlerne må oppfatte foreldrenes ønske om å lære seg andre måter å håndtere konflikter på som oppriktig. Familien i saken under tok selv kontakt med barneverntjenesten og hadde hatt ulike tiltak i flere år. Barna hadde tidligere vært plassert på grunn av vold, men var blitt tilbakeført. Imidlertid viste det seg at gutten som gikk på ungdomsskolen var blitt utsatt for vold av far. Han hadde selv meldt volden til politiet og faren ble hentet med en gang og fengslet. Barneverntjenesten fikk opplysninger om denne voldsepisoden, men de var usikre på voldens omfang. Denne usikkerheten, kombinert med lovverkets vektlegging av det biologiske prinsipp, gjorde at de valgte å sette inn en miljøarbeider i hjemmet. Miljøarbeideren skulle både bli kjent med familien, samt undersøke fars mulighet til å endre seg. Dessuten skulle miljøarbeideren også være et tiltak som gjorde at barneverntjenesten kunne kontrollere at barna ikke ble utsatt for vold.

Tanken var jo at da vi satte inn [miljøarbeider], å prøve å avdekke hva som skjer og hvorfor det skjer. Og eventuelt gjøre noe for å prøve å forhindre nye situasjoner. Det betyr at man prøver å lære dem andre handlingsalternativer. Og så er det noe i forhold til barnevernslovgivning og fylkesnemndssaker, så skal man ha prøvd en del type tiltak før man på en måte slutter rekkene. (...) Når vi hadde vært alene en times tid, mor og meg, så kommer far hjem. Så sier han da, at han hadde valgt å gå ut, så jeg kunne være sammen med henne alene. Altså, noe helt annet en jeg tenkte. Så satt vi der og snakka. (...) Far var kjemperedd for at det skulle gå galt med barna. Sønnen var begynt

å røyke, og han er nødt til å ha penger til røyk. Hvor skal han få de i fra, uten å stjele? Far var kjempebekymret for sønnen sin. Erkjente med en gang det han hadde gjort. Det mente far var feil gjort av han. Historien fikk en annen... Det hørtes så annerledes ut når jeg hørte mor fortelle om det. For hun hadde blitt sint på far. Og gutten løp rett til politiet. Da ble far hentet [av politiet], og det var med det samme, og puttet rett inn. Så far opplevde det som en ekstrem fornedrelse, samtidig som jeg opplevde at han forstod det. Men jeg tenker at det jeg fikk tak i, det var at fars intensjon var helt annerledes enn det å utøve vold. Altså, det var en så allmektig fortvilelse, og han ville så inderlig redde sønnen sin.

Da saksbehandler var på besøk for å snakke med mor om bekymringen, hadde far gått ut slik at mor skulle få snakke med saksbehandler alene. Saksbehandleren hadde forventet at far skulle være tilstede. Dette gjorde at saksbehandleren fikk en forståelse av at far ikke hadde et ønske om å kontrollere mor. I tillegg kritiserte mor far i samtalen med saksbehandler, og dette skapte et inntrykk av en mor som var selvstendig. Det at far hadde gått ut for å la mor og saksbehandler snakke sammen alene var dermed med på å skape tillit til far hos saksbehandler. I samtalen med far etterpå oppfattet saksbehandleren far som svært fortvilet og rådløs, og at han ikke ønsket å bruke vold mot gutten. Saksbehandler opplevde fars fortvilelse som oppriktig, og når han i tillegg sa at han forsto at det var galt å bruke vold mot gutten fikk saksbehandleren tillit til at far kunne endre seg.

Saksbehandleren snakket også med guttens søsken, og de ga ikke uttrykk for at de hadde opplevd vold. For saksbehandleren ble derfor volden mot gutten et uttrykk for fars fortvilelse over en gutt som hadde begynt å stjele. Far ønsket gutten sin en god framtid, og da gutten begynte med kriminelle handlinger hadde ikke faren ferdigheter som gjorde at han kunne irettesette gutten på en akseptabel måte. Det at de andre barna ikke hadde opplevd vold, og at volden dermed ble et uttrykk for farens fortvilelse, ser ut til å være med på å ha skapt tillit til at far kan endre seg. I tillegg observerte saksbehandleren at far og de andre barna hadde god kontakt. Hun fikk inntrykk av at dette var barn som ikke var redd faren sin. Det at saksbehandleren opplevde relasjonene mellom guttens søsken og far som gode, ga også tillit til at far kunne endre seg. Fars ønske om at saksbehandler skulle få nøkkel til huset ble sett på som et tegn om at far ønsket å være åpen overfor saksbehandler, dette var også med på å skape tillit til at far kunne endre seg.

Ingen av de [andre barna] fortalte om noe annen vold. Det virket så trygt og harmonisk i forhold til barna. De kom til pappa og han svarte på henvendelser. Flott kontakt med dem. Altså tok han deres perspektiv, og så deres behov, synes jeg. Far var også med den minste gutten, han hjalp far med å reparere ting. Det var noe som hadde gått i stykker på bilen, og far satt så tålmodig og viste han. Det var godt å være der. Og far ville endelig at jeg skulle ha nøkkel til huset, og komme når jeg ville. Om ikke jeg bare kunne være der, og se hva som foregikk.

Saksbehandler var på flere besøk, og måten far oppførte seg på så ut til å forsterke saksbehandlerens inntrykk av far. Far hadde også grått foran saksbehandler, og at far uttrykte sorg og fortvilelse over situasjonen var med på å skape tillit til at dette var en far som ønsket barna sine godt.

Jeg hadde så mye kontakt med familien etter hvert. Jeg så den faren med tårer i øynene; «Hva skal jeg gjøre for noe?»

Også i andre saker ser det ut til at det å vise følelser og sorg over beskyldninger om vold skaper tillit til at dette er fedre som har mulighet til endre seg.

Han faren her ble utrolig lei seg, gråt og sa at han visste ikke hvordan han skulle forholde seg til sitt lille barn. Vi diskuterte da saken og foreldrene kom selv med masse opplysninger.

Å vise faktisk endring

Når saksbehandlerne vurderer foreldrenes mulighet til å endre seg er et tredje kriterium svært viktig. Saksbehandlerne må vurdere at foreldrene har klart å endre seg slik at omsorgssituasjonen for barna er blitt god nok. Foreldrene må ha lært seg andre strategier en vold for å håndtere konfliktene med barna. Dette er en prosess som kan ta varierende tid. Sakene viser at dersom saksbehandlerne er usikre på om foreldrene kan komme til å utsette barna for vold mens arbeidet med å få til endring pågår, vil barna som regel bli plassert utenfor hjemmet. I en del saker er saksbehandlerne rimelig sikre på at barneverntjenestens intervensjon har stoppet volden, og barna kan derfor bo hjemme mens foreldrene arbeider med å endre seg. Hvor mye tid foreldre får til å endre seg varierer fra sak til sak, og det ser ut til å henge sammen med de faktiske positive endringene foreldrene får til.

I eksemplet under ble barna som fortsatt bodde hjemme plassert på institusjon etter at eldste bror tok kontakt med barnevernet og fortalte at foreldrene var voldelige. I det første møtet med barna som var plassert oppfordret saksbehandlerne dem til å skrive brev om hvordan det hadde vært hjemme. I disse brevene fortalte de om grov vold. Imidlertid ble barna flyttet hjem etter en tid fordi saksbehandlerne mente at foreldrene var i stand til å gjennomføre det de hadde fått råd og veiledning om. Dette skapte tillit til at foreldrene hadde sluttet å bruke vold, noe som også ble bekreftet i samtaler med barna og dessuten av den eldste broren. Brevene som saksbehandleren fikk når hun kom for å treffe barna på institusjonen, inneholdt etter hvert mer dagligdagse bekymringer om foreldrene, og til slutt fikk ikke saksbehandler flere brev. Det at barna ikke lenger hadde behov for å skrive brev til barneverntjenesten var også med på å styrke tilliten til at foreldrene faktisk hadde endret seg. I tillegg observerte saksbehandleren selv at familien hadde endret måten sin å være på mot hverandre. Dette skapte også tillit til at foreldrene hadde endret seg, og nå klarte å gi barna god nok omsorg.

De foreldrene har overraska meg på den måten at de har vært så til å ta i mot [hjelp], og gjøre noe. Ikke bare at de sier: ja, ja, ja. Men de har også har gjort det. For det sier jo barna. (...) Det første vi gjorde når vi var der, var å si at de kunne skrive lapper. De kunne skrive brev til oss hvordan det egentlig er. For det er ikke alltid like lett å snakke om det [volden] når mamma og pappa sitter her. (...) De siste gangene så har vi ikke fått noen lapper. Den siste lappen den husker jeg: Pappa røyker. Det var det ene. Røyker inne. Og jeg tror det var noe med kranling, noe med penger. Jeg husker ikke helt. Men det var i alle fall veldig lite i forhold til hva det hadde vært. Og nå de tre–fire siste gangene vi har vært der, og da har vi ikke vært der ofte, for da snakker jeg fra i sommer. Da har vi ikke fått noe i det hele tatt. For da har det ikke vært noe. Da har det vært ok. Jeg har snakka med dem: Tror dere det vil komme tilbake igjen? Nei. Og så er de så trygge på oss. Altså de vet, og det vet han broren som har meldt også, at er det det minste så er det ikke noe vanskelig å ta kontakt med oss. Vi er ikke noe som de ikke tør ta kontakt med. (...) Til og med når vi er hjemme nå, så kommer de, de har en svær sånn skinnssofa, sånn hjørneskinnssofa, slenger seg ned, ler, tuller, skravler – og det er ikke fred. Det er HELT annerledes enn det var. (...) For når de kom hjem så satt de... Det ble liksom helt sånn stivt! Og når mor kom inn i rommet så ble de helt sånn... Stivt. Det var en veldig spesiell atmosfære i hele huset, eller i hele samspillet dem i

mellom. (...) Nå når vi kommer hjem der, så er det helt som om du skulle komme hjem til en hvilken som helst barnerik familie altså, der det er om å gjøre å få sagt mest.

Selv om de i utgangspunktet har vurdert at foreldrene har endringsmuligheter, fortsetter saksbehandlerne en løpende vurdering av om foreldrene klarer oppgaven med å gjøre omsorgssituasjonen god nok for barna. I eksemplet under fortsatte saksbehandleren å vurdere om foreldrene hadde klart å endre seg slik at omsorgen de ga jenta ble god nok. De hadde klart å endre noe i forhold til det som var problematisk i samhandlingen med datteren. Likevel var saksbehandleren både usikker på om den endringen de hadde fått til var tilstrekkelig, og om de ville klare å opprettholde denne måten å møte jenta på. Saksbehandleren var bekymret for at foreldrene skulle falle tilbake til det gamle mønstret, selv om de var klar over hva som måtte endres. Tilbakemeldingene fra barne- og ungdomspsykiatrien og familievernkontor svekket saksbehandlerens tillit til at foreldrene hadde klart oppgaven. Selv om foreldrene både forsto at vold er galt, at de formidlet at de ønsket å endre seg og at de hadde klart å forandre seg litt, var ikke dette tilstrekkelig for å skape en god nok omsorgssituasjon for jenta. Grensesetting var vanskelig, på tross av at de visste hva som måtte til. Saksbehandlers tillit gikk gradvis over til mistillit (jf. Kjølørød 1994), og jenta ble plassert på en institusjon.

Det kom tydelig fram at det var en veldig dysfunksjonell familie. Jenta hadde ingen gode forbilder i forhold til kommunikasjon, ingen gode rollemodeller hjemme fordi kommunikasjonen var så låst mellom foreldrene og henne. Mor innrømmet at ho hadde slått jenta, men ikke i så stort omfang som det jenta påsto. Ho innrømmet også at jenta provoserte henne. (...) Vi var hele tiden på vakt overfor plassering av jenta. Det gikk bedre i perioder, men så falt de tilbake. Tilbakemeldingen vi fikk fra BUP og familievernkontoret var at de prøvde alle å forbedre si samhandling med hverandre og at foreldrene hadde framgang, det hadde jenta og. Men vi var hele tiden usikker på hvor vidt det var tilstrekkelig med tanke på hva ho hadde gjort. (...) Det var tydelig at foreldrene ikke mestret jenta. De taklet ikke å sette grenser for henne, gjorde jenta noe så var det alltid negativ kritikk. Selv om de var klar over at de måtte snu dette. (...) Barneverntjenesten begynte å jobbe med sak om omsorgsovertakelse, vi mente at foreldrene ikke klarte å kommunisere med jenta og være gode rollemodeller. (...) De har ikke klart å ta innover seg at de ikke klarer å kommunisere med jenta. Det er bedre, men i det samme mønstret,

legger skylden på jenta. (...) På mange områder klarte de å ivareta veldig mye. Men ikke akkurat det hun trengte.

Saksbehandleren beskrev ikke foreldrene som dårlige foreldre, men at de ikke hadde klart å gi jenta det hun trengte aller mest. Som foreldre hadde de mye å bidra med, men for lite til at jenta kunne fortsette å bo hjemme. Foreldrene samtykket til at jenta skulle plasseres, og hun ble plassert på institusjon som *frivillig* hjelpetiltak jf. § 4-4. Saksbehandleren mente det var viktig å velge den frivillige plasseringen fordi at en slik plassering ville føre til at foreldrene kunne spille en mer aktiv rolle i jentas liv.

Kjønn, tillit og makt

I de aller fleste sakene, bortsett fra de sakene hvor ungdommen selv er voldelig, er far den voldelige, enten mot mor eller mot barna, og noen ganger mot både mor og barn. I noen av sakene har ikke barneverntjenesten tillit til at far kan endre seg, eller de er svært usikre på om han har endringsmuligheter. De ønsker derfor ikke at han skal bo sammen med mor og barn. I disse sakene er det en forventning fra saksbehandler om at mor skal beskytte barnet mot å bli utsatt for eller være vitne til vold. Dette kan knyttes til at saksbehandler får tillit til mor som god nok omsorgsperson dersom hun tar parti for barnet mot en far som utøver vold. Dersom mor bestemmer seg for å ikke ta barneverntjenestens bekymring på alvor, skapes det en mistillit til mor og barneverntjenesten vil ofte gå inn med makt for å beskytte barnet. Det vil si å ta barnet ut av omsorgssituasjonen som de vurderer som skadelig.

I noen av sakene har mor fortalt om volden, men hun benekter eller bagatelliserer den senere. Disse sakene har familier som har likheter med det som er beskrevet som lukkede familiesystem. Det vil si at familiemedlemmene ikke snakker om volden de erfarer fordi de opplever skam og skyld ved å bli utsatt for vold, eller fordi de er redde for konsekvensene ved å fortelle om volden (Furniss 1991, Hennem 2005).

Intervjuene viser at barneverntjenesten i utgangspunktet har tiltro (jf. Luhmann 2000) til mor som god nok omsorgsperson. Dette forutsetter imidlertid at mor og barneverntjenesten utvikler en samforståelse (jf. Ellingsen 2003) av bekymringen for barnas omsorgssituasjon. Får de med mor på en slik bekymring, får de også bekreftet sin tiltro til at mor kan gi god nok omsorg. Selv om utgangspunktet for en slik samforståelse både er

mor og saksbehandlers opplevelse av situasjonen, vil det være saksbehandleren som har definisjonsmakten (jf. Skau 1996). Saksbehandlerne ønsker som regel å få til en slik samforståelse med mor, og legger derfor ofte ned mye arbeid for å skape tillit i relasjonen til mor. I intervjuene kommer det også fram at saksbehandlere er klar over at de har makt til å definere hva som er problemet. Samtidig viser intervjuene at det er viktig for saksbehandlerne å bruke denne makten til å hjelpe. De ønsker å bruke makten på en ansvarlig måte, til beste for barnet. De tilstreber også at barna skal bo sammen med minst en av foreldrene sine dersom det er mulig. I våre saker vil det som regel si mor.

I eksemplet under hadde barneverntjenesten fått en bekymringsmelding fra sosialtjenesten om at mor hadde vært utsatt for svært alvorlig vold, og hadde kommet på sosialkontoret med synlige merker etter volden. På grunn av den alvorlige bekymringen bestemte barneverntjenesten at de ikke kunne håndtere denne saken på vanlig måte ved å sende ut et brev til foreldrene om at de hadde åpnet en undersøkelse. Da de begynte å undersøke saken viste det seg at mor hadde god kontakt med helsestasjonen. Barneverntjenesten hadde derfor møte med sosialkontor og helsestasjon om hvordan de skulle håndtere saken. Det ble bestemt at helsesøster skulle innkalle foreldrene til møte på helsestasjonen. Barneverntjenesten hadde bestemt at barna måtte akutt plasseres, helst sammen med mor. En av saksbehandlerne og helsesøster snakket med mor for å få mor til flytte fra mannen for å beskytte barna. Barneverntjenesten ønsket gjennom en slik samtale å få med mor på en samforståelse om at omsorgssituasjonen for barna ikke var god nok dersom mor og far skulle fortsette å bo sammen. Den andre saksbehandleren skulle snakke med far for å formidle barneverntjenestens beslutning.

Forberedelsene til møtet hadde gjort at det hadde gått litt tid siden mor fortalte om volden til sosialkontoret. Nå ønsket hun ikke lenger å bryte med far. Hun fortalte at far hadde forstått at det han hadde gjort var galt, og han hadde lovet at han skulle slutte å slå. Mors forklaring av fars vold sammenfaller med det som i NOU 2003:31 beskrives som en sammenveving av kjærlighet og vold. Denne sammenvevingen av kjærlighet og vold, kombinert med at voldsutøveren lover å slutte med voldsbruken, gjør det vanskelig for kvinnen å forlate mannen. Mor er glad i mannen sin og ønsket å bo med han så sant han ikke slo.

Alle involverte instanser hadde et felles møte. Vi hadde på forhånd bestemt at vi måtte akutt plassere barna, helst sammen med mor. Og det lyktes vi med å gjøre, etter et ganske langt møte. Vi hadde møte med mor alene og med far alene. Og brukte ganske lang tid på å motivere mor til å bli med oss. For hun benekta det som hadde skjedd, og nå var alt bra, og mannen hadde kommet tilbake fra ferie, og alt var forandra. Han hadde innsett at det han hadde gjort var feil. (...) Vi fortalte om de erfaringene vi har, at dette her er veldig vanskelig for de kvinnene å be om hjelp og stå i det med å gå fra mannen sin. Og stå for det hun har sagt. For hun hadde formidla om alvorlig vold. Og bruke de erfaringene [vi har]. Vi vet at dette er tøft, og vi vet også at det er vanlig å benekte og bagatellisere det som har skjedd, og at det ikke er gjort over natta å endre det [voldsutøvelsen], sånn som hun mente at mannen hennes hadde gjort. Vi brukte det litt sånn: dette vet vi, vi kjenner godt til disse familiene her, vi vet at det er tøft for deg, men nå må vi tenke på ungene dine. Det er jo et veldig sterkt virkemiddel for disse kvinnene. At vi trekker fram barna og bruker dem. Det var ikke noe alternativ for henne å forlate barna sine. Vi sa hvis du skal hjem til mannen din, så kan vi ikke risikere at barna dine blir utsatt for noe, eller at barna dine ser at du blir utsatt for noe. Vi fortalte henne om konsekvenser for barn som er vitne til vold. For det er det mange som er ukjent med. Så vi brukte lang tid på å forklare og informere om konsekvenser for barn som er i samme leilighet, som hører [volden]. Selv om de er små, for dette var veldig små barn.

Saksbehandleren viste mor at hun hadde forståelse for at det var vanskelig for mor å forlate mannen sin. Samtidig holdt saksbehandleren fast på at risikoen for barna ved å bli boende hjemme var for høy. Det var ikke et alternativ, og på den måten viste saksbehandleren mor at det var hun, som saksbehandler, som hadde definisjonsmakt. Som tidligere nevnt hadde saksbehandler som mål å få med seg mor på en samforståelse av problemet, og saksbehandleren etterstrebet derfor å være åpen og ikke dømmende for mors opplevelse av situasjonen. I tillegg var saksbehandler ærlig på sine erfaringer i liknende saker. Mor var ikke den eneste som hadde opplevd vold fra mannen sin, og hun var heller ikke den eneste som hadde bagatellisert volden hun hadde vært utsatt for. Dessuten viste saksbehandleren til erfaringen om at voldsutøvere ikke plutselig slutter å slå. Saksbehandleren holdt fokuset på barna og var tydelig på at dersom mor valgte å bo hos far, hadde saksbehandler ikke lenger tillit til at mor kunne gi god nok omsorg til barna. Saksbehandlerens ærlighet i forhold til hva som skaper tillit eller mistillit til mor ble også et uttrykk for den makten saksbehandleren har til rådighet dersom mor ikke

har en samforståelse av problemet. Saksbehandleren formidlet til mor at barna ville ta skade av at mor ble utsatt for vold.

Saksbehandleren hadde også alliert seg med helsesøster. Mor hadde vært hos helsesøster mange ganger i forbindelse med graviditet og senere kontroller av barna. Helsesøster hadde visst om volden mot mor, men hadde, slik saksbehandleren forsto det, ikke sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten på grunn av frykt for å ødelegge den gode relasjonen til mor. Imidlertid ble helsesøster en viktig alliert for saksbehandleren da barneverntjenesten fikk en bekymringsmelding fra sosialtjenesten. Da barneverntjenesten hadde fått bekymringsmelding om volden fra annet hold, kunne helsesøster gå sammen med saksbehandleren for å hjelpe mor og barna uten å føle at hun hadde satt den gode relasjonen til mor på spill. Helsesøster kunne i stedet gjøre bruk av den gode relasjonen når hun minnet mor på de samtalene de hadde hatt om volden og mors frykt for volden fra far.

Det som var veldig ok var at helsesøster var med på den samtalen. Og hun støtta veldig mor. De to hadde en ganske god kontakt fra før, for de hadde hatt ganske mye samtaler. Helsesøster sa at vi skjønner at dette her tøft for deg. Og hun henta en del eksempler da, fordi mor benekta [volden]. Så sier helsesøster at du har sagt til meg, vi har det på et journalnotat her, at du har kommet og du har vært redd, og du har kommet med blåmerker. [Helsesøster] bekrefta bekymringa, samtidig som hun var veldig flink til å ivareta mor i den settingen der. Det var veldig sånn rolig stemning. Mor var veldig rolig, så vi fikk til en sånn god dialog da.

Saksbehandleren og helsesøster klarte å overbevise mor om at risikoen for henne og barna var for stor ved å bli boende hos mannen. Da mor tok parti for barna fikk saksbehandleren tillit til at mor forsto at volden hun var utsatt for også er skadelig for barna. Samforståelsen ble utgangspunktet for en positiv vurdering av mors mulighet til å gi barna god nok omsorg. Denne samforståelsen fikk saksbehandleren til gjennom å etterstrebe en åpen og ikke dømmende holdning til mors opplevelse av situasjonen, men også ved å være ærlig i forhold til barneverntjenestens vurderinger. I tillegg ble helsesøster og hennes allerede gode relasjon viktig for at saksbehandleren klarte å få til tillit i relasjonen med mor. Dette førte sannsynligvis til at mors taushet om volden ble brutt, og saksbehandleren fikk tillit til mor som omsorgsperson. Saksbehandleren kunne derfor rette fokuset mot faren, og mens saksbehandler undersøkte om far kunne klare å endre seg, bodde mor og barn trygt et annet sted.

I en del av sakene velger barneverntjenesten å satse på far selv om han har utøvd vold. Flere av sakene viste at far ikke bodde sammen med mor og barna i en periode, eller var villig til å bo et annet sted, mens saksbehandlerne undersøkte om far hadde mulighet til å endre seg. Dette ser ut til å være en forutsetning for at saksbehandlerne skal ha tillit til at far kan endre seg. Etter en stund ble far vurdert positivt av saksbehandlerne i forhold til de tre kriteriene om endringsmuligheter. Saksbehandlerne fikk tillit til at han kunne være en god far. Etter hvert som saksbehandlerne fikk styrket sin tillit til at far hadde endringsmuligheter, fikk han også mer kontakt med mor og/eller barna. Denne kontakten ble i stor grad styrt av barneverntjenesten og skjedde etter ønske fra, og i samarbeid med, mor og/eller barna. I disse sakene opplevde saksbehandlerne far som en god far, og som en som kunne være en ressurs for familien dersom han sluttet å slå.

Far ville ikke være noe særlig med på noe møte, men han greide jo etter hvert å skjønne at det ble så alvorlig hvis han ikke ville være med på dette. Og så var vi så bekymret at vi tenkte at enten måtte mor og barn flytte ut, eller så måtte far flytte ut. Og da kom han og sa at han hadde et hus, og han ville flytte dit hvis ikke de kunne få det til.

Men far ble jo arrestert og fengslet, og han fikk besøksforbud, og han måtte bo et annet sted. Og han bodde lenge på en annen adresse enn den øvrige familien, som da begynte å be om å få han hjem igjen. Så det var de andre som ba om at pappa måtte få komme hjem igjen. (...) De ønsket at han skulle være der, fordi de oppfattet det som trygt. De syntes at det var viktig for dem. Jeg har ikke forstått at det var pga. redsel.

Forskning har vist at mødre ofte blir sett på med et mer kritisk blikk enn fedre, og at barneverntjenesten ser på dem som dårlige mødre uten å ta hensyn til den belastende situasjonen mor lever i (Backe-Hansen 2001). Intervjuene i dette prosjektet gir ikke et slikt inntrykk. I mange av sakene beskrives mor som både ressurssterk og oppegående. Saksbehandlerne viser stort engasjement for at mor skal klare hverdagen, og gi god nok omsorg til barna sine. På ulike måter hjelper de mor med å ordne både praktisk, økonomisk og personlig støtte. Imidlertid opplevde saksbehandlerne i noen av sakene at mor er så preget av den volden hun har vært utsatt for at hun knapt klarer å ta vare på seg selv. I disse sakene vil barneverntjenesten være bekymret for om mor kan gi barna sine god nok omsorg, og de må vurdere

om mor har mulighet til å endre seg. De hadde en tiltro til at mor i utgangspunktet har ressursene til å gi barna sine god nok omsorg (jf. Luhmann 2000), men samtidig stilte de spørsmål ved om hun på grunn av volden hun hadde vært utsatt for vil klare å gi barna god nok omsorg.

Det har vært veldig godt samarbeid med mor i denne saken, ho har klart å se barnas behov. Så at ho ikke klarte omsorgen for alle og har derfor vært enig i plassering av de to eldste barna. (...) Ser ut som det går til omsorgsovertakelse [for de andre barna], men vi har prøvd på mye. Vi ser at ungene får større og større problematikk. (...) [Har vært utfordrende] å få mor til å sette grenser og holde på de grensene, oppdragelse av ungene, synes ikke vi har fått det til. Selv om mye er endret så har man ikke fått dette til. Ho er ei omsorgsfull dame, tror ho kunne hatt mulighet, men at hennes historie fører til at det ikke er mulig for henne.

Mødrene i sakene hadde stor forståelse for barneverntjenesten sin bekymring, de hadde en samforståelse med saksbehandlerne. Imidlertid kunne det være slik at en del av tiltakene som barneverntjenesten satte inn krevde så mye av mor at hun ikke klarte å gjennomføre det. Det var ikke alltid mor hadde de ressursene som krevdes for å ta seg av barna sine, selv om hun hadde et sterkt ønske om å klare det, og barneverntjenesten la til rette for at hun skulle klare det. Det kunne resultere i at mor ikke lenger delte den opprinnelige samforståelsen med barneverntjenesten. Ved at mor brøt med samforståelsen hun i utgangspunktet hadde med barneverntjenesten, ble det skapt mistillit til mors mulighet til å endre seg, og saksbehandlerne hadde ikke lenger tillit til at mor kunne være en god nok omsorgsperson for barna.

Mor deltok også på et foreldreveiledningstilbud. Intensiv veiledning som mor trenger, men så trakk ho seg, ville ikke det. Tidligere har hun hele tiden tatt i mot hjelp og vært samarbeidsvillig. (...) Det er ei sliten mor som ikke klarer å sette ting i perspektiv. Vi sa på møter at det var viktig for henne med dette tiltaket hvis barna skal bo hjemme, men ho takka nei. Det ble vendingen som gjorde at vi så at det måtte føre til omsorgsovertakelse.

Hva skaper ikke tillit til endring?

En sak illustrerer svært tydelig hva som ikke skaper tillit til at foreldre kan endre seg. Saksbehandleren opplevde ikke kommunikasjonen fra foreldrene som oppriktig, og hun fortalte at foreldrene byttet fortelling om hvorfor jenta

var skadet i hver samtale. I tillegg virket de faktiske opplysningene om hva som hadde skjedd lite troverdige. Jenta ble beskrevet som svært liten og vever, mens far var kraftig og høy, med erfaring fra krig. Da foreldrene fortalte at far ikke klarte å hindre jenta i å skade seg alvorlig fremsto det som lite troverdig for saksbehandleren. Da far fortalte at jenta hadde kastet han i veggen trodde saksbehandleren rett og slett ikke på han, fordi hun ikke trodde at det fysisk ville la seg gjøre. I tillegg fortalte foreldrene at dette var en jente som var i opposisjon og som brukte barneverntjenesten for å slippe foreldrenes grenser. Det at foreldrene ikke erkjente at jenta hadde blitt utsatt for vold av far, gjorde at saksbehandleren ikke fikk tillit dem. Saksbehandleren vurderte derfor at foreldrene ikke kunne endre seg.

I tillegg stemte ikke foreldrenes beskrivelser av jenta med det inntrykket saksbehandleren og institusjonen hadde fått. Dette svekket også saksbehandlerens tillit til foreldrene. Jenta ble av saksbehandleren opplevd som troverdig, fordi hun holdt fast på sin fortelling. Den endret seg ikke, men ble utdypet med mer detaljer. For å beskytte jenta var hun plassert på en institusjon langt fra hjemkommunen, hun gikk ikke på skole og hadde minimal kontakt med venner og kjæreste. Likevel viste hun ingen tegn på at hun hadde atferdsvansker eller psykiske problemer. Saksbehandleren sammenlignet jentas atferd på institusjonen med den erfaringen hun hadde med andre ungdom som hadde vært på institusjon, og som var i opposisjon til foreldrene sine. Disse ungdommene holdt ikke fast på sine fortellinger om foreldrene, og de ønsket å flytte hjem igjen. Det at jenta holdt ut på institusjonen, selv om hun ga uttrykk for at hun ikke trivdes der, gjorde at saksbehandleren fikk tillit til det jenta fortalte. Jentas måte å være på bekreftet saksbehandlerens inntrykk og vurdering av at foreldrene ikke ønsket å endre seg.

Jeg brukte de samtale med foreldrene nettopp fordi at jenta har styrka sin troverdighet gjennom i tid å opprettholde historiene sine, og utdypet dem. Ungdom som gjør dette i opposisjon, de reiser hjem igjen i løpet av halvannen uke. Det er ikke kult å bo på en ungdomsinstitusjon ute i skogen. Du har ikke noen frihet der. Men foreldrene, derimot de vakler forferdelig, enda de er samkjørte. De er samkjørte, men de har hele tiden ett fokus som forandrer seg. I første samtalen så var hun alvorlig psykisk syk. Og det var selvskading... De hadde ikke klart å roe henne fra å skade seg i det omfanget som det hun gjorde, så rebelsk og psykisk syk var hun. Sånn i ubalanse var hun den natten, så vill at hun faktisk skadet far. Far hadde en stor skade på hånden og allerede der så faller troverdigheten. Nettopp fordi at far er en svær

bamse av en kar og denne jenta er en vever, liten, tynn og lav jente. Og dette er en kraftig, svær kar av en mann, høy, og har vært i krigen og kan slå fra seg. Sånn at når han sitter og forteller om denne jenta som var så rebelsk at hun skadet [han]. Så sier han at jenta gjentatte ganger slang han i veggen! Så hadde vi nye samtaler. Da var hun ikke lenger psykisk syk, men da hadde hun alvorlige atferdsproblemer. Uansett så er det jo ganske bekymringsfullt at denne jenta har så store problemer at foreldrene ikke klarer å beskytte henne mot å skade seg selv i det omfanget som hun gjorde, hvis vi skal tro på foreldrenes historie. Da hadde hun jo bodd i 6 uker på en institusjon og hadde ikke noe i nærheten av litt atferdsproblemer engang.

Intervjuene tydeliggjør også at barneverntjenesten ikke alltid får den informasjonen som er nødvendig for å kunne vurdere om foreldrene kan endre seg, og dermed ta en beslutning om å flytte barn eller om å la dem bli boende hjemme. Familien kan lukke seg, og barna er tause om hvordan de har det (jf. Furniss 1991, Hennem 2005). Som i saken over kan foreldrene gi forklaringer på bekymringen om barnas situasjon som barneverntjenesten oppfatter som lite troverdige. I en del saker har ikke andre instanser, som for eksempel skole og barnehage, informasjon som gjør at barneverntjenesten får bekreftet en bekymring om at barnas omsorgssituasjon ikke er god nok. Barneverntjenesten kan likevel ha en sterk mistanke om at dette er tilfelle.

Saksbehandleren i eksemplet under hadde en magefølelse om at noe ikke stemte på tross av manglende informasjon. Denne magefølelsen kan være et uttrykk for saksbehandlerens tause kunnskap (jf. Repstad 2002, Rognhaug 1996, Lauvås og Lauvås 1995). Her handlet magefølelsen om den mistilliten saksbehandleren hadde til faren. Underveis i intervjuet kom det fram at saksbehandleren ved et hjemmebesøk hadde opplevd far som truende, uten at far truet henne verbalt. Saksbehandleren trodde heller ikke på farens forklaring om at barnas problemer kun var et resultat av dårlig omsorg da mor en periode hadde omsorgen alene. Dersom fars forklaring på barnas atferdsproblemer var riktig, syntes saksbehandleren at det var lite tillitsvekkende at far kun ønsket avlastningshjelp utenfor hjemmet, og at barneverntjenestens tilbud om hjelp i hjemmet ble avslått. Saksbehandleren hadde imidlertid ikke nok opplysninger til å imøtegå fars forklaringer på barnas problemer. En strategi ble da å gå med på farens forklaring på hvorfor problemene var der. Gjennom å tilby far det han ønsket av barneverntjenesten sikret saksbehandleren et minimum av hjelp til barna. Dessuten

kunne tiltakene på sikt være med på skape en tillit hos barna til at barneverntjenesten ønsket å hjelpe dem. Saksbehandleren vurderte, i samråd med kollegaer, at en slik framgangsmåte kunne få dem til å bryte tausheten og fortelle om hvordan de hadde det. Noe som viste seg å stemme.

Det var tre barn som viste ganske store atferdsproblemer, men hvor faren sa at det ikke skyldtes omsorgen HAN ga, men forhistorien de hadde hatt da de bodde sammen med mor (...) Så vi hadde en dårlig magesfølelse på den saken. Altså her er det noe mer som vi ikke får tak i... Men vi kom ingen vei med det (...) Vi fant til slutt ut at det måtte bare være en sak hvor tiltakene rulla og gikk i form av litt sånn avlastningstiltak da. Det var det far ønsket seg. Og så måtte vi på en måte vente til at, vi håpa at det på en måte skulle komme fram en dag hva som på en måte var på ferde i den familien. Og det gjorde det jo da i august.

Tillit og forklaringer på vold

Saksbehandlere i sosialtjenesten ser primært ut til å benytte en type forklaring på vold når de skal forstå den volden kvinner er utsatt for av sine menn, og relasjonsbrudd blir løsningen på voldssituasjonen (Saur 2007). I motsetning kan man hos saksbehandlere i barneverntjenesten finne ulike forklaringer på at foreldrene brukte vold. Deres fortellinger har likhetstrekk med forklaringer på vold som man finner i forskningslitteraturen (Wejden 2005). Disse forklaringene finner vi også igjen i intervjuene i vårt prosjekt. Hvilke forklaringer av vold saksbehandlerne bruker for å forstå foreldrenes problemer påvirker hvordan tilliten til foreldrene oppfattes, og derigjennom hvordan foreldrenes mulighet til å endre seg vurderes. De ulike forklaringene inngir ulik tillit, og gir dermed saksbehandlerne ulikt potensial for å utforske om foreldrene kan endre seg.

Det finnes ikke en enkelt forståelse eller forklaring på hvorfor barn blir utsatt for fysisk vold eller er vitne til dette i familien. Man finner forklaringer på både struktur-, gruppe- og individnivå (NOU 2003:31). Forklaringer på individnivå handler om foreldres bruk av vold som følge av psykiatriske lidelser, rusmisbruk og andre personlige mangler. På gruppenivå forklares volden enten som et resultat av et dysfunksjonelt samspill mellom barn og foreldre eller gjennom sosial læringsteori. Det vil si at volden ses på som en «sosial arv» som foreldrene har med seg gjennom de erfaringene de har gjort i oppveksten (Barnett mfl. 1997). På det strukturelle nivået indikerer flere

studier at sosioøkonomiske forhold påvirker sannsynligheten for at barn skal oppleve vold (se for eksempel Mossige og Stefansen 2007). Foreldres vold kan dessuten forklares som en følge av en kulturell kontekst der samfunn preges av vold, og/eller hvor fysisk avstraffelse blir sett på som en måte å oppdra barn på (Barnett mfl. 1997). I følge NOU 2003:31 kan menns vold også forklares med at menn er overordnet kvinner i en hierarkisk maktstruktur, også kalt patriarkalske strukturer. Menns vold mot kvinner blir da et uttrykk for å stadfeste at kvinnen er underordnet mannen i familien.

I mitt tidligere arbeid (Wejden 2005) var det særlig sykdom/rus, sosial arv og oppdragelseskultur som ble brukt for å forklare hvorfor foreldrene var voldelige. Disse forklaringene av volden innga ulik tillit til foreldrenes endringsmuligheter, noe som igjen hadde konsekvenser for hvordan foreldrenes omsorgsevne ble vurdert. Forklaringen om at foreldrenes vold var et resultat av sosial arv var lite synlig i intervjuene om god praksis. Heller ikke forståelsen av volden som et resultat av sosioøkonomiske forhold er tydelige i intervjuene. Derimot var både sykdom/rus og den kulturelle forklaringen av foreldrenes vold svært tydelig. I tillegg var det også flere saker hvor volden ble forklart med samspillproblemer, og som et resultat av at mannen/far ønsket å ha kontroll i familien.

Sykdom/rus

Når det gjelder sykdom, først og fremst psykiatrisk sykdom, eller rus som forklaring på foreldrenes voldsproblemer, skaper ikke en slik forklaring tillit til at foreldre kan endre seg. Dersom saksbehandleren forklarer volden med sykdom/rus blir foreldre sett på som uforutsigbare, og ikke til å stole på. Sykdom/rus er en forklaring på individnivå, og volden blir derfor sett på som en slags egenskap ved personen som må behandles før saksbehandlerne har tillit til at foreldre har endringsmuligheter.

Vår bekymring går på det at dette er en mann man ikke kan stole på. Plutselig blir han syk. Han må ta medisiner sine for posttraumatisk stressyndrom og når han ikke tar medisinerne og er langt nede så skjer det [volden] igjen. Han har vært innlagt mange ganger. (...) Han er syk og voldsdømt. Har vært syk fra han kom og det [var sykdommen] som utløste at han banket den lille datteren til hun var gul og blå. Da er du syk.

Samspillproblemer

Samspillproblemer som forklaring på volden var særlig tydelig i saker med ungdom som har etnisk norsk bakgrunn. I disse familiene har ofte ungdommene atferdsproblemer. Samtidig blir volden og maktbruken tydelig i grensesettingssituasjoner (jf. Hennem 2005). I disse familiene kan volden gå begge veier, og det kan være vold mellom søsken. Ungdommen bor ikke nødvendigvis lenger med den voldelige forelderen. Foreldrene har heller ikke alltid vært voldelige, men omsorgen de har gitt og gir er ikke god nok. Hovedansvaret for at en faktisk endring i omsorgen skjer legges derfor på foreldrene. Imidlertid har også ungdommen et ansvar for å gjøre en innsats for å endre egen atferd. Ungdommens atferd skaper problemer for dem selv. De begynner å nærme seg voksen alder og må derfor ta tak i egne problemer for at de skal få et så godt liv som mulig som voksen. Volden er noe som skjer i samhandlingen mellom foreldre og ungdom og det er denne samhandlingen som må endres fordi foreldreferdighetene ikke er gode nok. Dersom saksbehandlerne definerer volden som et resultat av samspillproblemer har de derfor ofte tillit til at foreldrene har endringsmuligheter.

Forholdet mellom datteren og far ble egentlig dårligere og dårligere. De gikk vel egentlig hverandre på nervene, og det ble veldig negativt. De kom inn i noen sånne negative sykluser. Hadde mange konfrontasjoner. Og kunne også gå fysisk til angrep på hverandre, men ingen av dem ble vel fysisk skadet av det. Det var vel sånne klapp fram og tilbake, men det var på offentlige plasser. Så det var veldig sånn fars desperasjon. Han hadde ingen andre måter igjen å reagere på overfor datteren sin.

Oppdragelseskultur

Forklaringen av volden som oppdragelseskultur handler om at foreldrene har vokst opp i en annen kultur med andre oppdragelsesmetoder, og derfor passer ikke deres foreldreferdigheter inn i Norge. Volden fra foreldrene blir ikke gjort til personlige egenskaper ved foreldrene. Foreldrene mangler kunnskap om hvilke foreldreferdigheter som forventes for å gi barn god nok omsorg. Fordi kunnskapshullene kan tettes ved hjelp av råd og veiledning, eller tiltak i hjemmet, får saksbehandlerne tillit til at foreldre kan endre seg.

Vold er vold, det vil jeg definitivt ikke underkjenne, men det ene er en sånn kulturell forståelse, som det er mulig å avlære, og si noen ord om.

Hvis vi sier det er en familie som vi vet bruker fysisk avstraffelse som klaps eller lugging, da sier vi at det er ikke lov, du kan bli bura inne hvis du fortsetter med det. Hvis da foreldrene sier, hva skal vi gjøre da, da prater man om det. (...) Ser du at de tar til seg kunnskap på andre områder så kan vi anta at de vil jobbe med det [volden]. Men de som sier at sånn er det der de kommer fra og sånn skal det være, da er det stopp.

Det som var tydelig her er at det [volden] var i oppdragerøyemed, grensesetting. Så ut i fra helt sikkert hva slags bakgrunn mor og far har sjøl, hvor vi vet at det er vanlig å slå da. (...) Altså det var hvis ungene ikke hørte på, hvis de bråkte og var urolige, så slo far.

Patriarkalsk struktur

I en del av familiene hvor far har innvandrerbakgrunn forklares volden ut fra en patriarkalsk struktur i familien hvor mannen vil ha kontroll over familien sin. Far benekter som regel at han har utøvd vold, og volden går ut over barna og/eller mor. Ved å benekte volden utelukker han mulighet for refleksjon rundt hvor problematisk det er å forholde seg til familien sin på den måten, og saksbehandlerne får ikke tillit til at det finnes endringsmuligheter.

Mor ble isolert, far bestemte alt. Han tok uføretrygden og barne-trygden fra henne og stengte henne inne. Hun hadde dårlig råd og eide ikke klær. Ungene fikk klær fra bestemor som hun hadde bestilt fra katalog og sendte til dem. Familien hadde bare kontakt med fars landsmenn, den eldste og minste ungen ble utsatt for vold og den mellomste ble brukt for salg av smuglervarer. De ble opplært av faren hvordan de skulle oppføre seg. Hvis de ikke likte maten mor laget til dem så fikk de kaste den på gulvet og han tvang mor til å tørke det opp.

Flere av sakene som omhandler ungdom med innvandrerbakgrunn, handler om trusler og vold som en måte å kontrollere ungdommen på. De aller fleste sakene handler om jenter. Imidlertid er en av sakene om en gutt hvor den eldre broren bruker trusler og vold som en måte å kontrollere ham på. Gutter er også utsatt for kontroll gjennom trusler og vold, men det ser ut til at det skjer i mindre omfang enn for jentene (Bredal og Skjerven 2007). I flere av ungdomssakene hvor jentene med innvandrerbakgrunn blir utsatt for vold og trusler har mødrene en aktiv rolle. En av jentenes far dør, likevel opphører ikke truslene og presset om å komme hjem. Nå er det imidlertid mor og

storesøster som truer og presser jenta til å komme hjem. I en sak har jenta skilt mor, og det er mor som utsetter jenta for kontroll gjennom vold og trusler. Moren til en annen jente støtter opp om farens kontrollregime gjennom å legge press på jenta. Den patriarkalske forklaringen av volden er dermed ikke nødvendigvis alltid knyttet til mannen i familien, kvinnene kan også ha et ansvar for at ungdommen skal kontrolleres gjennom bruk av vold og trusler.

SMS-er som kom hele tiden fra mor, tante, kusiner og bekjente. Hun [jenta] fikk mye press over at mor var veldig syk og trengte henne, at mor hadde kommet på sykehuset. Mye sånn skyldfølelse i forhold til hva hun utsatte mor for. (...) Hvor hun [mor] utdyper det ganske godt. Hun sa at ja, men vi slår jo ikke. Min mann har jo høy utdanning. Vi er fra en storby, vi er vestlige. Jeg får lov til å gå i de klærne jeg vil.

Kombinasjoner av forklaringer

Intervjuene viser at saksbehandlerne kan bruke mer enn en forklaring på volden. Sykdom/rus forklaringen ser ofte ut til å bli brukt sammen med en annen forklaring av volden. Når saksbehandler bruker både kultur og sykdom/rus forklaringen viser det seg at den forklaringen saksbehandler vektlegger mest er utslagsgivende ved valg av tiltak. Vektlegges kulturforklaringen vil saksbehandleren sannsynligvis ha tillit til at foreldrene kan endre seg. Forklares volden først og fremst med sykdom/rus har saksbehandleren imidlertid liten tillit til at det finnes endringsmuligheter hos foreldrene.

I tillegg viser noen av intervjuene at samspillforklaringen kombineres med sykdom/rus forklaringen. I en av sakene fikk saksbehandleren etter hvert opplysninger som gjorde at volden kunne forklares som et resultat av psykisk sykdom. Opprinnelig ble volden forstått som et resultat av dårlig samspill mellom mor og jentene hennes. Det kan se ut som om sykdom/rus forklaringen ble tillagt liten vekt siden PMTO (Parent Management Training Oregon) allerede hadde hjulpet mor til å endre seg. Det at PMTO hadde hjulpet mor til å endre seg førte sannsynligvis til at mors psykiske sykdom ikke ble tillagt særlig vekt når saksbehandleren skulle forklare volden. Den ser heller ut til å ha blitt et argument for å beholde kontrollen med mor. Dersom mors psykiske sykdom hadde vært en del av saksbehandlerens opplysninger fra begynnelsen kan det stilles spørsmål om saksbehandleren ville ha brukt en samspillforklaring på volden. I lys av dette kan det åpnes for at

det ikke nødvendigvis er kun en forklaring på volden. Videre at de ulike forklaringene av volden ikke utelukker hverandre. For at saksbehandleren skal kunne vurdere foreldres endringsmuligheter, samt finne den beste løsningen for barna, må dette tas hensyn til.

Den jenta, som har en veldig sterk vilje, har klart å trigge mor veldig mye. Mor har ikke hatt verktøy til å klare å håndtere henne, så det har blitt ganske voldsomt. Mor kan fortelle at storesøster har blitt slått. Mor har brukt fysisk grensesetting ved å slå. Det har hun også gjort på yngste jenta, men hun beskriver det i mindre grad i forhold til henne. Men det hun forteller er en ganske voldsom historie der hun tar jenta fysisk og sleper henne etter seg og hiver henne inn på rommet og stenger henne inne i sånne grensesettingssituasjoner. (...) Mor har en ganske tøff bakgrunnshistorie som rusmisbruker og hun har også vært utsatt for seksuelle overgrep. Hun sliter med ganske store, psykiske problemer. (...) Hvis man skulle ta kriteriene for å få PMTO, så hadde hun falt utenfor, pga. psykiatriske diagnoser.

I flere av sakene hvor far har innvandrerbakgrunn forklares volden både med sykdom/rus og som et resultat av at far bruker vold til å opprettholde sin makt og kontroll i familien. Begge disse forklaringene inngir liten tillit til fars endringsmuligheter. Hovedfokuset blir derfor at mor og/eller barna skal være trygge, enten ved at far tas ut av familien eller ved at mor og/eller barna flyttes ut. I saken under var mye av fokuset i begynnelsen av saken jentas sikkerhet. Jenta hadde vært utsatt for svært alvorlig vold og beskrev en far som var svært kontrollerende og som kunne utøve grov vold på grunn av bagateller. For saksbehandler bekreftes jentas fortelling om kontroll gjennom måten foreldrene prøvde å presse og true henne på, og ved at storfamilien og det etniske miljøet støttet opp om far. Det var heller ikke mulig å få snakket med mor alene, hun hadde alltid en fra sitt miljø med seg. Jenta hadde dessuten forklart hvordan far kunne gå fra å være i godt humør til å bli rasende, for å så oppføre seg som om ingenting hadde hendt. En slik episode opplevde saksbehandleren sammen med jenta da far eksploderte foran sin egen advokat, og ikke klarte å ta seg inn igjen. Far hadde ingen kontroll over sinnet sitt. Selv om saksbehandler hadde trodd på jenta, ble dette en endelig bekreftelse på at far ikke kunne endre seg. I tillegg til at han ønsket å ha kontroll over jenta, var han også syk.

De går på en måte på alle mulige innfallsvinkler da, på å prøve å finne ut hvor hun er. Hun skal få ytterligere press på å komme hjem. Hun

har ødelagt familien. Denne familien og denne pappaen har jo virkelig mistet ansikt og ære i miljøet. Med mindre han gjør det som er riktig. Og det som er riktig er å straffe jenta. (...) Det er ikke barneverntjenesten som har gjort noe mot dem. Det er kun jenta som har utsatt denne familien for det hun har gjort. Hun føler skam over sin familie ved å søke hjelp. (...) For det første så har moren mislyktes, fordi hun ikke har klart å oppdra et barn som oppfører seg ordentlig. Så har selvfølgelig, faren som er øverst her, så har han da tydeligvis ikke hatt kontroll på verken mor eller datter. Det setter jo han i en veldig vanskelig situasjon i forhold til at han taper ansikt og han taper respekt. Den eneste måten å få tilbake respekten på, det er jo å komme med represalier overfor den som har satt dem i denne situasjonen, i dette tilfellet så er det datteren i huset. (...) Men i den settingen, med advokater til stede og høye stoler og liksom hele den makt- materialistiske maktsymbolene som er rundt, du får en annen holdning. Og jeg tenker at det gjør det enda mer alvorlig når denne faren klarer å eksplodere SÅ innmari. Inne i den settingen der så er det mye mer alvorlig enn om han hadde gjort det her [på barnevernkontoret]. Fordi det forventes at man faktisk klarer å ha såpass kontroll på sinnet sitt at man ikke gjør det som han gjorde der. Når du ikke klarer å ta imot råd fra egen advokat i en sånn setting så...

Eksemplene illustrerer saksbehandlernes ulike forklaringsmodeller på volden. Noen av forklaringene forstår volden som iboende personlig egenskaper hos den voldelige, jf. voldsforklaringen om sykdom/rus og patriarkalske strukturerer. Andre forklaringer finner årsaken til volden utenfor individet, og i konteksten, jf. samspillforklaringen og forklaringen om oppdragelseskultur. Når volden ses på som iboende personlige egenskaper hos voldsutøveren skapes det liten tillit til endring. De gangene saksbehandlerne forklarer volden med både sykdom/rus og patriarkalske strukturerer ser det ut til at mistilliten til at foreldre kan endre seg styrkes. Sannsynligheten vil være liten for at saksbehandlerne i det hele tatt har tillit til foreldrenes endringsmuligheter. På samme måte vil sannsynligvis forklaringer som finner årsaken til volden utenfor individet, i konteksten, være med å styrke saksbehandlernes tillit til at foreldre kan endre seg.

Dersom årsakene til foreldres vold forklares både med personlige egenskaper og med forhold i konteksten, vil saksbehandlernes tillit til foreldrene utfordres på annen måte. Det vil sannsynligvis være slik at opplysninger som fører til at saksbehandlerne forklarer volden på ulike måter i en sak, kommer på ulike tidspunkt. Hvis volden først ses på som et resultat av forhold i

konteksten, og tiltak som settes inn fungerer godt, vil saksbehandlerne tillit til foreldrenes endringsmuligheter sannsynligvis opprettholdes, selv om saksbehandlerne får opplysninger som gjør at volden kan ses på som et resultat av personlige egenskaper hos foreldrene. Om det motsatte skjer, at et tiltak ikke fungerer som ønsket, og saksbehandleren får nye opplysninger som gjør at volden kan tolkes som et resultat av egenskaper ved foreldrene, og ikke av konteksten, vil denne nye forklaringen kunne være utslagsgivende for, eller forsterke, en mistillit til at foreldrene har mulighet til å endre seg. Er volden først forklart med personlige egenskaper hos foreldrene, er det ikke sikkert at saksbehandlerne får ny tillit til foreldrenes endringsmulighet hvis det skulle komme opplysninger som gjør at saksbehandleren kan se på volden som et resultat av konteksten. Sannsynligvis vil slike opplysninger veies opp mot om foreldrene har vist at de kan endre seg. Imidlertid er det ikke sikkert at saksbehandlerne har lagt til rette for å få til en slik endring hos foreldrene, i og med at den første forklaringen av volden ikke innga tillit til at foreldrene hadde endringsmuligheter. På den måten kan saksbehandlerne tillit til foreldres endringsmuligheter bygge på «feil» voldsforklaring, og foreldrene får ikke mulighet til å vise at de kan endre seg. Det kan også være slik at den manglende tilliten til foreldrenes endringsmuligheter henger sammen med at saksbehandlerne i stor grad opplever at foreldrene benekter eller bagatelliserer volden. Benekting og bagatellisering av volden ser i større grad ut til å skje når volden forklares med personlige egenskaper. Når foreldrene benekter eller bagatelliserer volden reflekterer de ikke over hvor problematisk det er å bruke vold, og saksbehandlerne har derfor ikke tillit til deres endringsmuligheter. I alle tilfeller vil det være viktig at saksbehandlerne har en bevisst holdning til hvordan de forklarer volden, slik at dette ikke blir en del av deres tause kunnskap (jf. Repstad 2002, Rognhaug 1996, Lauvås og Lauvås 1995). Dersom de tydeliggjør, for seg selv og andre, hvilke forklaringer av volden de legger til grunn for at de har tillit eller ikke tillit til at foreldre kan endre seg, kan de kritisk reflektere over vurderingene de gjør (jf. Polanyi 1958), og på den måten kan de på en bedre måte sannsynliggjøre at den beslutningen de tar er til beste for barnet.

Avslutning

Kapitlet har vist at i voldssakene om god praksis, er det som regel far som utøver volden. Dette gjorde at saksbehandlerne tilstrebet å plassere barn og mor sammen, enten på familiesenter eller på krisesenter. Det var derfor få saker hvor barn ble akutt plassert. Imidlertid ble ungdom noe oftere akutt plassert, men dette så ut til å henge sammen med at de selv meldte bekymring til barnevernet. Kapitlet har også tatt for seg hvordan tillit er helt sentralt for å forstå hvordan saksbehandlerne gjør vurderinger av foreldrenes endringsmuligheter. Dersom saksbehandlerne skal ha tillit til at foreldrene kan klare å endre seg er det tre kriterier foreldrene må vurderes positivt i forhold til. Foreldrene må for det første gi uttrykk for innsikt i situasjonen, for det andre må de kommunisere et ønske om endring, og for det tredje må de vise en faktisk endring. I mange av sakene blir barna viktige informanter om foreldrenes mulighet til å endre seg. Når saksbehandlerne undersøker om foreldrene kan endre seg, ser det ut til at barnas utsagn og atferd er med på å skape tillit eller mistillit til at foreldrene får det til.

Videre har kapitlet vist at hvilken forklaring på foreldrenes vold saksbehandlerne legger vekt på, påvirker tilliten deres til foreldrenes endringsmuligheter. Om volden forklares enten med individuelle sykdommer/rusproblemer eller strukturelle forhold i et patriarkalsk samfunn, er det liten tillit til foreldrenes muligheter til å endre situasjonen. Blir voldsbruken derimot forstått som et resultat av manglende ferdigheter i å oppdra barn, enten ved at foreldrene tilhører en kultur med andre normer for god oppdragelse eller at volden er et uttrykk for samspillsproblemer innad i familien, kan saksbehandlerne få tillit til at det er mulig å endre situasjonen. Kapitlet har også vist at det i en sak kan være flere mulige forklaringer på foreldres vold. Når ulike forklaringene henger sammen i et mønster, kan tilliten til foreldrenes evne eller mulighet til å skape forandring enten forsterkes eller svekkes. Gir foreldrene motstridende forklaringer på volden, kan barneverntjenestens bekymring øke.

Barneverntjenesten blir ofte utsatt for kritikk om at foreldrene får all oppmerksomhet mens barna blir lite synlige i sine egne saker. Våre intervjuer viser imidlertid at mange av saksbehandlerne er opptatt av å finne ut hvordan barna eller ungdommen har det, slik at barna og ungdommene er tydelige som aktører i egne saker. Saksbehandlerne lytter særlig til deres mening når

de vurderer om foreldrene har klart å endre situasjonen slik at barna/ ungdommen får en bedre omsorg.

Intervjuene viser altså gjennomgående at barna er tydelig til stede i «sine» saker. Dette kan ha ulike forklaringer. En grunn kan ganske enkelt være at å fokusere på barn som egne individer, med egne rettigheter, er en tendens i vår tid. Noen av saksbehandlerne bekrefter dette inntrykket. En annen grunn til at barna i vårt materiale er synlige, kan ha sammenheng med måten vårt utvalg er produsert på. For det første har kontorene blitt bedt om å finne saker hvor de selv mener at de fått til positive resultater. En annen grunn kan være at alder har betydning for hvor en legger fokus i arbeidet med saken. Jo eldre barnet er, jo mer kommer det selv i fokus og halvparten av våre saker er nettopp ungdomssaker. Da kan det handle både om formelle rettigheter hjemlet i lovverket, og den spesielle sakens karakter. Men at barna er synlige, kan også ha noe med alvorlighetsgraden i de sakene vi har gått inn i. Vold og seksuelle overgrep fører til alvorlige bekymringer hos saksbehandlerne om hvordan barnet selv har det. Saksbehandlerne har fokus på barn for å finne ut hvordan barnet har det. I tillegg kommer måten vi har intervjuet på. Vi ba saksbehandlerne fortelle så konkret som mulig hvordan de har håndtert sakene. Vi spurte selv konkret om barna og deres situasjon. Begge deler kan ha inkludert og tydeliggjort barna i saksbehandlerne fortellinger. En effekt av intervju-metoden kan være en økt faktisk bevissthet om barnas situasjon og at saksbehandlerne utvikle bedre redskaper i sin daglige arbeidssituasjon.

Litteratur

- Backe-Hansen E. (1995) *Til barnets beste. Beslutninger og beslutningsprosesser i barnevernet*. TANO
- Backe-Hansen E. (2001) *Morsbilder i barnevernet*. Selvvalgt tema til prøveforelesning, dr. psychol-graden. NOVA
- Backe-Hansen E. (2003) «Biologi, barnevern og beslutninger: Kritisk refleksjon over det biologiske prinsippet». I *Norges Barnevern*, nr 3
- Barnett O., Miller – Perrin C. og Perrin R. (1997) *Family Violence Across the Lifespan. An introduction*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications
- Bredal A. og Skjerven L. S. (2007) *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer*. Universitetet i Oslo: Senter for kvinne- og kjønnsforskning

- Croghan R. og Miell D. (1998) «Strategies of Resistance: 'Bad' Mothers Dispute the Evidence». I *Feminism & Psychology*. Vol. 8 (4). SAGE
- Ellingsen M – B. (2003) *Tillit – en nødvendig forutsetning for regionale utviklingsprosesser?* Paper draft til Nordic R og D Conference on University and Society Cooperation. Ronneby, 14. – 16. mai 2003. Tromsø: NORUT Samfunnsforskning AS
- Elster J. (1987) «Solomonic Judgements: Against the Best Interest of The Child». I *The University of Chicago Law Review*. Vol. 54, No 1. The University of Chicago
- Furniss T. (1991) *The multiprofessional handbook of child sexual abuse. Integrated management, therapy and legal intervention*. London: Routledge.
- Hagen G. (1997) «Barnets beste og etnosentrisitet». I Havik T. og Backe-Hansen E. (red) *Barnevern på barns premisser*. Ad Notam Gyldendal
- Hennum N. (2005) «Grensesetting, makt og vold. Fra en undersøkelse om relasjoner mellom foreldre og ungdom». I *Nordisk Sosialt Arbeid*. Vol 25, Nr 3. Universitetsforlaget
- Holland S. (2000) «The Assessment Relationship: Interaction Between Social Workers and Parents in Child Protection Assessments». I *British Journal of Social Work*. Vol 30, No 2. Oxford University Press
- Kjølsrød L. (1994) «Å forvalte risiko på barnets vegne». I Evans, T., Frønes, I. og Kjølsrød, L. (red) *Velferdssamfunnets barn*. Ad Notam Gyldendal
- Lauvås K. og Lauvås P. (1995) *Tverrfaglig samarbeid. Perspektiv og strategi*. TANO
- Lindboe K. (1994) *Barnevernrett*. Oslo: Tano
- Luhmann N. (2000) «Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives». I Gambetta, Diego (red) *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations. Electronic edition*. University of Oxford: Department of Sociology
- Mossige S. og Stefansen K. (red). (2007) *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA – Rapport 20/07. NOVA
- NOU 2003:31. *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*.
- Platt D. (2007) «Congruence and co – operation in social workers' assessments of children in need». I *Child & Family Social Work*. Vol. 12, No 4. Blackwell Publishing
- Polanyi M. (1958) *The study of man : the Lindsay Memorial Lectures given at the University College of North Staffordshire 1958*. London: Routledge & Kegan Paul
- Repstad Pål, 2002. «De nære ting: om det å utdanne, bygge og forske på profesjoner». I Nylehn, B. og Støkken, A. M. (red) *De profesjonelle*. Universitetsforlaget.

- Rognhaug B. (1996). «Kunnskapssyn og yrkesutøvelse». I Bunkholdt, V. (red) *Kunnskap og omsorg. Sosialisering og skikkethet i profesjonsutdanningene*. TANO.
- Saur R. (2007) *Møte med familievold i sosialtjenesten. Sosialarbeiderens forståelse og handlemåter*. Masteroppgave i sosialt arbeid. Høgskolen i Oslo: Avdeling for samfunnsfag
- Skau G. M. (1996) *Mellom makt og hjelp. En samfunnsvitenskaplig tilnærming til forholdet mellom klient og hjelper*. TANO.
- Skivenes M. (2002) *Lovgivning og legitimitet. En evaluering av lov om barneverntjenester av 1992 i et deliberativt perspektiv*. Universitetet i Bergen: Rapport nr. 79 (2002). Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap
- Skivenes M. (2004) «Grensen mellom det private og det offentlige i barnevernet. En argumentasjonsanalyse av bestemmelsen om omsorgsovertagelse og tilbakeføring i barneverntjenesteloven». I *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Vol. 7, No 1. Fagbokforlaget.
- SOU 2001:72. *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel*.
- Stainton Rogers W. (2003) «The context». I Amiel S. og Heath I. (red) *Family violence in primary care*. Oxford University Press.
- Stortingsmelding nr 40, 2001–2002. *Om barne- og ungdomsvernet*
- Taylor C. og White S. (2006) «Knowledge and Reasoning in Social Work: Educating for Humane Judgement» I *British Journal of Social Work*. Vol 36, No 6. Oxford University Press
- Wejden T. (2005) *Den gode hjelper – En kvalitativ studie av barnevernets håndtering av saker med fysisk vold*. Hovedoppgave i sosiologi. Universitet i Oslo: Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

5 Hva er god praksis i barneverntjenestens håndtering av seksuelle overgrepssaker?

Innledning

I dette kapitlet skal vi drøfte hva saksbehandlerne selv forstod som god praksis i saker med seksuelle overgrep (so-saker). Tilnærmingen er inspirert av Ferguson (2001, 2003) som påpeker at mye litteratur om praksis i sosialt arbeid er dominert av et fokus på det negative, det som ikke fungerer. Gode intervensjoner blir sjelden gjenstand for oppmerksomhet i media eller fra offentligheten. Her er det gjerne det negative som trekkes fram (Stang, 2007) selv om det også finnes eksempler på det motsatte.

En viktig grunn til å løfte fram eksempler på god praksis er at et overveiende negativt bilde av barneverntjenesten kan farge de som arbeider der og deres forståelse av seg selv og sin virksomhet. Dette kan komme i veien for å se og bli bevisst det som er bra i egen praksis. Et negativt «selvbilde» som profesjonell hjelper kan også virke demotiverende i forhold til å utvikle seg selv faglig. Saksbehandlere endrer neppe sin praksis til det bedre hvis de ofte utsettes for negativ kritikk (Egelund, 1997). For å utvikle praksisfeltets kompetanse er det derfor viktig å trekke fram eksempler på saker og framgangsmåter som viser tilfeller av vellykket praksis.

I prosjektet intervjues saksbehandlere i barneverntjenesten om hva de mener har vært god praksis i 73 saker. Tilnærmingen kan bidra til å skjerpe deres bevissthet om elementene i god praksis. I den forstand vil intervjuingen også kunne påvirke informantene til å se noe de ikke så like klart forut for intervjuene. Dette er et bevisst metodisk grep fra vår side. Intervjuene er foretatt med en metodisk tilnærming som kan beskrives som undrende, utfordrende og kritisk, og hvor saksbehandlerne har svaret på spørsmålet om god praksis. På den ene siden er vi opptatt av at saksbehandlerne oppfatning av hva de mener er god praksis skal komme fram. På den annen side har det å stille utforskende spørsmål til hvorfor en bestemt praksis vurderes som god

praksis vært viktig, på to nivåer. For det første utfordres informantene til å beskrive hva de oppfatter som god praksis i den enkelte sak og til å forklare hvorfor og hvordan dette er god praksis. For det andre gjøres det informantene presenterer til gjenstand for diskusjon i denne teksten. Som vi skal se er saksbehandlerne ganske konkrete når de snakker om praksis, de referer sjelden til noen overordnet forståelse som de relaterer denne praksisen til. En grunn kan være at de i liten grad inviteres til dette av intervjuerne, som først og fremst var opptatt av informantenes fremstillinger. Når vi drøfter saksbehandlerne beskrivelser i denne teksten vil derfor et sentralt spørsmål være om det finnes teoretiske bidrag og/eller annen empiri som støtter opp om og utdyper hvorfor det kan være grunner til å betrakte en bestemt praksis som god.

Det kan være vanskelig å fastslå hva eksempler på god praksis er. Noen ganger vil kanskje de aller fleste involverte være enige i at den aktuelle framgangsmåten var positiv. I andre tilfeller kan praksis fortone seg som positiv sett med saksbehandlers blikk, men er kanskje negativ sett fra barnets eller foreldrenes perspektiv. Mange av sakene som behandles av barneverntjenesten er kompliserte. Ikke minst gjelder dette saker som omhandler vold eller seksuelle overgrep. I gjennomgangen av eksempler vil vi derfor drøfte hvordan praksis kan vurderes avhengig av den enkelte involvertes ståsted. Barneverntjenesten kan for eksempel legge vekt på beskyttelse av et barn når far er mistenkt for seksuelle overgrep, og plassere barnet midlertidig utenfor hjemmet. Barnet selv kan oppfatte dette tiltaket som en straff, og barnets mor kan se intervensjonen som en underkjennelse av hennes evne til å gi barnet god nok omsorg. Barnets far kan oppleve intervensjonen som en uberettiget anklage om at han har begått seksuelle overgrep.

Norske myndigheter tillegger barneverntjenesten en sentral rolle i saker som handler om vold eller seksuelle overgrep (Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet (Helsedirektoratet, 2003) og Veileder Q-1121B (BLD,2006). I det offentlige dokumentet Q-9/95 om barneverntjenestens rolle, heter det: «Når det gjelder klientarbeidet peker barneverntjenesten seg ut som den naturlige etat på lokalt nivå fordi barneverntjenesten ut fra lovverket er den etat som skal varsles (opplysningsplikten) og som har myndighet til å beskytte barnet». Samtidig hevdes det at problemet er underrapportert og at «.. talet på saker der barneverntjenesten grip inn ...er lite i høvet til talet på utsette barn» (St. meld. 40, s. 57). Andelen barn i barneverntjenesten hvor grunnlaget for tiltak er seksuelle overgrep anses også

som lavt (1,2 prosent av barn med barneverntiltak i 2005, Backe-Hansen og Clausen, 2007). Dette antatte misforholdet betraktes som en indikasjon på at barneverntjenesten ikke har den sentrale rollen som det er tiltenkt å ha i slike saker, og at bedre kompetanse kan bidra til større innsats på dette området.

Barneverntjenesten blir generelt utsatt for to former for kritikk: Enten at de handler for raskt og gjør for mye, eller at de ikke handler eller handler for sent og gjør for lite (Christiansen, Havnen og Havik, 1998). Når det gjelder seksuelle overgrep i familien kan det imidlertid tenkes at begge sider av kritikken er like framtrepende. Barneverntjenesten kommer for sent inn i en sak og gjør for lite, men når de engasjerer seg dreier kritikken seg noen ganger om at de handler på for tynt grunnlag. På et vis rammes barneverntjenesten av en implisitt betraktningssmåte som gjør seg gjeldende i samfunnet i forhold til seksuelle overgrep: På den ene siden er de aller fleste villige til å erkjenne at seksuelle overgrep kan forekomme i familier. På den annen side har man lett for å stille seg tvilende til et hvert påstått konkret tilfelle av seksuelle overgrep. Kritikken skaper lett en situasjon hvor det blir galt uansett hva barneverntjenesten gjør. Handlingslammelse eller vegring mot å involvere seg i overgrepssaker er et mulig resultat av dette. Dette er enda et godt argument for å trekke fram eksempler på god praksis.

Få so-saker i materialet

Seksuelle overgrep var hovedtemaet i sju av de 73 sakene som inngikk i prosjektet, altså i 10 prosent av sakene som ble trukket fram som tilfeller av god praksis. I tillegg inngår seksuelle overgrep som en del av mange og kompliserte problemer i 16 saker, uten at det ble arbeidet spesifikt med temaet. Andelen av so-saker fra de tre landsdelene barneverntjenestene var rekruttert fra var imidlertid ganske forskjellig. I Øst var det kun én sak av til sammen 31 hvor saksgrunnlaget var seksuelle overgrep. I Nord var saksgrunnlaget seksuelle overgrep i fire av 18 saker, mens det i Sør dreide det seg om to av 22.

Ut fra det vi vet om omfanget av seksuelle overgrep mot barn og ungdom skulle det ikke være noen grunn til å forvente vesentlige forskjeller i andelen av so-saker mellom kontorene slik de er gruppert her (Stefansen, Mossige og Clausen, 2007). Den mest nærliggende forklaringen på forskjellene vi ser er ulik praksis med hensyn til å registrere og/eller intervensjon i slike saker ved de forskjellige kontorene som inngår i undersøkelsen. Hva

som i tilfelle er bakgrunnen for dette gir ikke denne undersøkelsen holdepunkter for å si noe definitivt om. Men vi vet at i det tidsrommet vår undersøkelse fant sted foregikk det en forholdsvis omfattende skoleringsvirksomhet i hvordan håndtere vold og seksuelle overgrep mot barn, blant annet rettet mot personalet ved barnevernkontorer i Nord-Norge. Også i Sør hadde barnevernkontorene som deltok fått skolering i å arbeide med so-saker. En tilsvarende virksomhet hadde ikke i samme omfang funnet sted i Øst. Tallmaterialet er lite og forskjellene kan bero på tilfeldigheter. Men noe av forklaringen kan også ligge i mer skolering der hvor andelen av so-saker er høyest.

Framgangsmåten i dette kapitlet

I dette kapitlet analyserer vi tre av de sju so-sakene i materialet nærmere. Disse er valgt ut fordi de er ulike på mange måter, og illustrerer forskjellige aspekter ved god praksis. Men vi vil også vise at sakene eksemplifiserer noen felles, mer overordnede elementer. Dessuten er de tre sakene valgt ut fordi eksemplene på god praksis var spesielt tydelige, og tydeligere enn i resten av so-sakene.

I analysen av intervjuene tar jeg utgangspunkt i det som er sentrale tema. Temaene er forskjellig for hvert av intervjuene. Disse temaene vil bli benyttet for å belyse den sentrale problemstillingen om hva god praksis er. Det saksbehandler forteller om de ulike temaene blir vurdert i forhold til følgende spørsmål: Hva er blitt gjort og hvilke grep kom til anvendelse? Hva har barneverntjenesten oppnådd eller fått til i denne saken? Hva var betingelser/forutsetninger for det som ble gjort i denne saken? Og hvilke holdepunkter har vi for at framgangsmåten i denne saken har vært bra? Disse spørsmålene skal hjelpe oss til å finne mulige felles overordnede elementer for hva som kan være god praksis. Noen ganger vil vi se at saksbehandler selv gir tydelige svar på disse spørsmålene i intervjuene. Andre ganger må svarene utledes fra det som blir fortalt av saksbehandler.

Fremstillingen tar utgangspunkt i eksempler fra intervjuene med saksbehandlerne i de tre sakene. Den første saken vil bli gjennomgått relativt detaljert, fordi den viser en rekke eksempler på hva som kan være god praksis – ikke bare i saker som handler om seksuelle overgrep i familier. Eksemplene kan gi ideer til framgangsmåter, men er ikke ment som oppskrifter.

SAK I: Jente utsatt for seksuelle overgrep fra en far som innrømmer forholdet

Saken dreier seg om en tenåringsjente som bor sammen med faren. Mor døde et par år før barneverntjenesten kom inn i bildet. Skolen meldte saken til barneverntjenesten etter at mor til jentas venninne tok kontakt med sosiallærer. Jentas lærer hadde også funnet henne gråtende i friminuttet flere ganger. Etter hvert fortalte jenta at faren hadde utnyttet henne seksuelt. Faren innrømmet forholdene. Jenta ble akutt plassert, og kom senere i fosterhjem. Da barneverntjenesten kom inn i bildet møtte de foruten jenta, en far som var i krise og hadde antydning av selvmord. Barneverntjenesten ønsket å hjelpe faren, men han ville ikke motta hjelp. På det tidspunktet intervjuet med saksbehandler fant sted forelå det et vedtak i Fylkesnemnda om plassering i fosterhjem samt om at jenta kunne ha noe kontakt med faren dersom hun selv ønsket dette. Barneverntjenesten vurderte at hun fant seg godt til rette i fosterhjemmet, men de var bekymret for framtida. For eksempel lurte de på hvordan hun vil takle møtet med det annet kjønn.

Saksbehandlers første innskytelse når hun spørres om god praksis i denne saken, er å bli usikker. Dette reflekterer nok kompleksiteten i saker om seksuelle overgrep. Kompleksiteten ytrer seg blant annet ved at en bestemt framgangsmåte kan være bra for en part i saken, men ikke nødvendigvis for en annen, og ved at riktig valg av framgangsmåte ikke er gitt på forhånd. Men etter å ha tenkt seg om er det en ting som er klart for saksbehandler som det viktigste i denne saken – at jenta ble trodd, ikke bare av barneverntjenesten, men av de fleste sentrale aktører i saken som skolens lærere som hun først tok kontakt med om overgrepene, og av offentlige instanser som rettsvesen og barnevern.

Å bli trodd

Det viktigste – ja, det var når man – det var jo at hun – da hun fortalte dette, så ble hun trodd og det ble gjort noe, i forhold til – til de overgrepene hun ble utsatt for ... Og – og at da i forlengelsen av det så tilsto jo faren ... at han hadde gjort dette. Og han sa jo også at det hun hadde fortalt stort sett var som det var. Ja... Så både – hun ble trodd både i rettsapparatet og ... og av skole og barnevern, og at faren bekreftet. Og at han også – han formidlet at han angret veldig på dette. Ja.

Saksbehandlerens understreking av betydningen av at jenta blir trodd er viktig av flere grunner. Personer som er offer for seksuelle overgrep har selv ofte store problemer med å fortelle om slike erfaringer (Mossige, 2007). Dette kan resultere i at de selv blir bærere av denne erfaringen som en hemmelighet. Hemmeligholdelsen gjør noe med offeret, som blir en slags medsamsvoren uten å ville det selv. Dette gjør det enda vanskeligere å komme ut av den lukkede og hemmeligholdende posisjonen, og kan skape usikkerhet og selvbebreidelse hos offeret om egen deltakelse i og ansvar for overgrepene.

Å bli trodd kan i denne saken både betraktes som en betingelse for barneverntjenestens arbeid i saken og som et uttrykk for noe av det som er blitt gjort fra barneverntjenestens side. At faren hadde erkjent det han gjorde ble så en betingelse for noe av det barneverntjenesten gjorde i fortsettelsen. Farens erkjennelse skapte en åpenhet i saken. Dette ble igjen en betingelse for at saksbehandler kunne snakke åpent med datter, far og andre involverte som fostermor om overgrepene som har skjedd, samt om jentas forhold til faren, fosterforeldres forhold til jenta og hennes historier osv. Det er ikke barneverntjenestens fortjeneste at far erkjente de faktiske forhold. Men når dette først foreligger som en betingelse i saken, skaper det et handlingsrom for barneverntjenesten som de benytter på måter som kan betegnes som god praksis. Saksbehandleren tar både den krenkede jenta og krenkeren, faren, på ordet. De tror på jentas historie om hva som har skjedd og de tror på farens innrømmelser av ansvar for og beklagelse av det han har gjort.

Men det er absolutt ingen automatikk i dette. Vi kjenner også eksempler på at en omsorgsperson som innrømmer et overgrep, kan bli plassert på sidelinjen i forhold til andre familiemedlemmer. Intervensjoner kan forhindre eller utelukker noen form for kontakt mellom denne personen, den utsatte og andre medlemmer av familien, og kan komme i veien for å skape åpenhet i familiesystemet om det som har skjedd av overgrep (Mossige et al., 2003). For øvrig bør det alltid være en forutsetning for arbeid med å skape åpenhet rundt overgrepet og kontakt mellom offer og overgriper, at offeret får muligheter til å tenke gjennom og komme fram til en avklart konklusjon om at hun ønsker dette.

Hvorfor og hvordan opprettholde barnets relasjoner i familien

I denne saken var familieperspektivet sentralt for arbeidet. Barneverntjenesten brukte blant annet tid på å kartlegge hva slags mulig nettverk som kunne være tilgjengelig for jenta også etter at hun var blitt plassert i fosterhjem, som det framgår av intervjuet med saksbehandler:

Ja... Det – hun har jo – hun hadde jo familie da – en mormor, som vi tenkte at hun var en ressursperson for denne jenta. Og så hadde hun også en kusine som hun pleier å være på besøk hos, sånn – Og hadde vært det gjennom hele oppveksten, og de hadde hatt kontakt – en voksen kusine med familie. Så vi så jo – Og så har hun noen eldre brødre ... Så – men vi tenkte jo det at vi ville jo satse alt på at – å opprettholde den kontakten – at DET måtte man få til.

Saksbehandleren arbeidet også med å løse enkelte konflikter og uoverensstemmelser som kunne true jentas kontakt med andre medlemmer av familien. Dette gjaldt bl.a. jentas forhold til mormor. Ved at konflikttemaet ble tatt opp i samtaler med mormor, og ved at saksbehandler tilrettela for at mormor kunne ha kontakt med jenta, bidro barneverntjenesten til å redusere konfliktens betydning og omfang. Dermed ble det skapt et grunnlag for at jenta kunne opprettholde deler av sitt gamle familienettverk mens hun bodde i fosterhjemmet.

Avdekkingen av seksuelle overgrep påvirker også familierelasjonene ut over akkurat kjernefamilien. Dette har lett for å bli oversett (Furniss, 1991). Andre familiemedlemmer kan bli involvert i å ta stilling for eller mot den antatte overgriperen. Sjansene for at det kan oppstå konflikter mellom familiemedlemmer i kjølvannet av en slik sak er store (Tjersland et al, 2003, s. 290). Dermed kan det utsatte barnet miste kontakten med flere i sitt familienettverk. Dersom det skjer en endring av barnets omsorgssituasjon som følge av overgrepene, kan dette også komme i veien for videre kontakt med det utvidete familienettverket. Samtidig kan barnets relasjoner til medlemmer av familienettverket være viktig å ivareta. For det første kan barnet ha positive relasjoner til noen i dette nettverket og ønsker selv å opprettholde kontakten. For det andre kan konflikter forbli uløste og kanskje forverres hvis de forblir ubearbeidet. Og for det tredje kan slike konflikter bidra til at temaet overgrep unngås fordi det nører opp under konfliktene. Når barneverntjenesten involveres i slike saker bør derfor arbeidet være

influert av et familieperspektiv. Dette innebærer nettopp å kartlegge hvilke relasjoner i barnets familienettverk som kan bety noe for barnet, hvordan disse relasjonene faktisk fungerer, og hvordan barneverntjenesten kan bidra til at barnet profiterer på å opprettholde dem. Som vi har sett, var dette sentrale elementer i den aktuelle saken.

Hvordan regulere kontakten med overgriper

Når overgriper er i nær familie med offeret, er det viktig å avklare hva slags kontakt de eventuelt skal ha videre. Det kan være sider ved dette forholdet som det er grunn til å ta vare på og de involverte vil uansett kunne komme i kontakt med hverandre. Spørsmålet om kontakt utfordrer saksbehandleren på flere måter. Er det trygt nok? Hva skal det være godt for? Er ikke det beste bare å glemme faren? Indignasjonen over at en far begår seksuelle overgrep mot sin datter kan også medvirke til at en saksbehandler (som andre) bruker et moralistisk heller enn et faglig begrunnet perspektiv på relasjonen.

I dette tilfellet tar saksbehandler farens beklagelser av overgrepet på alvor. Farens beklagelse og innrømmelse av ansvar er også en del av betingelsene for hvordan saksbehandler forholder seg til og forstår relasjoner i familien, i første omgang relasjonen mellom far og datter. Fylkesnemnda hadde fattet vedtak om at det kunne være kontakt mellom far og datter, men en forutsetning var at datteren ønsket dette. Dette vedtaket ga saksbehandler en viss innflytelse på hvordan kontakten mellom far og datter skulle være framover. På den ene siden forholdt saksbehandler seg til sin egen vurdering av at faren mente det på alvor når han beklaget det han hadde gjort. På den annen side er hun lydhør for datterens opplevelse av og ønsker om hvordan relasjonen mellom henne og faren skal være i den umiddelbare framtiden:

S: Nei, hun sa at hun hadde IKKE lyst til å treffe faren sin. Hun syntes det ble for vanskelig. Ja. Hun syntes det ble – det ble for vanskelig. Ja ... Og hun visste ikke når hun ville se han noe mer eller møte han eller – Hun hadde ikke lyst til mer å møte han. Ja - ...

I: *Hva sa far til dette?*

S: Han kan jo ikke godta det da.

En far som er dømt for overgrep og som sier at han ikke kan godta at datteren ikke har lyst til å møte ham kan risikere å bli støtt ut i mørket – også av en saksbehandler i barneverntjenesten. Det skjer imidlertid ikke her. Er

det en god praksis og i så fall hvorfor? Far og datter har en lang historie sammen, som ikke bare dreier seg om seksuelle overgrep. Saksbehandler har kartlagt at deres felles historie også handler om andre og positive erfaringer. På et eller annet vis forstår saksbehandler at det er viktig – også for jenta å ta vare på noe av denne historien og at det derfor blir galt å slå hånden av faren. En eventuell kontakt mellom datteren og far som har forgrepet seg på henne må foregå på en trygg måte, og om den skal finne sted må den skje på barnets premisser.

Men det er også viktig *hvilke* premisser dette dreier seg om. Overgrep fra en far overfor en datter kan skape bindinger som gjør det vanskelig for et barn å ta stilling til en kontakt uten at slike bindinger kan få betydning for avgjørelsen (Mossige, 2007). Angst og usikkerhet for nye overgrep må derfor tematiseres og få betydning for om det skal være en kontakt og hvordan den eventuelt skal finne sted.

Hvordan utvikle og ivareta fortellingene om faren

Utgangspunktet for at det skal være kontakt mellom far og datter må være at historien om relasjonen mellom dem også inneholder hendelser og erfaringer med et positivt innhold. Hvilke fortellinger datteren har om sitt forhold til faren blir derfor viktige å utforske. Fortellinger er sammenstillinger av hendelser i et tidsforløp som bidrar til å gi hendelsene en bestemt mening. Våre fortellinger om hendelser i våre liv kan bidra til en av vår identitet (Bruner, 1990). Hvilken mening som tilskrives hendelser i forhold til en far som har begått seksuelle overgrep kan få en slik identitetsskapende betydning. Det blir derfor viktig at temaet ikke forblir urørt, og at det meningsinnholdet som utvikles er noe den utsatte kan leve med.

Saksbehandler hadde gjort et grundig arbeid i å kartlegge erfaringer og opplevelser i forhold til faren som kan ha vært positive:

Det har jo – det er det fostermor som har fortalt. De har snakket om det. Og jenta sa at fordi at han har jo – det er jo ikke bare det han har gjort mot meg, for han – han har jo også vært snill mot henne. Ikke sant – På mange – De har reist og ting og tang og – Så han er jo ikke bare DET da. Så hun er nyansert også på det. Det hadde hun sagt.

For et barn som har opplevd alvorlige seksuelle overgrep som fører til at det blir brudd i nære sosiale relasjoner, vil det være særlig betydningsfullt å få støtte på å ivareta positive historier om forholdet til overgriper og det som

knytter seg til slike historier. Bildet av overgriper kan bli mer nyansert på grunnlag av barnets erfaringer og fortellinger om relasjonen. Ved at slike erfaringer får plass i samtaler mellom barnet og andre som barnevern og fosterhjem i den aktuelle saken, gis barnet en støtte på at det er legitimt å trekke inn slike erfaringer når det snakkes om overgriper. Slike nyanseringer kan fjerne hindringer mot «å ta i» dette temaet. Å ikke snakke om overgriper kan derimot gi grobunn for negative fantasier, eller for en sort–hvitt tenkning som kan hindre at det utvikles realistiske forventninger til ham eller henne. For det andre har historiene som skapes om faren betydning for jentas oppfatning av hvem hun er, hennes identitet. Hennes identitetsopplevelse kan bli influert av hennes oppfatning av faren og ikke minst av hvordan andre forholder seg til ham. Derfor kan det være viktig at saksbehandler tar på alvor at jenta bryr seg om faren og om hvordan han har det, slik saksbehandler gjorde i denne saken:

I: Ja. Eller hvordan ... Viser hun – er hun opptatt av hvordan han har det?

S: På EN måte så gjør hun det. Hun vil – hun vil at han skal ha det bra, hun liker ikke at andre snakker stygt om han.

I: Har de gjort det?

S: For eksempel – Familien ja.

I: OK.

S: De rakker ned på han, og liksom: det var bedre han var død. Og – ja, det er liksom – Og det liker hun ikke. Det var en stund – tid tilbake så – så har de kontakt på telefonen og sånn, så har de jo snakket veldig stygt om han da. Ja... Så hun har jo IKKE lyst til at han skal ha det vanskelig, egentlig ikke.

Saksbehandlers forståelse av jentas bekymring for hvordan faren har det er også en støtte til jenta, og til en forestilling om at faren er mer enn en overgriper. For jentas del er det imidlertid viktig at hun ser at faren ikke har det veldig vanskelig – ikke bare av hensyn til faren, men også av hensyn til hennes oppfatning av seg selv. Å ha en far som blir rasket ned på av andre gir ingen verdighet til ham, men det gir heller ikke verdighet til jenta. Å behandle en overgriper med en form for verdighet kan paradoksalt nok tilføre verdighet til den som har vært utsatt for seksuelle overgrep, som nettopp er kjennetegnet av at offeret fratras verdighet.

Hvordan bekrefte jentas forhold til faren som overgriper

Jentas forhold til faren har minst to sider. Den ene handler om at det finnes noe positivt i forholdet, og at det har med hennes verdighet å gjøre at andre ikke rakker ned på faren. På den annen side må hennes opplevelser av faren som overgriper også ha en plass i jentas fortelling om ham og om sitt forhold til ham. At han har involvert henne i seksuelle handlinger vil være med å definere og bestemme datterens opplevelse av relasjonen til faren og må få betydning for hvordan datteren skal forholde seg til ham:

S: Og det – det er så vanskelig at hun orker ikke å se han. Hun har vel faktisk sagt – det var ikke så lenge siden – til fostermor at når hun ser på han så – så på en måte er det akkurat som han ikke er faren hennes, men akkurat som han er noe seksualpartner. Hun har faktisk sagt det til henne.

I: Ja...

S: Så det ble så vanskelig.

Et forhold som kan gjøre barneverntjenestens arbeid med seksuelle overgrep vanskelig er kompleksiteten i sakene. Det er alltid mange nyanser og motsetninger å forholde seg til, og lett å forenkle kompleksiteten gjennom å se bort fra tilsynelatende motstridende aspekter. Derfor blir det viktig at saksbehandlere i denne saken *både* kunne støtte jenta på at hun hadde erfaringer i forhold til faren som det kunne være verdifullt å ta vare på, *og* erfaringer som gjorde det viktig for jenta å få lov til å opprettholde avstand til ham.

Hvorfor og hvordan gi rom for overgriperens perspektiv

Hvor langt skal en saksbehandler gå for å ivareta en omsorgsperson som har mistet omsorgen for sitt barn etter å ha begått seksuelle overgrep mot barnet? Spørsmålet har neppe noe kort eller entydig svar:

Nei, han kan jo ikke det ... Han – han synes det blir veldig vanskelig, og han har jo vært inne og sonet dommen nå da. Ja ... Og han vil jo gjerne at – han vil jo gjerne se henne og vite tidsperspektivet – hvor lenge det blir. Så jeg har sagt til han at neste gang så – så snakker jeg med henne, så - For han sa at det han vil, det er å høre fra henne hvordan det går på skolen og hvordan hun har det, og venner og litt – bare snakke om helt dagligdagse ting for å høre hvordan hun har det ...

Det er det han ønsker. Og så at jeg skulle formidle DET. Og så høre evt. hvor lang tid – hvordan //// i tid hun tenker at det vil gå før hun kan tenke seg å snakke med han ...

Saksbehandler påtar seg å ta farens perspektiv på alvor uten å kommentere det på negative måter eller distansere seg fra det, men ved å forsøke å forstå det. På et vis anerkjenner saksbehandler farens ønske om å være engasjert i sin datter. Samtidig står hun fast på å ikke la faren få direkte kontakt med datteren. Saksbehandler følger fylkesnemndas vedtak og datterens avgjørelse om ikke å ha kontakt med faren. Hun blir på den måten en som fratar faren et gode. Å gjøre begge deler i forhold til faren som overgriper er en vanskelig balansekunst, men som her utøves til fordel for både far og datter.

Jeg tenker at han er en mann som har det kjempevanskelig. Men da – men jeg tenker at det skal ikke jenta – eller – være ansvarlig for.

Saksbehandler formidler at hun forholder seg til to forskjellige perspektiv. Hun får fram at faren er en person som har det vanskelig og at det å forholde seg til dette faktisk er en del av hennes oppgave som en som skal sørge for at omsorgen for farens datter er bra nok. Og samtidig er hun helt klar på at farens vanskeligheter ikke er noe som datteren skal være ansvarlig for. Saksbehandler begrunner noe av sitt engasjement i forhold til jentas far med at dette er noe som barneverntjenesten er pålagt ut fra barnevernsloven:

Vi er pålagt å følge opp foreldrene uansett hvordan – det er jo vår oppgave. Hvis de ønsker det. Ja. Så er vi pålagt å følge – følge med hvordan det går med dem. Og evt. ... få dem videre i systemet ... Hvis de ønsker DET ...

Hvordan etablere et fosterhjem for en jente i tenårene som er utsatt for overgrep

Å få i stand et fosterhjem for en jente i tenårene som har vært utsatt for seksuelle overgrep kan være en utfordring. Det blir særlig viktig å være oppmerksom på noen av problemene som en jente med alvorlige overgreps-erfaringer kan trekke med seg inn i nye situasjoner og hvilken betydning disse problemene kan få i den nye situasjonen.

Ja, det ble sånn. Så – Fordi der i beredskapshjemmet så opplevde de – tolket jo det på en måte som – av og til den atferden hennes, at hun var litt sånn seksuelt utprøvende mot beredskapsfar da, at hun kunne

på en måte gå litt – ja ... Så – så vi forberedte jo fosterhjemmet veldig godt på dette ... Og .. Og – ja – hvordan det kunne bli, og hvordan de hadde tenkt å håndtere det ...

Vi så etter noen trygge voksne som hadde erfaring ... kanskje med samme problematikk, men i hvert fall med ungdom som ... som har hatt det vanskelig. Og som var sikre på sin egen – sin egen seksualitet, og kunne håndtere ei jente som kunne bli utprøvende, kanskje, seksuelt og – Ja – Det tenkte vi – det var jo kjempeviktig.

Overstående kan leses som noe selvsagt. Det er imidlertid ikke selvsagt at barneverntjenesten forholder seg til slike fenomener på en måte som fungerer godt for fosterforeldre, for deres forhold til jenta og for jenta selv. Å snakke om at en tenåringsjente kan virke seksualiserende og forførende på en fosterfar og bringe dette opp i samtaler med de involverte er viktig, og det kan være vanskelig å gjennomføre på gode måter. Det kan være vanskelig uten å komme i skade for å implisere at jenta selv eller fosterfaren faktisk kan komme til å handle seksuelt i forhold til hverandre. Jo mer tydelig og konkret i forhold til problemstillingen barneverntjenesten kan være, jo bedre vil de kunne bidra til at problemet med seksualisering og forføring ikke finner sted.

Måten barneverntjenesten forbereder fosterhjemmet på dette er nettopp preget av en slik konkret og direkte måte å ta opp temaet på. En annen viktig side ved barneverntjenestens framgangsmåte er at fosterforeldrene skal løse problemet. Det legges ikke et ansvar på jenta. Barneverntjenesten vurderer her innsatsen i forhold til hvilke holdepunkter de har for at framgangsmåten var bra. Det i seg selv er grunn til å trekke fram som en del av god praksis, ettersom det nok skjer for sjelden at barneverntjenesten selv vurderer om tiltak har den ønskede effekt (Gjerustad, Grønningsæter, Kvinge, Mossige og Vindegg, 2004). I den aktuelle saken forteller saksbehandler om hva de ønsket å få til, hvordan de gikk fram og om hvilke holdepunkter de hadde for at framgangsmåten virket:

Hvis noe skulle skje. Og – ja - ... Så vi gikk jo litt – flere runder med dem da. Ja. ... Ja og så fikk vi et sånn veldig stødig inntrykk da, av den fosterfaren. Veldig. Og – så de har stått – Han har ikke – Det innbød liksom ikke til noe – Han – han greide å være en far for henne da, uten at det – Hun har IKKE vært – de har IKKE hatt noe sånn seksualisert atferd, utprøving overfor han ... Faktisk ikke. Som har vært – men det tok tid før hun turde å være alene med han da...

Hva har barneverntjenesten oppnådd i denne saken?

For det første er det grunn til å understreke hvordan saksbehandler er opptatt av å formulere mål i saken og å dokumentere om disse målene er oppnådd innenfor rammen av det som er praktisk mulig. Jenta synes å være beskyttet mot seksuelle overgrep i fosterhjemmet, og hennes tidligere tilbøyelighet til å vise former for seksualisert atferd er blitt tematisert overfor fosterforeldrene. Det foreligger videre flere holdepunkter for at barneverntjenestens håndtering har ført til ønskede resultater: De har fått til å bringe temaet seksualisering på bane i flere samtaler med fosterforeldrene. Videre har barneverntjenesten arbeidet med og ivaretatt jentas relasjoner til andre medlemmer av hennes opprinnelsesfamilie. Det har bidratt til at hun har beholdt deler av sitt familienettverk etter at hun kom i fosterhjem. Barneverntjenesten har bidratt til at jenta ser at faren blir ivaretatt ved at barneverntjenesten ikke fordømmer ham, men behandler ham med en viss verdighet. Barneverntjenesten har bidratt til at jenta har fått utviklet en nyansert og mangfoldig fortelling om faren hvor viktige og motsetningsfylte erfaringer har fått plass.

En betingelse for hva barneverntjenesten har oppnådd i denne saken er knyttet til at faren har innrømmet overgrepene. Men med dette som utgangspunkt er det rimelig å betrakte noen sentrale elementer i barneverntjenestens egne framgangsmåter, og som barneverntjenesten selv har bidratt til å etablere, som betingelser med betydning for de oppnådde resultater. For det første har barneverntjenesten våget å ta opp tema som det kan være lett å unngå fordi de kan være moralsk og følelsemessig vanskelige. For det andre har barneverntjenesten vært opptatt av åpenhet i kommunikasjon med og mellom involverte aktører. For det tredje har barneverntjenesten tatt opp mulige konflikttema. For det fjerde har barneverntjenesten hatt et familie- og system perspektiv som innebærer at man er opptatt av og arbeider med relasjoner mellom flest mulig av de involverte i jentas familie og i fosterhjemmet. Noe av dette er i tråd med generelle anbefalinger fra myndighetene om hvordan arbeide med seksuelle overgrep i familier som for eksempel dette med åpenhet. Men samtidig har vi sett (Q9/95) at slike anbefalinger også inneholder formuleringer om det motsatte hvor tilbakeholding av informasjon anbefales. Saken over går langt videre i å anvende et familie- og systemperspektiv enn det som med rimelighet kan utledes fra myndighetenes anbefalinger. Derfor er den et viktig bidrag i konkretiseringen av hva som kan være god praksis i saker om seksuelle overgrep.

SAK II: Seksuelle overgrep i et fosterhjem

Den andre saken dreide seg om to barn som er plassert i samme fosterhjem. Fosterforeldrene ble fulgt opp av barneverntjenesten, blant annet med veiledning i forhold til begge barna. På et tidspunkt tok fosterforeldrenes veileder kontakt med barneverntjenesten og fortalte om at det ene barnet hadde vist en form for seksuell atferd. Hun fikk da i oppdrag å veilede fosterforeldrene om hvordan de skulle forholde seg til slik atferd. Noe senere tok veileder på ny kontakt med barneverntjenesten – da hadde det andre barnet også fortalt om overgrep. Veileder stolte ikke på at fosterforeldrene selv ville si dette til barneverntjenesten. Den mulige overgriperen var i familie med en av fosterforeldrene. Han var blitt tatt midlertidig inn i fosterforeldrenes hjem fordi han var psykisk syk. Barneverntjenesten var ikke blitt informert av fosterforeldrene om dette, heller ikke veileder eller tilsynsfører.

Et fosterhjem skal veie opp for og gi barnet noe av den omsorgen og beskyttelsen som barnets foreldre ikke ga. Da blir det særlig viktig at det nye omsorgstiltaket holder mål. I den aktuelle saken hadde en slektning av en av fosterforeldrene sannsynligvis utsatt to fosterbarn for seksuelle overgrep. Hvordan agerte barneverntjenesten da?

Saken reiser minst to viktige problemstillinger som barneverntjenesten må forholde seg til: Fosterforeldrene har ikke gitt fosterbarna den beskyttelsen som barneverntjenesten i utgangspunktet må ta for gitt at fosterforeldrene er i stand til å tilby. Fosterforeldrene har heller ikke informert barneverntjenesten om at det har bodd en slektning av familien hos dem. Dette er de forpliktet til ut fra kontrakten som foreligger. Kan saksbehandler ha tillit til fosterforeldrene i en slik situasjon? Er det grunn til å tro at disse fosterforeldrene vil informere barneverntjenesten om problemer som måtte oppstå i fortsettelsen, og har saksbehandler grunn til å tro at fosterforeldrene vil være i stand til å beskytte fosterbarna mot overgrep i framtida?

Hvordan klargjøre om fosterbarna er godt nok beskyttet

Noe av det første saksbehandler gjorde var å bringe på det rene om fosterbarna var beskyttet og om personen som forgrep seg fremdeles bodde i familien. Også fosterforeldrenes veileder tok opp spørsmålet om det var grunnlag for å ha tillit til at fosterforeldrene ville få ut denne mannen. Saksbehandler forteller hvordan fosterforeldrene ble utfordret i forhold til hvor godt de ivaretok barna:

Vi hadde samtale med fosterfamilien vedrørende skjerming av ungene. Dette involverte store deler av familien til en av fosterforeldrene, og det kom fram at han hadde forgrepet seg tidligere. Mye krøll i forhold til denne familien etter det. Vi hadde flere møter med fosterhjemstjenesten og veileder om usikkerhet omkring ivaretagelse. Mange samtaler med familien, men fikk ikke tak i hendelsesforløpet. Mye misforståelser om hva som hadde skjedd, når det hadde skjedd og hvordan.

I en sak som denne hvor barneverntjenestens eget omsorgstiltak på et vis har sviktet kunne man tenkt seg at barneverntjenesten hadde reagert raskt ved å ta fosterbarna ut av fosterhjemmet og plassert dem et annet sted. I stedet tok barneverntjenesten seg tid til å vurdere saken, blant annet gjennom flere samtaler med fosterforeldrene. Denne handlemåten bygget på en vurdering av at fosterforeldrene hadde etablert en god relasjon til fosterbarna, og at hendelser som er alvorlige og kritikkverdige ikke uten videre måtte føre til et nytt relasjonsbrudd for barna:

Men det var jo en krisestemning i hjemmet og da var det ei stund vi var usikker på vår tillit til fosterfamilien. Men fant ut at siden ungene hadde bodd der fra de var babyer og overgriperen var ute og ikke hadde noe mer med ungene å gjøre – så skulle vi ikke flytte de umiddelbart. Det ville bare bli en større påkjenning for de.

Ved siden av vurderingen av fosterbarnas tilknytning til fosterforeldrene vektla barneverntjenesten i tillegg at barna var beskyttet mot nye overgrep

Hvordan vurdere om fosterhjemmet er godt nok

Barneverntjenesten ansvarliggjorde fosterforeldrene ved at de måtte redegjøre for hva som hadde skjedd, og for om og hvordan fosterbarna var beskyttet mot nye overgrep. Avklaringen av hendelsesforløpet var vesentlig for å kunne vurdere om det var grunn til å la fosterforeldrene fortsette. Hadde de ikke sett ting de burde ha sett? Og hvis de overså ting de burde ha sett eller lot være å fortelle barneverntjenesten om hva de hadde sett, er dette forhold som gjør dem uskikket som fosterforeldre? Saksbehandler var både konkret og direkte i sin måte å ta opp spørsmål og bekymringer på. Det er grunn til å tro at fosterforeldrene følte seg gått etter i sømmene. Samtidig var framgangsmåten også preget av respekt i den forstand ting ble sagt direkte, og det var ikke usagte ting som innvirket på dialogen mellom saksbehandler og

fosterforeldrene. I den grad fosterforeldrene hadde sviktet sin omsorgsoppgave er dette også en kritikk mot barneverntjenesten, som er ansvarlig for å ha valgt disse fosterforeldrene.

Ja vi jobba mye med å få tak i når tid de fikk mistanke. Tidspunktene endret seg etter hver samtale. Fikk også vite at fosterfar hadde vært på skolen og i barnehagen vedrørende disse ryktene fra barnet hvor han hadde sagt at de ikke skulle bry seg hvis ungen hadde seksuelle fantasier. Når vi fikk høre det ble vi mer redd for hva som foregikk.

Hvordan vurdere om det er grunnlag for å ha tillit til fosterforeldrene?

Når saksbehandler først var blitt trygg nok på at barna var beskyttet mot nye overgrep, ble det neste, viktige spørsmålet om det var mulig å ha tillit til fosterforeldrene. I første omgang skapte samtale med fosterforeldrene bare større usikkerhet:

Alle opplysninger spriker – familiene forteller forskjellige ting om hverandre. Veileder har sagt at ho vurderer det dit at fosterfamilien vet ting, sannheten, at de har opptrådt veldig klønete, men at vi ikke bør bekymre oss for ungene. Etter politiavhørene kom det fram at verken fostermor og fosterfar hadde hatt så gode oppvekstforhold. Vi fikk da enda mindre tillit til fosterhjemmet. Tenkte de skjulte noe som de ikke ville andre skulle få vite noe.

I denne saken lå forholdene godt til rette for forhastede vedtak fra barneverntjenestens side:

Saksbehandler ble utrygg på om barneverntjenesten kunne ha tillit til fosterforeldrene. En «resolutt» handlemåte med å fjerne barna og plassere dem utenfor fosterhjemmet kunne vært et nærliggende og fristende alternativ for barneverntjenesten. I stedet tok saksbehandler seg tid og var åpen, direkte og konkret på sin manglende tillit til fosterforeldrene:

Vi hadde samtaler med fosterfamilien, veileder og Bufetat vedr mistillit. Hadde også fosterforeldrene inne til samtale vedr. mistillit. Har klart å gjenopprette tilliten, men det tok tid. Ja, det som er uheldig er at de tok over griper inn uten å gi beskjed til noen.

De hadde besøkshjem inne som de nesten ikke benyttet. Besøkshjemmet slutta på grunn av all denne usikkerheten.

Hva fikk barneverntjenesten til i denne saken?

Saksbehandler oppsummerer selv ganske tydelig hva barneverntjenesten anser som god praksis i denne saken:

At vi har klart å holde hodet kaldt, se framover, planlegge, tenke hvem som skal involveres og hvordan. Det var tøft å si til fosterfamilien at vi ikke hadde tillit til dem lengre.

Vi tenkte at de pakket noe inn, jeg hadde en ond magesfølelse flere ganger mens du snakker med dem. Konsulenten som deltok hadde også samme dårlige følelse. Men så klarer vi å sette ord på ting, si direkte til de hva vi tenker og at vi har undersøkt vedrørende fostermor og fosterfars oppvekst og fått de til å fortelle om dette. Dette var veldig tøft.

Barneverntjenesten oppnådde flere ting gjennom sin framgangsmåte. De opprettholdt et fosterhjem de hadde grunn til å tro fungerte bra for barna, bortsett fra den alvorlige svikten som var grunnlaget for overgrepene. Grunnlaget for mistilliten ble formidlet til fosterforeldrene i flere samtaler, og saksbehandler greide å gjenopprette tilliten. I en slik sak er det vanskelig å vite helt sikkert om det finnes entydige holdepunkter for at barneverntjenestens framgangsmåte har vært bra. Grunnlaget for å reetablere tilliten til fosterforeldrene ble vurdert og arbeidet med. Saksbehandler redegjør konkret for hvordan hun har arbeidet i den aktuelle saken. Dette bidrar til at barnevernets praksis fremstår som tydelig eller transparent. Dermed blir det mulig for andre å vurdere hvordan barnevernets praksis har vært. Og i intervjuet viste saksbehandler at barneverntjenesten har opptrådt på en måte hvor praksis har vært transparent eller synlig og dermed mulig å vurdere for andre. Det er i seg selv en viktig del av god praksis.

SAK III: En uklar sak om seksuelle overgrep

I mange overgrepssaker kan det være vanskelig å vite sikkert hva som har skjedd. Det utsatte barnet vil ofte fortelle lite om sine overgrepserfaringer (Mossige, Jensen, Gulbrandsen, Reichelt og Tjersland, 2005). Dette gjelder også i de sakene barneverntjenesten kommer i befatning med. Utsagn fra et barn som grunnlag for en bekymringsmelding kan være tvetydige. Andelen av saker hvor seksuelle overgrep er tiltaksgrunnlaget utgjør også bare i overkant av én prosent av alle saker hvor det gjennomføres tiltak. Denne lave

andelen, som ikke samsvarer med hva en skulle forvente av omfanget av slike hendelser i en barnevernsbefolkning, kan være en indikasjon på at seksuelle overgrep er et usikkert tiltaksgrunnlag i rettslig forstand (Backe-Hansen og Clausen, 2007:170). Det er derfor grunn til å se nærmere på hvordan barneverntjenesten handler under slike usikre betingelser. Faren kan både være at barneverntjenesten henlegger saker om incest og seksuelle overgrep der hvor de burde gått inn, og at den engasjerer seg der hvor grunnlaget er tvilsomt (se for eksempel Stang, 2007, s. 55).

I den aktuelle saken ble en småbarnsfar meldt til barneverntjenesten gjennom en bekymringsmelding:

Jeg valgte denne saken for jeg syntes den var mest utfordrende i forhold til at man prøver å behandle saker på beste måte.

Når vi fikk denne meldingen om at en småbarnsfar hadde blitt anmeldt til politiet for seksuell omgang med mindreårige. Dette hadde hendte for mange år siden. Bekymringen til melder dreide seg også om at det kom fram opplysninger om at han hadde bilder av barn på pc'n. Han er småbarnsfar, så vi måtte finne ut om de barna var utsatt for overgrep eller ikke.

Utgangspunktet for barneverntjenestens engasjement var en melding om at en småbarnsfar var anmeldt for å ha barnepornografisk materiale på sin pc. Det kom også fram at han var blitt anmeldt for seksuelle overgrep en gang for mange år siden. Det er straffbart, men ikke nødvendigvis omsorgssvikt i forhold til egne barn, at en voksen person ser på noe som kan oppfattes som barneporno. Å være konsument av barnepornografi styrker imidlertid ikke tilliten til vedkommende som omsorgsperson. Det andre momentet, at den samme mannen tidligere var blitt anmeldt for seksuell omgang med mindreårige, gikk heller ikke direkte på hans omsorg for egne barn. Men også det skapte et negativt bilde av mannens omsorgsevne. Det forelå altså en bekymring knyttet til to forhold som ikke var direkte knyttet til mannens omsorg for egne barn, men som kunne gi svekket tillit til ham som omsorgsperson. Det var altså ikke åpenbart at dette var en sak for barneverntjenesten.

Samtidig var det forhold som taler for at barneverntjenesten burde undersøke meldingen, noe som også ble gjort.

Hvordan barneverntjenesten planla arbeidet da de undersøkte meldingen

Vi planla nøyaktig hvordan vi skulle gå fram. Snakket med barna uten at foreldrene visste om det, men at de ble informert om det. Noen forberedte seg på samtaler med barna, noen med mor og andre med far. Vi planla med BUP hvordan vi skulle snakke med barna.

Første trinn i arbeidet med denne saken var grundig og konkret planlegging. Det er i utgangspunktet god praksis i seg selv. Når barneverntjenesten først går inn skal de kunne stå til rette for sine handlinger. Saksbehandler hadde også tenkt gjennom om og hvordan foreldrene skulle informeres.

Men man valgte å ikke informere foreldrene før saksbehandler hadde snakket med barna. Dette kan forstås slik at det både er i tråd med og i motsetning til hvordan det offentlige anbefaler at man skal gå fram i slike situasjoner. I dokumentet Q-9/95 heter det nemlig at «Erfaringer viser at hvis foreldre for tidlig blir gjort oppmerksom på en ennå vag mistanke, vil resultatet ofte bli at man ikke kommer videre fordi den viktigste informasjonskilden – barnet – blir utsatt for et sterkt press om ikke å fortelle.» I det samme dokumentet heter det også at: «Også ut fra de enkelte etaters arbeidsoppgaver er det ønskelig at barn og foreldre er best mulig informert om det som skjer. Det er viktig å søke barns og foreldres samarbeid, og det er alltid vanskelig å få dette til hvis disse har følelsen av at fagpersonalet har gått bak ryggen på dem.» Barneverntjenestens praksis kan forstås slik at de forsøkte å gjøre begge deler – informere og vente med å informere. Å holde tilbake informasjon kan skape problemer for et eventuelt senere samarbeidsforhold. Skal barneverntjenesten kunne få et fortrolig forhold til involverte barn, er det som oftest en forutsetning at barnet oppfatter at foreldrene også har noe av den samme fortrolighet. I den aktuelle saken ble barneverntjenesten styrt av et «både og» perspektiv i forhold til åpenhet og informasjon.

Når barneverntjenestens undersøkelse var kommet i gang fikk begge foreldre tilgang til alle spørsmål som barna var blitt stilt, og de fikk tilgang til rapportene fra saksbehandler så vel som referater fra møter med barneverntjenestens samarbeidspartnere.

Hvordan vurdere om barn bør akutt plasseres når det er mistanke om seksuelle overgrep i en familie

Den dagen vi fikk denne meldingen så kontaktet vi Bufetat og drøftet med de hva vi skulle gjøre. De anbefalte at vi burde ta en akutt-plassering, men vi fulgte ikke den anbefalingen.

I den situasjonen barneverntjenesten her var i er det god praksis å drøfte saken med andre instanser, noe som også skjedde. Spørsmålet om hva som skal skje med barn i en slik situasjon kan være svært vanskelig å ta stilling til. En saksbehandler forteller at i slike situasjoner er det ikke helt uvanlig at for eksempel BUF-etat tilrår en akutt-plassering. Men saksbehandler oppfattet det som god praksis å ikke følge tilrådingen. Å ta barn ut av hjemmet når det foreligger mistanke er en framgangsmåte som barna i familien kan oppleve på svært negative måter, og ikke uten videre forenlig med barnets beste. Hensikten er naturligvis å beskytte barna mot eventuelle nye overgrep. Men barna kan likevel oppleve flyttingen som et nytt traume, som brudd på nære relasjoner. Hvis barna ikke har vært utsatt vil en slik opplevelse fremstå som ganske uforståelig. I begge tilfeller kan barna få en negativ opplevelse av barneverntjenesten, og grunnlaget for et tillitsfullt forhold undergraves. Det var med andre ord gode grunner til ikke å følge rådet om akutt-plassering i denne saken. Barneverntjenesten bør arbeide for at barn beskyttes mot eventuelle overgrep på andre måter dersom omsorgssituasjonen ellers er god nok. Temaet beskyttelse kan introduseres overfor begge foreldre uten at man behøver vite sikkert at det har skjedd overgrep.

Denne framgangsmåten er ikke så vanlig, men er beskrevet i arbeider knyttet til det såkalte FOBIK-prosjektet (Tjersland, Mossige, Gulbrandsen, Jensen og Reichelt, 2005). Det går an å involverer begge foreldrene, også den som mistenkes for å ha forgrepet seg, og få denne til å forholde seg slik at vedkommende i alle fall ikke kan mistenkes for nye overgrep. En mulighet er å flytte en periode. En annen mulighet er at kontakten med barna foregår i trygge former mens saken undersøkes nærmere. At den mistenkte forelderen midlertidig flytter ut er en intervensjon som barneverntjenesten formelt ikke har grunnlag for ut fra lovverket som styrer virksomheten. (Bakketeig, 2000:26). Men det forhindrer ikke at barneverntjenesten kan komme fram til midlertidige løsninger som ikke nødvendigvis er lov hjemlet, i samarbeid med familien.

Hvordan barneverntjenesten forholdt seg til de to foreldrene

Diskuterte hvordan vi skulle fange opp mor, hvilken funksjon hun har (kan ha), kan hun skjerme ungene hvis vi må gripe inn og hvordan fange opp far? Hvordan konfrontere han med det og hvordan hjelpe han i ettertid? Tok kontakt med kriseteam om det.

Når det foreligger en mistanke om seksuelle overgrep blir måten man møter foreldrene på viktig. I denne saken var barneverntjenesten opptatt av om mor kunne ha en beskyttende funksjon dersom det skulle være aktuelt. Å snakke med hver av foreldrene om mistanken er imidlertid vanskelig når man samtidig ønsker å ha et samarbeidsforhold med begge to etter at mistanken er presentert. I forhold til far tenkte man seg både en slags konfronterende og en støttende tilnærming. Det er vanskelig å vite på forhånd hva som vil skje i slike møter. Derfor er det en ingrediens i en god praksis at barneverntjenesten, som i dette tilfellet, gjennomgikk flere alternativer om hva de kunne forvente seg og at de diskuterte hvordan de skulle forholde seg til ulike scenarier. Det er slett ikke sikkert at en far som får en slik mistanke rettet mot seg vil være interessert i noen form for hjelp via barneverntjenesten. Ikke desto mindre kan det være av betydning at barneverntjenesten selv inntar noe mer enn bare en anklagende posisjon. I denne saken hadde barneverntjenesten undersøkt hvilke støttepersoner som kunne involveres i forhold til foreldrene. Det framgår ikke av intervjuet hvordan den såkalte konfrontasjonen fant sted. Kanskje er «konfrontasjon» et dårlig uttrykk å bruke fordi det lett kan skape forestillinger om en rettslig situasjon hvor en anklaget blir konfrontert med foreliggende bevis. Når barneverntjenesten skal snakke med en forelder om bakgrunnen for en bekymringsmelding, bør de være så konkrete som mulig i å få fram hva meldingen går ut på og hva slags mening barneverntjenesten tillegger meldingen. Det var dette som skjedde i møte mellom barneverntjenesten og faren:

Jeg og sosialtjenesten møtte far, det var et meget bra møte, far meget forbauset og vi meget nervøs. Vi konfronterte han med opplysningene som var kommet i saken, hva vi hadde gjort og hvorfor vi gjorde det. Han fikk det skriftlig også. Først distanserte han seg, men vi fikk en meget fin samtale etter hvert, han innrømte at han hadde gjort noe galt den gangen, men det var lenge siden. Han fortalte ikke konkret hva som har hendt, det vet vi fortsatt ikke.

Samtalen ga ikke saksbehandler svar på alle spørsmålene. Men den ga saksbehandler et forhold til den «mistenkte» faren som skapte et grunnlag for videre dialog og samarbeid med ham. Framdeles var det uklart om og eventuelt hva slags overgrep han hadde begått tidligere. Men på tross av denne uklarheten kunne barneverntjenesten være opptatt av relasjonen til den mistenkte her og nå. Ivaretakelsen av den mulige krenkeren er et aspekt som barneverntjenesten var bevisst på gjennom forløpet i saken:

Det jeg også tenker på, og som jeg synes er spennende tanker det er å tenke på er krenkerne, hvor de er, hvor de er oppvokst, at det er meget viktig å ta vare på dem og følge de opp, alle sammen – ikke bare de som blir dømt.

I den første fasen av arbeidet i denne saken møtte saksbehandler flere familiemedlemmer hver for seg. I samtalene med mor ble det lagt vekt på å være åpne om hva som var hensikten med samtalene og hvordan barneverntjenesten hadde tenkt å gå fram. Etter samtalene med barna og med mor valgte barneverntjenesten å konkludere med at det ikke var grunnlag for å opprettholde mistanken om overgrep. Men barneverntjenesten henla ikke saken likevel. Samtalene med begge foreldrene fortsatte en stund til. Det er naturligvis enklere å gjennomføre en slik oppfølging etter å ha lagt bort en mistanke om overgrep. Men det er grunn til å påpeke at grunnlaget for å kunne føre gode samtaler med foreldrene ble lagt gjennom saksbehandlers måte å møte dem på.

Tre forhold kan trekkes fram som vesentlige i møtene med foreldrene: For det første var de preget av at saksbehandler var tydelig på hva bekymringen gjaldt og åpne på hva man tenkte å gjøre. Innenfor disse rammene var dessuten saksbehandler opptatt av å ha en så god relasjon som mulig til foreldrene. Når barneverntjenesten reiser mistanke om seksuelle overgrep i familien vil det nesten alltid oppstå konflikter (Mossige et al., 2003). Men det å være tydelig på hva bekymringen gjelder og å være åpen på hva en har tenkt å gjøre kan bidra til å dempe konfliktnivået, og nettopp skape grunnlag for en relasjon til foreldrene hvor det kan føres en dialog om bekymringen og omstendighetene rundt denne. Jo mer barneverntjenesten får familiemedlemmer i en slik situasjon i tale, jo lettere vil det være for barneverntjenesten å ta en beslutning om hva som skal skje videre.

Hvordan barneverntjenesten forholdt seg til de involverte barna

I planleggingen av arbeidet inngikk også samtaler med barna. Barneverntjenesten har blitt kritisert for at de i for liten grad involverer barn i sitt arbeid med å undersøke bekymringsmeldinger. Det hevdes at « ... barnet ofte er nærmest usynlig i sin egen barnevernsak» (Christiansen, Havnes og Havik, 1998:103). Dette gjelder nok ikke minst i saker som handler om mistanke om seksuelle overgrep mot barn (Mossige, 1998:303). Det er derfor grunn til å trekke fram en sak hvor saksbehandler snakket direkte med de involverte barna. Planleggingen av disse samtalene var like systematisk som planleggingen av møtene med foreldrene. Saksbehandler søkte råd fra BUP forut for samtalene, og kom fram til noen framgangsmåter:

Vi planla med BUP hvordan vi skulle snakke med barna....

I samtalene med barna startet vi med at vi ga de noen ark som de skulle lime/male ansikter på, forskjellige ansikter, smile-, lei seg- og lignende. Vi fortalte om hva barneverntjenesten jobba med og hva vi gjør. At vi skal sørge for at barn har det bra og at vi hadde blitt kontaktet av noen som var bekymret for om de hadde det bra – og at det var derfor vi ville snakke med de. Vi stilte mange spørsmål om hvordan deres hverdag var, hvordan er det å stå opp om morgenen, frokost, noen spesielle spørsmål innimellom om det er noe vanskelig med mamma eller pappa. Om det var noe spesielt bra eller mindre bra med mamma eller pappa.

De som snakket med barna la vekt på å forklare hvem de var, hva de gjorde, hva slags oppgaver de har i forhold til barn, og ikke minst hvorfor de tok kontakt med akkurat disse barna. Å klargjøre slike forutsetninger i møter med barn er noe enhver profesjonell hjelper bør gjøre. I så måte er den beskrevne framgangsmåten god praksis. Samtaler av denne typen bør ta utgangspunkt i barnas hverdagslige hendelser slik det også gjøres her. Under intervjuet med oss ga saksbehandleren også noen indikasjoner på at samtalene med barna var gode, i alle fall vurdert i forhold til hvordan saksbehandleren mener at barna opplevde dem:

Nei, barna var helt vanlig, de var rolige – de syntes det var spennende, de spurte oss spørsmål.

Samtaler med barn fungerer dårlig hvis de får form av en enveiskommunikasjon hvor de voksne stiller spørsmål og hvor barna forventes å svare. Slike samtaler går fort i stå. Ut fra beskrivelsene over kan det virke som om lyktes i å få til en dialog med barna hvor barna lot seg involvere og til dels hadde et aktivt forhold til det som skjedde i møtene. Saksbehandleren beskriver ganske konkret hvordan samtaler med barn kan planlegges og gjennomføres, og beskrivelsen kan kanskje bidra til å fjerne forestillinger i barneverntjenesten om samtaler med barn som noe ganske mystisk og farlig å gi seg i kast med.

Hvordan skape grunnlag for en konklusjon

I denne saken var det, som i mange andre tilsvarende saker, vanskelig å vite helt sikkert om det hadde skjedd noen form for overgrep. Et mål for barneverntjenesten var naturligvis å redusere denne usikkerheten så mye som mulig slik at de kunne slå fast om omsorgen for barna var god nok. Dette kan nettopp skje gjennom den formen for systematikk som denne saken bærer preg av. Dette innebærer ikke bare planlegging av hvordan man går fram, men også å innhente informasjon fra instanser som det kan være relevant å kontakte.

Vi innhentet opplysninger fra instanser vi visste hadde med familien å gjøre. Vi fikk ikke bekreftet noe om mistanken som politiet kom med.

Når har en nok informasjon til å vurdere sannsynligheten for at en person har begått seksuelle overgrep? Hva er for lite og hva er relevant informasjon? Og hvordan skal man vektlegge informasjon fra andre? I denne saken baserte barneverntjenesten seg først og fremst på det som kom fram gjennom møtene med familiemedlemmene. Når saksbehandler i tillegg innhentet informasjon fra andre instanser kunne dette være en måte å validere det bildet barneverntjenesten allerede hadde. Men innhenting av informasjon fra andre kan også bidra til å forvirre eller skape handlingslammelse, spesielt hvis informasjonen er motstridende.

Hva var barneverntjenestens grep og hva ble oppnådd?

Hva var barneverntjenestens grep i denne saken? For det første skjedde det en grundig planlegging av framgangsmåten. Dessuten ble andre instanser involvert i prosessen. Framgangsmåten var dessuten preget av systematikk.

For det andre ble hele familien snakket med hver for seg, og til dels sammen om det som var bekymringen. Barneverntjenesten kaller selv kaller samtalen med far konfronterende: Mer treffende er at denne og de andre samtalene var preget av tydelighet med hensyn til formål og framgangsmåte, men også av å ivareta relasjoner.

Hva oppnådde barneverntjenesten? Resultatet ble å henlegge bekymringsmeldingen. Dette kunne saksbehandler stå inne for selv om det fortsatt var en viss grad av usikkerhet. Og saksbehandler skapte et rimelig godt forhold til familien. Dette gjorde det mulig å fortsette samarbeidet, og ga barneverntjenesten et godt grunnlag for å ivareta barna i familien dersom dette skulle bli aktuelt på et seinere tidspunkt.

Diskusjon

Til sist i kapitlet samler vi diskusjonen av de tre sakene til en mer overordnet diskusjon av tre spørsmål, for det første hva sentrale elementer i de intervjuede saksbehandlerne forståelse av god praksis er. For det andre diskuterer vi i hvor stor grad saksbehandlerne selv var opptatt av å finne «gode løsninger» i sitt eget arbeid. Og helt til sist diskuterer vi et viktig, underliggende tema i de tre sakene, nemlig usikkerhet og tvil – og hvor stor toleranse saksbehandlerne viser for det uavklarte og tvetydige i disse sakene.

Hva er sentrale elementer i saksbehandlerne forståelse av god praksis?

Som de tre eksemplene viser er saker om seksuelle overgrep ganske forskjellige. Det kan være vanskelig å få øye på om det er noen gjennomgående elementer i det som fremstilles som god praksis på tvers av disse sakene. Her skal vi forsøke å trekke fram noen. For å tydeliggjøre disse elementene vil vi trekke fram kunnskap fra annen forskning som sier noe generelt om hvorfor de aktuelle elementer kan ha betydning for god praksis.

Når det oppstår mistanke om seksuelle overgrep og når det faktisk har foregått overgrep i familier er dette situasjoner som påvirker familiemedlemmene og forholdene dem imellom. Påvirkningen vil nesten alltid være av negativ art. For eksempel kan det utsatte barnet miste kontakten med deler av sitt familienettverk, eller tausheten kan senke seg over familiemedlemmene. Temaet blir unngått med fare for at overgrep kan fortsette hvis det har

skjedd, og med fare for at det utvikler seg verkebyller i forholdet mellom familiemedlemmer uavhengig av om det har skjedd. Derfor er det viktig at hjelpere forholder seg til det involverte familiesystemet, noe som skjedde i alle tre sakene. Det ble arbeidet med relasjonene mellom involverte familiemedlemmer ut fra en forståelse av at disse relasjonene har en vesentlig betydning for hvordan sakene forløper.

Saksbehandlerne ble ikke spurt om noen teoretisk ramme eller forståelse når de ble intervjuet om hva som var tilfeller av god praksis. Vi vil derfor trekke fram noen teoretiske og empirisk utprøvde forståelsesmåter som de konkrete praksisformene kan forstås i lys av. For det første kommunikasjonspsykologi, som sier noe om forutsetninger for god dialog (Rommetveit, 1992). Her er en sentral innsikt at enhver god kommunikasjon forutsetter at partene deler noen grunnleggende forutsetninger og at de hele tiden er opptatt av å sjekke ut at dette er tilfellet. I samtaler mellom hjelpere og de som skal hjelpes, enten dette er frivillig eller ufrivillig, er det hjelperens oppgave og hovedansvar å sørge for at noen forutsetninger som for eksempel samtalenes hensikt og mål, er delte mellom de involverte og videre at deltakerne i samtalen etterstreber å dele hverandres perspektiv. I alle tre sakene arbeidet saksbehandlerne med å skape et miste felles multiplum av forutsetninger for samhandling og felles forståelse.

Et annet teoretisk perspektiv dreier seg om familie- og systemforståelse (Reichelt, S., Tjersland, O., A., Gulbrandsen, W., Jensen, T., og Mossige, S., 2004). Som vist over, bærer de tre sakene i stor grad preg av en implisitt forståelse blant saksbehandlerne av betydningen av å handle på måter som tar vare på viktige relasjoner i de involverte familiesystem. Dette viser seg også i form av balansen mellom tydelighet på den ene siden og ivaretaging av relasjoner mellom familiemedlemmer og mellom disse og barneverntjenesten i de tre sakene. Denne balansen kan være vanskelig å få til, særlig i overgrepssaker. Saksbehandlere kan lett falle i to grøfter. For det første kan de bli overtydelige i sin måte å intervensere på. Ved å trekke forhastede konklusjoner om overgrep har skjedd eller ikke, om at barnet ikke skal ha kontakt med overgriper, om at barnets omsorgspersoner har opptrådt klanderverdig, osv. Eller de kan bli uklare. Begge deler – overtydelige uttalelser eller halvkvadete viser – kan faktisk bidra til å skape konflikter i forhold til involverte familiemedlemmer.

I alle tre sakene var barneverntjenesten tydelige på hvilke problemer de sto overfor, og i hvilken grad disse problemene fant noen løsning. I saken hvor en far hadde begått overgrep mot sin datter, formulerte saksbehandler en rekke problemstillinger som barneverntjenesten arbeidet med på ulike tidspunkter i forløpet av saken. Hvordan skal fosterforeldrene forberedes? Hvordan skal barneverntjenesten og jenta forholde seg til overgriper? Hvordan skal andre familiemedlemmers kontakt med den utsatte jenta være? I saken om fosterhjemmet som sviktet var barneverntjenesten opptatt av hvordan det er mulig å kombinere en kritisk undersøkelse av om det var grunnlag for å ha tillit til fosterhjemmet med muligheten for å bevare og utvikle en slik tillit. I saken med den mistenkte faren stilte barneverntjenesten konkrete spørsmål om hvordan de skulle gå fram for å undersøke bekymringen i forhold til ham. I forhold til disse og andre problemer ble det gjort konkrete vurderinger av om og hvordan problemene var løst. Konkrete problem- og løsningsformuleringer er således en viktig ingrediens i god praksis i disse sakene.

I hvilken grad fokuserer barneverntjenesten selv på 'gode løsninger'?

Alle tre sakene er kjennetegnet av at barneverntjenesten var løsningsorientert. I den første saken var man opptatt av verdighet for faren og av at datteren hadde rett på beskyttelse og til å bestemme sine grenser i forhold til kontakt med faren. Reguleringene skjedde innenfor rammer som ga verdighet til begge to.

I saken om «fosterhjemmet som sviktet» var barneverntjenesten opptatt av å bygge opp et tillitsforhold til fosterforeldrene og bedre deres forutsetninger for å fortsette som fosterforeldre. Dette på tross av at barneverntjenesten til en viss grad tvilte på om det var grunnlag for å gjenopprette tilliten. De baserte seg på en vurdering av at det tross alt var best for fosterbarna å bevare de relasjonene som var utviklet.

I saken om den mistenkte faren var barneverntjenesten opptatt av å ta vare på den mulige krenkeren og av at familiemedlemmene her skulle kunne ha et tillitsfullt forhold til barneverntjenesten på tross av den bekymringsmeldingen barneverntjenesten trakk med seg inn i familien.

Barneverntjenesten var følgelig bevisste på at en mistanke om et overgrep eller et faktisk overgrep ikke skal få anledning til å ødelegge viktige

relasjoner i familiene. På den måten kan man også si at barneverntjenesten er opptatt av familienes mestring og krisehåndtering. Å få en slik mistanke eller et slikt faktum i fanget innebærer en krise for medlemmene av disse familiene. Noen av de intervensjonene vi har sett bidrar til å hjelpe familiemedlemmene å håndtere denne krisen.

Hvor stor toleranse har barneverntjenesten for det uavklarte og tvetydige i slike saker?

Hva slags forhold er det best for datteren å ha til sin overgripende far og hvordan kan vi være sikre på at kontakt med faren ikke kan innebære fare for nye overgrep? Hvor sikre kan barneverntjenesten være på at fosterforeldrene vil ivareta omsorgen for sine fosterbarn på en god nok måte? Og kan vi vite helt sikkert at en far som har lastet ned barneporno via Internet ikke kommer til å utsette egne barn for overgrep? Ingen av disse spørsmålene kan gis et klart og entydig svar. Derfor måtte barneverntjenesten i de tre sakene leve med en viss grad av usikkerhet. Spenningen mellom usikkerheten og alvorligheten i det at en kan ta feil er kanskje særlig stor i forbindelse med saker som handler om seksuelle overgrep mot barn. I de tre sakene viser barneverntjenesten at de har en god toleranse for denne usikkerheten. De gjennomfører tiltak som er gode samtidig som de ikke kan vite helt sikkert at verden er slik de antar at den er. Men sånn må det være til en viss grad. Hvis saksbehandlere insisterer på en høyere grad av sikkerhet før de kan handle vil de bli handlingslammet eller de vil handle på et falskt grunnlag.

Barneverntjenestens oppgaver i forbindelse med mistanke om seksuelle overgrep er beskrevet i en veileder for hjelpeapparatet (Sosial- og helsedirektoratet og Barne- og familiedepartementet, 2003). I denne veilederen gis det en del anbefalinger om framgangsmåter for barneverntjenesten. Noen av de elementene i god praksis som er trukket fram av saksbehandlere er også beskrevet i veilederen. Veilederen peker på at behovet for å informere kan komme i motsetning til behovet for å holde tilbake informasjon ut fra et etterforskningsperspektiv (2003, s. 15). Problemet gis ingen konkret løsning. Derimot blir beskyttelse av barn mot nye overgrep et overordnet prinsipp. I alle de tre sakene er saksbehandlerne opptatt av og tar ulike forholdsregler for å beskytte barn. Betydningen av dialog med familien eller den ikke-mistenkte forelderen inngår også som en anbefaling i veilederen (s. 18). Som vi har sett legges det stor vekt i alle tre sakene på å få til en dialog med de involverte

partene innenfor rammen av at barn er beskyttet. Den utsatte familien vil som regel ha behov for krisehjelp. Dette understrekes også flere steder i veilederen. En forståelse av at dette er et viktig behov, er gjennomgående i alle tre sakene.

Veilederen gir for det meste generelle anbefalinger og ikke konkrete anvisninger om hvordan profesjonelle skal arbeide med seksuelle overgrep mot barn. Vår gjennomgang gir derimot en mer konkret innføring i hvordan det kan arbeides på gode måter i saker om seksuelle overgrep mot barn. Samtidig er eksemplene med på å vise at temaet seksuelle overgrep mot barn reiser en mangfoldighet av problemer som saksbehandlere må gripe fatt i, og som krever intervensjoner og grep som er tilpasset de spesifikke forhold i hver enkelt sak.

Litteratur

- Backe-Hansen, E. & Clausen, S.-E. (2007). Fysisk mishandling og seksuelle overgrep blant barnevernsklienter født i 1988. I S. Mossige og K. Stefansen (red.). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA, rapport 20/07, s. 169–176.
- Bakketeig, E. (2000). *En analyse av «Barnets beste»*. Universitetet i Oslo. Rapport fra Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær*. Veileder Q-1121B.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Christiansen, Ø., Havnen, K., og Havik, T. (1998). Rett hjelp – til rett tid – til rett barn – visjon eller virkelighet? *Nordisk Sosialt Arbeid, Nr. 2*, 100–107.
- Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indbreb*. København: Hans Reitzels Forlag..
- Ferguson, H. (2001). Promoting child protection, welfare and healing: the case for developing best practice. *Child & Family Social Work, 6 (1)*, 1–12.
- Ferguson, Harry (2003): Outline of a Critical best practice perspective on Social Work and Social Care. *British Journal of Social Work, 33/8* pp. 1005–1024.
- Furniss, T. (1991). *The multiprofessional handbook of child sexual abuse. Integrated management, treatment and legal interventions*. London: Routledge.

Gjerustad, C., Grønningsæter, A., Kvinge, T., Mossige, S., og Vindegg, J. (2004). *Bare fantasien setter grenser? Om kommunenes bruk av hjelpetiltak i barneverntjenesten*. Fafo-rapport 545. Oslo.

Mossige, S. (1998). *Har barnet mitt vært utsatt for seksuelle overgrep? En narrativ analyse av mødres fortellinger*. Avhandling til dr. psychol graden. NOVA rapport 21/98.

Mossige, S., Tjersland, O. A., Gulbrandsen, W., Jensen, T. og Reichelt, S. (2003) Mistanke om seksuelle overgrep mot barn: Om utviklingen i familier under og etter samtalehjelp. Del II: Utvalgets status ett år etter avsluttet behandling. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 40, 295–306

Mossige, S., Jensen, T., Gulbrandsen, W., Reichelt, S. and Tjersland, O. A. (2005). Children's narratives of sexual abuse: What characterizes them and how do they contribute to meaning making? *Narrative Inquiry*, Vol 15, (28), 377–404.

Reichelt, S., Tjersland, O. A., Gulbrandsen, W., Jensen, T. K., & Mossige, S. (2004). From the System of Sexual Abuse to the System of Suspicion. *Journal of Systemic Therapies*, 23, 67–82.

Rommetveit, R. (1992). Outlines of a dialogically based social-cognitive approach to human cognition and communication. I A. H. Wold (red.). *Dialogical Alternative: Towards a theory of language and mind*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sosial- og helsedirektoratet (2003). *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*.

Stang, E. (2007). *Fremstillinger av barnevern i løssalgspresen. En innholdsanalyse av artikler om barnevern i VG og Dagbladet*. Oslo: NOVA Rapport 7/07.

Stefansen, K., Mossige, S. og Clausen, S.E. (2007). Geografisk variasjon og kontakt med hjelpeapparatet. I S. Mossige og K. Stefansen (red.) *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA Rapport 20/07.

St. meld. 40 (2001–2002) Om barne- og ungdomsvernet. Oslo: Det kongelige barne- og familiedepartement.

Tjersland, O. A., Mossige, S., Gulbrandsen, W., Jensen T. and Reichelt, S. (2005). Helping families where ongoing child sexual abuse is suspected but not proven. *Child and Family Social Work*, 11, 297–306.

Rundskriv Q 9/95 (1995). Barne- og familiedepartementet, Sosial- og helsedepartementet, Justisdepartementet og Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet. Veiledende rundskriv om tverretattlig samarbeid i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn.

6 God praksis i saker med vold

Innledning

Dette kapitlet handler om hva barnevernet framhever som viktige elementer i en god praksis i saker med vold i familien. Grunnlaget for analysen er intervjuer med saksbehandlere om pågående saker, der de vurderte selv at de hadde fått til gode løsninger.

I denne analysen får vi belyst barnevernets arbeid fra barnevernets og saksbehandlernes posisjon. Men selv om hjelpernes perspektiv på god praksis er grunnlaget for analysene, betyr ikke det at andre aktørers synsmåter er fraværende. Vi får belyst relasjoner mellom hjelpere og klienter, og intervjuene er lagt opp for å få konkrete beskrivelser av denne kontakten. Som vi skal se gir materialet grunnlag for analyser av prosesser der ikke bare barnevernets eget arbeid med sakene blir synlig, men også andre aktørers bidrag til kursen som legges, og til resultatene som oppnås.

Vårt perspektiv på forskningsintervjuet kan formuleres slik: Vi er ute etter kunnskap som informantene våre besitter og som har basis i erfaringene deres. Denne kunnskapen ligger ikke ferdig lagret, og den kan i liten grad overleveres direkte til oss. Den produseres bl.a. i intervjuet, og intervjuerens rolle i denne kunnskapsproduksjonen er å tilrettelegge for refleksjon. Forskeren inviterer informanten til å beskrive hendelser og situasjoner i et saksforløp, og til å reflektere over disse. I sekvenser av intervjuet beskriver informanten fritt hva som hendte i saken og hva barnevernet gjorde, men forskeren styrer retningen på fortellingen for eksempel ved å be om utdyping av enkelte hendelser, vendinger og grep. Ved å stille spørsmål av typen «Hva var betingelsene for at du kunne gå fram på denne måten?», legges det tilrette for at informanten kan reflektere over barnevernets håndtering, men ofte foregår slike refleksjoner implisitt.

Gangen i kapitlet

Først skal vi se på noen hovedtrekk i materialet, og presentere et analytisk perspektiv. Deretter følger en analyse av hvordan barnevernet håndterer ulike former for vold i seks utvalgte saker. Vi tar for oss noen sekvenser i hver sak,

der saksbehandleren som blir intervjuet tydelig uttrykker at barnevernet har fått til noe. Fremstillingen veksler mellom beskrivelser av hvordan saksbehandleren går fram og analyser av betingelser for dette. Til slutt i kapitlet skal vi løfte fram noen generelle spørsmål.

Noen hovedtrekk i det materialet barnevernet valgte ut

Volden tar ulike former

Noen saker omhandler familier der moren er utsatt for vold og trusler. Barna er små, men de har sett og hørt det som har foregått.

I andre saker er det først og fremst barna i familiene som blir truet og slått. Dette er litt større barn. De aller fleste sakene som er plukket ut til oss handler om vold som foregår hjemme. Barna og mødrene deres er voldsofre og det er faren til barna som utøver volden.

I noen få saker er det barnet – eller den unge – selv som opptrer voldelig. I en av de sakene vi skal gå nærmere inn på, er dette vold som foregår ute, i det offentlige rom. Men selv om volden tar ulike former, er barnevernets bekymring for barna knyttet til voldsutøvelse og konsekvenser av dette. Arbeidet er rettet inn mot å endre barnas livssituasjon både på kort og lang sikt. De må få volden til å opphøre, og de må legge til rette for/sikre best mulige livsbetingelser framover.

Å få slutt på volden kan gå raskt, men «alt det andre» tar tid

Barnevernets innsats for å få slutt på volden kan ofte være av kort varighet. Det er stor dramatik, med rask og kraftig intervensjon der mye skjer på kort tid, og mye står på spill.

Det er alt det andre som tar mest tid. Når ektemennene ikke lenger slår konene sine, og fedrene ikke fortsetter å slå barna sine, fordi de er fysisk forhindret fra å gjøre det, eller fordi de har sluttet å slå, begynner et langvarig og møysommelig arbeid for å stake ut kursen videre. Hvordan skal omsorgsbasen framover være? Skal barnevernet overta omsorgen eller kan barna bli boende hjemme? Og hvis de skal det, hvem skal bo sammen med dem der? Har barnevernet tro på at barna kan få et godt liv nå, og gode utviklingsbetingelser framover, hvis de fortsetter å bo sammen med både moren og faren sin, eller ser de tvert i mot et fortsatt samliv mellom foreldrene som et hinder for barnas velferd både på kort og lang sikt?

Barnevernet velger ulik kurs

Vi skal se at barnevernet velger svært ulik kurs i de sakene de har valgt ut til oss. I noen av sakene vurderer barnevernet det slik at omsorgsbetingelsene for barna ikke kan bli gode hvis far fortsetter å bo sammen med moren og barna. I de sakene vi skal se nærmere på er mye av barnevernets oppmerksomhet rettet inn mot å få mødrene til å bryte med far, og å fastholde dette bruddet.

I andre saker ser barnevernet en annen farbar vei for å få gode omsorgsbetingelser: De tror på mulighetene for at hjemmet, med både mor og far boende, kan gi gode rammer for barna. Vi skal se nærmere på noen saker der faren slår barna, og der barnevernet likevel vurderer han som en potensielt god far. De har tro på at han kan endre seg og slutte å slå. Også i saken med unggutten som er voldelig ute, får barnevernet tiltro til at han kan forandre seg, og at han kan fortsette å bo sammen med moren sin.

Disse bestemmelsene om retningen i arbeidet, denne troen på en farbar vei framfor en annen, er ikke noe barnevernet bestemmer seg for i starten, en gang for alle, og ferdig med det. Ofte må det små og store kursendringer til, fordi det inntreffer nye omstendigheter.

Barnevernet forholder seg til ulike aktører

Barnevernet må forholde seg til ulike aktører i arbeidet sitt. Først og fremst gjelder det medlemmene i familiene de skal hjelpe. I noen saker inntar moren en særstilling blant aktørene. Når det er hun som kontakter barnevernet og ber om hjelp, blir hun gjerne den mest sentrale samtalepartneren fra starten og ofte også i sakens videre forløp. Da er det i særlig grad moren som gir barnevernet informasjon om familiens livssituasjon, og samarbeidet med henne blir et viktig grunnlag for hvordan arbeidet med sakene legges opp.

I andre saker får moren en mindre sentral stilling fra starten. Det kan være noen utenfor familien som kontakter barnevernet fordi de har hørt og sett ting som har gjort dem bekymret for barna. Da kan disse melderne bli viktige samtalepartnere for barnevernet, særlig hvis de har fått kjennskap til volden direkte fra dem som er utsatt for den: barna. Lærere, og i noen grad også politiet, kan sies å formidle barn som samtalepartnere til barnevernet.

I andre saker inntar barna (ungdommer) i familien en særstilling blant aktørene. Det kan være de som kontakter barnevernet og ber om hjelp, eller det kan være foreldrene som tar den første kontakten, men i begge tilfelle handler barnevernet på grunnlag av en bekymring for livssituasjonen til den unge på kort og lang sikt.

I disse sakene er det først og fremst de snart voksne sønnene og døtrene som gir barnevernet informasjon om den situasjonen de lever i, både hjemme og ute. Men foreldrene er også tydelige her. Barnevernets vurdering er her at det er viktig for god utvikling på kort og lang sikt å opprettholde nære familierelasjoner. Vi skal se hvordan de legger til rette for at de blir gode, i alle fall gode nok.

I tillegg til familiemedlemmene forholder barnevernet seg til andre instanser. I de sakene vi skal se på her, gjelder det særlig politi og skole. I alle sakene ser vi at barnevernet får/skaffer seg viktige bidrag fra andre instanser til hvordan de skal legge opp kursen, og at andre instanser er med på å støtte opp om den kursen som er lagt. Noen ganger kommer instansene barnevernet i møte, andre ganger må barnevernet insistere på støtte.

Et analytisk perspektiv: Å skape oppslutning gjennom styrte forhandlinger

Når barnevernet tar avgjørelser om intervensjoner i familier, og bestemmer hva slags tiltak som skal settes inn, er avgjørelsene basert på vurderinger av hva som er best for barna på kort og lang sikt. I hvilken grad barnevernet klarer å skaffe oppslutning om disse vurderingene fra familiemedlemmene og samarbeidende instanser, er avgjørende for hva de klarer å oppnå.

Dette oppslutningsarbeidet har ikke bare en retning. Vi skal se at barnevernet legger til rette for at familiemedlemmene selv, og andre instanser, kan bidra til å stake ut kursen for arbeidet, at barnevernet viser lydhørhet for disse aktørenes innspill, og at barnevernet viser anerkjennelse for det de ulike aktørene gjør. Men vi skal også se at barnevernet sier nei til forsøk på kursendring fra involverte parter, ignorerer innspill, og insisterer på å fastholde den kursen de har bestemt seg for. Det er barnevernet som styrer de utvekslingene som foregår mellom partene, og om de finner det nødvendig, gjør de eget maktgrunnlag eksplisitt.

Vi vil anvende termen «forhandlinger» på disse utvekslingene for å henlede oppmerksomheten mot de prosessene der ulike parter deltar. Termen brukes i vid betydning, som hos Strauss (i 1978 og 1985, sitert i Solberg 1994, s.110). Dette er forhandlinger mellom aktører i svært ulik maktposisjon. Når saksbehandlerne i barnevernet og medlemmene i familiene de er satt til å hjelpe forhandler, er dette opplagt. Men det er også ulik rang mellom instansene som samarbeider på dette feltet. Andre instanser kan både gi støtte til, og sette begrensninger for, den kursen barnevernet legger.

Dette perspektivet på barnevernets arbeid – som oppslutning gjennom styrte forhandlinger – ligger nær Foucaults begrep om «styring», slik det forstås hos Hennem (2007). Hans begrep viser både til barnevernets styring av grupper av klienter og til enkeltklienters selvstyring i tråd med barnevernets ønsker. Da blir målet for barnevernets arbeid at hvert individ skal ville med seg selv og sitt liv det samme som det barnevernet vil. I Foucaults perspektiv er denne doble styringen knyttet til teknikker for styring, som manualer, regler og programmer. Slike teknikker berøres i liten grad i intervjuene om de sakene barnevernet har valgt ut til oss. Det meste av det oppslutningsarbeidet vi belyser, handler om andre former for styring.

Analysen bygger på et utvalg intervjuer

Analysen tar utgangspunkt i de 30 voldssakene som kontorene i en stor by på Østlandet hadde plukket ut til oss som eksempler på god praksis. Vi la ikke føringer på utvalget mht. for eksempel alder eller etnisk bakgrunn, men ba dem plukke ut saker der de hadde fått til, eller var i ferd med å få til, gode løsninger. Det kunne gjerne være utfordrende saker, der de mente de hadde fått til et gjennombrudd eller en god vending. Ut fra denne bestillingen valgte kontorene ut en overvekt av ungdomssaker (16), og svært mange saker der familiene hadde minoritetsbakgrunn (25)⁶. Det var kanskje her den gode praksisen var lettest å få øye på.

Vi satt nå med et omfattende materiale av transkriberte intervjuer, og etter en første analysegjennomgang av disse 30 intervjuene valgte vi ut 10 intervjuer som ble gjenstand for en mer omfattende analyse enn de øvrige. Dette utvalget ble gjort etter tre kriterier, der vi la mest vekt på de to første punktene:

1. Intervjuer med noen tydelige gode elementer, der informanten tydelig uttrykker at de har fått til noe av betydning.
2. Intervjuer vi som forskere vurderte som gode intervjuer i den forstand at informantene gir fyldige beskrivelser av situasjoner og hendelser, og der de reflekterer over egen praksis og betingelsene for den.
3. Intervjuer der vi som forskere vurderte temaene som belyses som særlig interessante. I tillegg la vi vekt på en variasjon på typer problematikk, og en jevn fordeling på de tre kontorene.

⁶ I 18 av disse 25 sakene hadde begge foreldrene innvandrerbakgrunn. I 7 av dem hadde en av foreldrene innvandrerbakgrunn

Det viste seg at dette utvalget på ti saker som vi forskerne foretok, samsvarte godt med kontorenes utvalg. I jakten på intervjuer med fyldige beskrivelser av tydelige gode elementer, endte vi opp med en klar overvekt av saker der foreldrene hadde innvandrerbakgrunn (åtte av ti)⁷, og mange ungdommer (seks av ti).

Av disse ti intervjuene har jeg valgt ut seks saker som grunnlag for analysen i dette kapitlet. Et viktig kriterium for valget var at intervjuene var utført av kapittelforfatteren. Foreldrene har innvandrerbakgrunn i fem av dem, og barna fordeler seg likt på tre aldersgrupper. Det er to familier med småbarn, to med barn i skolealder, og to med ungdommer.

Vi skal nå se nærmere på hvordan barnevernet går fram for å skape oppslutning i seks utvalgte saker, og vi skal ta for oss noen sekvenser i hver av sakene. Sakene var ikke avsluttet på intervjutidspunktet. Vi skal begynne med småbarna.

Håndtering av saker med vold i familier med små barn

I de to første sakene inntar mødrene en særstilling blant aktørene. Det var de som kontaktet barnevernet, og det var de som ble saksbehandlernes viktigste samtalepartner. Begge mødrene var unge, begge hadde små barn, og i begge tilfellene hadde de vært utsatt for vold fra barnas fedre.

Først skal vi se på hvordan saksbehandlerne går fram når de staker ut kursen for sitt eget arbeid med en av disse småbarnsmødrene, og hvordan de lar moren få influere på den retningen de følger. Vi skal følge de to første trinnene i dette arbeidet, og se hvordan barnevernet legger om kursen i hjelpearbeidet etter møte med moren. Saken gjelder en ung mor med tre barn. Hun har vært utsatt for vold fra ektemannen og barnas far, men på det tidspunktet hun oppsøker barnevernet og ber om hjelp, har hun brutt med mannen. Moren og barna har bodd på krisesenter i en periode, og etter det har de fått hjelp til å skaffe seg egen bolig. Når de flytter dit, krysser de samtidig en bydelsgrense, og moren oppsøker barnevernet i den nye bydelen og ber om hjelp.

⁷ I 7 familier hadde begge foreldrene innvandrerbakgrunn. I en familie hadde en av foreldrene innvandrerbakgrunn.

Første trinn: Barnevernet og moren kommer til enighet

Saksbehandleren beskriver et første møte med en mor som virket ganske nedbrutt. Hun ba om avlastning, for hun var så forferdelig sliten og følte at hun ikke hadde nok å gi til barna sine. Skolen og barnehagen barna går på ligger langt fra hverandre, og i forskjellige retninger. Siden hun ikke har bil, går det med masse tid og krefter på å frakte og hente. Hun er også bekymret over hvordan de skal klare seg økonomisk. Familien er avhengig av pengestøtte for å få endene til å møtes, moren har vært på sosialkontoret og lagt fram situasjonen, men hun fikk ikke helt med seg hva som ble bestemt. Når småbarnsmoren ber barnevernet om hjelp, signaliserer hun samtidig at hun er redd for at de ikke kan hjelpe dem. Saksbehandleren skjønner snart at den frykten har sammenheng med tidligere erfaringer. I bydelen der familien bodde før, hadde moren også bedt barnevernet om hjelp, men det ble ikke til noe. Saken ble henlagt.

Det første møtet med barnevernet i «vår» bydel fikk et annet forløp. Saksbehandleren forteller at moren pustet lettet ut da hun sa til henne på det første møtet: Vi hører at du trenger hjelp, og den hjelpen skal vi gi deg. Du kan ta det helt med ro. Kanskje forstod de ikke situasjonen godt nok i den forrige bydelen, kommenterte saksbehandleren i intervjuet om saken. Hun har bare bodd kort tid i landet, og er ikke særlig god i norsk. Hjelpenebehovet hadde sammenheng med bruddet med ektemannen. Han hadde bodd i Norge lenge da han hentet henne og den eldste datteren fra hjemlandet. Etter at hun kom hit, hadde hun født nye barn. Hun hadde ikke eget nettverk.

Det første møtet mellom partene, som foregikk på barnevernskontoret, endte med et løfte om praktisk hjelp. Det skulle snart vise seg å være nødvendig å fastholde og konkretisere denne kursen.

Andre trinn: Barnevernet endret syn på moren

Når vi går gjennom saken under intervjuet, stopper saksbehandleren opp ved det andre møtet som foregikk hjemme hos familien. Der hendte det noe som gjorde sterkt inntrykk, og som fikk betydning for det videre forløpet i saken.

Saksbehandleren la merke til at moren var helt annerledes enn sist de traff hverandre, og tenkte at det var noe som ikke stemte. Moren hadde vært glad og lettet, nå var hun reservert. Hadde barnevernet gjort noe moren syntes var ubehagelig? Hun spurte med det samme: Hva er det? Og moren

fortalte med en gang om en ubehagelig hendelse som involverte en annen hjelpeinstans. Det hadde vært noen der for å hjelpe, og de hadde spurt om de skulle gi barna hennes mat. Det syntes ikke moren hun kunne si nei til, men hun hadde hun følt at den andre dama hadde overtatt på en måte. Trodde de at hun ikke kunne ta seg av sine egne barn? Saksbehandleren oppfattet med en gang hva moren uttrykte, og at det hun sa var svært viktig. «Klart du kan det», svarte hun med en gang: «Selv om du er nedbrutt og har det vanskelig, så ser jeg jo det at dine barn har det godt hos deg».

De var to saksbehandlere på besøk hos moren, og begge var opptatt av det som hadde skjedd, og snakket mye om det. Vi endret synet på moren, fortalte informanten: «Først så vi bare en sliten kvinne som trengte hjelp, etterpå så vi en ressurssterk kvinne.» Og de forandret på planlagte hjelpetiltak. Etter det første møtet hadde de tenkt at hun trengte hjelp til grensetting, og ville sette inn en familieveileder i familien. For moren hadde fortalt at barna, og særlig den eldste, var sint på henne. Hun syntes mamma var dum fordi de ikke fikk være så mye hos pappa. Nå så de at moren hadde opplevd andre hjelpetilbud som undertrykkende, og at den hjelpen de hadde planlagt kunne bli et eksempel på det samme. Barnevernet lot være å sette inn familieveileder, og fikk til en sanering av de hjelpetiltakene som pågikk. Dette omtalte informanten som en god vending i saken. De fikk gjenopprettet tilliten og fikk til et godt samarbeid med moren i det videre forløpet av saken.

Hva var betingelsene for denne avklaringen?

I intervjuet trakk saksbehandleren fram at barnevernet kommer i en bedre posisjon når den involverte selv ber om hjelp, slik moren gjorde i denne familien. Men informanten var særlig opptatt av den betydning det hadde at hun kunne snakke med moren på hennes eget språk. Hun kunne være mer direkte i sitt spørsmål om hva som var i veien, mente hun. Og moren kunne også gå rett på sak i svaret sitt, og ikke holde seg tilbake av høflighet og takknemmelighet.

I analysen av denne sekvensen ble flere elementer synlige. Saksbehandleren fremstår som oppmerksom og lydhør. Hun ser at noe har skjedd og vil høre hva det er. Måten kommunikasjonen dem imellom foregår på kan ha sammenheng med at de har felles språk, men saksbehandlerens evne til oppmerksomhet og lydhørhet i møter med klienten kan også ses som selv-

stendige elementer. Et annet forhold som antakelig bidrar til å styrke morens tillit til barnevernet generelt, og til denne saksbehandleren spesielt, er at saksbehandleren uttrykker anerkjennelse av morens foreldrekompetanse.

Hva er barnevernets holdepunkter?

Det var saksbehandleren selv som hadde foreslått at denne saken kunne være eksempel på god praksis, og som pekte ut kursendringen tidlig i forløpet som en god vending. Analyse av intervjuet får fram holdepunktene for slike vurderinger, og de handler om observasjoner som barnevernet – og andre instanser – foretar. Når saksbehandlerne er på hjemmebesøk, observerer de at moren er en god omsorgsperson, og at barna gir uttrykk for at de har det bra. Barnevernet får rapporter fra barnehagen som ser det samme.

Barnevernet får oppslutning fra sosialkontoret

Kursendringen innebar en konsolidering av kursen i barnevernets arbeid. Den unge moren som var blitt alene med flere små barn, som hadde dårlig råd og som ikke hadde noen å støtte seg på, skulle settes i stand til å få et dagligliv til å fungere i et samfunn som hun ikke kjente så godt. Saksbehandleren la særlig vekt på økonomien. I arbeidet med saken hadde det tidlig blitt klart at moren var avhengig av økonomisk bistand for å klare seg, og at det var sosialkontoret som var rette instans for denne hjelpen. Det var også tydelig for saksbehandleren at denne hjelperelasjonen ikke fungerte godt, og at det var nødvendig med omfattende innsats for å få de to partene til å forstå hverandre, og til å få moren på fote økonomisk.

Hva var betingelsene for denne oppslutningen?

Av det saksbehandleren forteller, framgår det at hun hadde en posisjon som «mekler» og «oversetter» mellom de to partene, og var den som drev prosessen framover. Hun ba om møter, var selv til stede, forklarte moren hva de ansatte på sosialkontoret sa, og sjekket om moren hadde forstått forklaringen.

En forutsetning for at saksbehandleren gikk fram på denne måten, var at hun hadde identifisert at moren ikke forstod hva et sosialkontor er, og heller ikke de begrepene de bruker. Saksbehandleren var seg bevisst at norske velferdsordninger er kompliserte, og at det ikke var nok å oversette ordene for moren, når det var en dypere begrepsforståelse hun manglet.

Barnevernet får moren til å fastholde bruddet med barnas far

Da barneverntjenesten begynte å arbeide med denne saken, var volden på en måte sortert ut. Den unge moren hadde brutt ut av forholdet, og bodde alene med barna sine. Men eksmannen og barnefaren var ikke fraværende i det nye livet hun nå fikk hjelp av barnevernet til å håndtere. Saksbehandleren uttrykte tydelig i intervjuet at hun oppfattet relasjonen mellom de tidligere ektefellene som en hindring for det hjelpearbeidet barnevernet var i gang med. Et forhold var at selv om faren var blitt tilkjent samvær etter separasjonen, representerte ikke de konkrete samværsordningene de var kommet fram til noen avlastning for moren. Hun forsøkte derfor å finne fram til ordninger som gjorde det.

Men det var et annet forhold som fikk mer oppmerksomhet i intervjuet. På et tidspunkt i sakens gang fikk saksbehandler vite at moren vurderte å flytte tilbake til barnas far. Dette fremstod som et kritisk punkt i sakens utvikling, og barnevernet konsentrerte nå arbeidet mot å få moren til å holde fast ved bruddet. Under analysen av hvordan barnevernet håndterte denne situasjonen, så vi klare paralleller til den andre småbarnssaken vi hadde plukket ut. Også i denne saken var barnevernets arbeid for å få moren til å fastholde bruddet med faren et sentralt tema. På spørsmålet i intervjuet om hva barnevernet særlig hadde fått til i denne saken, svarte informanten akkurat det: Vi har fått til at hun ikke har flyttet tilbake til mannen.

Denne andre saken dreide seg også om en ung mor med små barn som oppsøkte barnevernet. Som i den første saken hadde hun vært utsatt for vold fra ektemannen og barnas far. Hun hadde vært på kontoret før, sammen med mannen sin, og da hadde de snakket om mannens dårlige helse. Han var psykisk syk, og de hadde drøftet aktuelle støttetiltak for familien. Den første gangen hadde hun fremstått som er ressurssterk kvinne, rolig og kontrollert, fortalte informanten som var saksbehandler. Men denne andre gangen kom hun alene. Hun hadde sneket seg av gårde uten at mannen visste det, og hun virket livredd. Hun fortalte om grov vold, barnevernet fikk moren med på at umiddelbart inngrep var nødvendig, og plasserte henne og barna akutt på et familiesenter.

I begge sakene var det barnevernets vurdering at omsorgsbetingelsene for barna ikke kunne bli gode hvis foreldrene bodde sammen, og barna igjen ble vitne til at moren ble utsatt for vold fra faren. Saksbehandlerne gikk inn for å få oppslutning om sine vurderinger hos mødrene, og fikk overtalt dem til å holde fast ved bruddet.

Informanten i den første saken fortalte at moren hadde vært utsatt for mye press fra familien sin for at hun skal gå tilbake til mannen. Hun hadde håpet at moren skulle komme på besøk, og hadde prøvd å ordne det. Og så viste det seg at moren ikke ville komme, for hun ville at datteren skulle gå tilbake til mannen. «Du kan ikke leve sånn alene med barna,» hadde moren hennes sagt, og «du får bare gå tilbake, og dette har vi opplevd før, vi også, sånn og sånn er det. Men det hjelper når barna blir større, så nå går du tilbake...»

Småbarnsmoren var blitt veldig lei seg over at moren hennes ikke ville komme på besøk, og saksbehandleren skjønnte at situasjonen var vanskelig, og ga uttrykk for det. Samtidig sa hun klart i fra at det ikke var noen god løsning å gå tilbake til mannen, men at det tvert i mot var risikabelt både for henne og for barna. Hun framholdt for moren at mens hun hadde kommet godt i gang med å bygge opp seg selv, var det ikke noe som tydet på at barnas far hadde forandret seg. Han hadde ikke en gang innrømmet at han hadde gjort noe galt, og hvis hun kom hjem nå, trodde saksbehandleren at han kunne begynne å slå igjen.

Hun sa også til den unge kvinnen at ingen – og heller ikke barnevernet – kunne si at hun og mannen aldri kunne bli sammen igjen, men at det kanskje var noe han måtte gjøre hvis hun skulle overveie det? Det var småbarnsmoren med på. Saksbehandleren la til at hvis han innrømmet bruk av vold, og søkte hjelp for det, så var situasjonen en annen. Men hun måtte tenke seg grundig om, og hvis hun trengte noen å snakke med, var saksbehandleren tilgjengelig. Det hadde hun sagt til moren, fortalte hun under intervjuet: «Ring meg da, hver dag, hvis det er noe du går og føler at nå må du snakke med noen om det, så bare ring da, ikke sant.»

I møtene med moren argumenterte saksbehandleren implisitt mot barnas mormor i hjemlandet, som alminneliggjør volden og beroliger med at den avtar med tiden. Saksbehandleren bekrefter at moren er den som velger, men hun gir samtidig svært tydelige råd om hva moren bør gjøre. Hun åpner for at det kan være aktuelt å velge annerledes hvis betingelsene endrer seg, dvs. hvis barnas far forandrer seg.

Begge småbarnsmødrene ble utsatt for press fra familien sin om å gå tilbake til mennene sine. I den første saken har vi sett at barnevernet fikk moren til å fastholde bruddet ved å holde fram for henne hva hun kunne risikere. Den samme type argumentasjon anvendte saksbehandleren i den

andre småbarnssaken, men vi skal se at hun var mer pågående overfor moren, og at hun tydeliggjorde barnevernets maktgrunnlag.

Gjør barnevernets makt tydelig

I denne saken hadde moren vært på nippet til å gå tilbake til barnas far flere ganger, fordi hun ble så hardt presset både av han og av familien. Senest for ikke så lenge siden, fortalte saksbehandleren, da hun ble intervjuet. Barna maste også om det. Barnevernet så det som en viktig betingelse for at moren ikke fulgte presset, at de allerede fra starten hadde brukt det som et «ris bak speilet» at de måtte vurdere barnas omsorgssituasjon dersom hun valgte å flytte tilbake.

Slik saksbehandleren så det, hadde trusselen fra barnevernet også gjort det lettere for moren å handskes med relasjonen til barnas far. Det hadde moren selv bekreftet. Hun hadde sagt at hun ikke kunne flytte tilbake til han, for da ville barnevernet ta fra henne barna. Barnevernet hadde støttet henne i at hun la vekt på at det valget var tatt av andre enn henne. «Riset bak speilet» bidro også til å få til et samarbeidsklima mellom foreldrene, mente saksbehandleren. Til tross for at kontakten med faren var belastende for henne, var moren veldig opptatt av at det var viktig for barna at de unngikk rettsaker.

Når moren hadde overveid å gå tilbake til mannen, hadde det først og fremst vært av hensyn til barna. I møter med barnevernet hadde moren flere ganger sagt at hun var usikker på om det hun gjorde var bra for barna. I perioder hadde hun tenkt at det beste for dem ville være å vokse opp med henne og faren sammen. Da hadde saksbehandleren svart at det måtte hun bestemme selv, men at de da måtte vurdere barnas omsorgssituasjon. Eller tydeligere: «Du kan gå tilbake til mannen din, men da må det være uten barna.» På spørsmål om hvordan moren reagerte på det budskapet, svarte saksbehandleren uten nøling: «Da har hun smilt og har vært veldig lettet... uten unntak. Det har vært reaksjonene hennes i de samtalene.»

Håndtering av saker med vold i familier med barn i skolealder

Nå skal vi ta for oss to saker der barna blir viktige informanter for barnevernet, og der saksbehandlerne lytter mye til dem når de legger opp arbeidet sitt. Begge sakene gjelder søskenpar i barneskolealder, barna har vært utsatt

for vold fra fedrene sine, og politi og barnevern har gjennomført øyeblikkelige og dramatiske intervensjoner i begge familiene. Først skal vi se på hvordan saksbehandleren går fram i den ene av disse sakene for å få med seg familiemedlemmene på det de gjør.

Et viktig første skritt

I denne saken var det allerede tatt et viktig skritt da barnevernet ble koblet inn. Lærerne på skolen var de første som fikk vite hva som foregikk hjemme. Men den hendelsen som forårsaket at den ene av barna fortalte at faren slo dem som avstraffelse, var blitt videreformidlet til saksbehandlerne i barnevernet. Det dreide seg om grov vold.

Det som hadde skjedd var at gutten og to kamerater hadde stjålet penger fra en foreningskasse på skolen, og dette tyveriet hadde kommet for en dag. Saksbehandleren hadde forstått det sånn at de tre guttene hadde lagt alle kortene på bordet til klasselæreren. De to andre hadde virket lettet, og læreren hadde sagt at nå ringer vi hjem til foreldrene deres, og så får dere fortelle hjemme hva dere har gjort, og så kommer dette sikkert til å ordne seg. De to kameratene hadde i følge læreren tatt det helt rolig, men gutten saken handler om hadde blitt helt hysterisk. Han hadde hikstet og grått noe voldsomt, hadde virket livredd, og ropt at NEI, dere må ikke si noe hjemme, for da blir jeg slått. Og så hadde han dratt ned buksa og vist fram store blåmerker.

I løpet av det første døgnet etter at barnevernet fikk bekymringsmeldingen fra skolen, akuttplasserte de barna og anmeldte faren til politiet. Han ble arrestert, og satt en natt i arresten. Etter tre uker ga barnevernet støtte til at barna kunne flytte hjem igjen til mor og far. Saksbehandlerne hadde gode holdepunkter for at volden var opphørt. De hadde et godt inntrykk av forholdet mellom foreldre og barn når de så dem sammen. Barna fortalte at faren hadde sluttet å slå dem. Lærerne fortalte at barna var helt forandret. De virket både glade og lettet.

Faren motsetter seg ikke intervensjonen

Med en gang barnevernet hadde besluttet å akuttplassere barna, ble faren innkalt til samtale på barneverntjenesten, der han ble informert om meldingen fra skolen, at de ville anmelde forholdet til politiet, og at han ville

bli tatt med til avhør. Han fikk også vite at barnevernet skulle ta hånd om barna, og at de skulle bo på en institusjon i en periode.

Av intervjuet med saksbehandleren framgår det at dette første møte med faren var stramt regissert, og at barnevernets maktgrunnlag kom tydelig fram. Han fikk vite at han hadde forbrutt seg mot norsk lov ved å slå barna sine, og alvoret i saken ble ytterligere understreket ved at politiet var koblet inn. En politimann i sivil var allerede på plass utenfor det rommet på barnevernskontoret der samtalen med faren foregikk.

Saksbehandleren uttrykte lettelse over at faren forholdt seg helt rolig, fulgte med politimannen uten noen form for motstand, og viste at han var forferdelig lei seg. Vi kan si at han med dette gikk med på barnevernets inngripen.

Å unngå at barna blir redde

Møtet med barna foregikk på skolen på slutten av skoledagen, rett etter at møtet med faren var ferdig. Også dette møtet var godt forberedt. De var to fra barnevernet, og de hadde snakket sammen på forhånd om hvordan de skulle fortelle hva som skulle skje til barna for å prøve å forhindre at de ble redde. De var også opptatt av å få tydelig fram at den forestående flyttingen var noe de i barnevernet hadde bestemt, så ikke barna så lett skulle føle at det var deres ansvar.

Slik saksbehandleren husket det, var hovedinnholdet i det de sa til barna at de visste at pappa slo dem, at det ikke er lov i Norge, at barnevernet skulle passe på at barn hadde det bra, og for at de skulle være helt sikre på at de ikke ble slått igjen når de kom hjem, så skulle de bo en periode på et hjem der det også bodde andre barn. De fortalte også at de hadde pratet med pappaen deres, så han visste hvor de var, og at de skulle få treffe pappaen senere. Moren var i hjemlandet på det tidspunktet.

Mens barnevernet i møtet med faren allierte seg med politiet, og ved det understreket maktgrunnlaget for det de sa, var barnas lærere med på møtet med barna. Etter møtet fikk saksbehandlerne vite at lærerne hadde vært bekymret for om barnevernet skulle greie å ivareta barna på en god måte, men de syntes samtalen hadde gått bra. De virket nærmest overrasket da de sa det, fortalte informanten. Lærerne hadde visst hatt et bilde av barnevernet som noen som kommer inn og henter ungene og går igjen.

Det framkom av intervjuet at saksbehandlerne fulgte nøye med på hvordan barna tok imot det de sa. Slik vår informant husket det hadde de ikke noen tydelige reaksjoner, de virket heller litt nervøse, og så på hverandre, men etter møtet ble de med saksbehandlerne ut, og gutten spilte litt basketball med kollegaen, mens jenta ble stående å snakke litt med vår informant. En episode der og da kunne tyde på at jenta ikke opplevde situasjonen som spesielt vanskelig. Det kom en venninne forbi, og jenta sa til henne at nå skulle de bo et annet sted. Hun virket ikke noe flau, men heller som det var noe som var stas, at det skjedde noe, at de fra barnevernet var der for dem. Vi kan si at også barna med dette ga en form for tilslutning til at barnevernet intervensjoner som de gjør. De er med på det, og «det virket ikke som de ble redde».

Får faren til å endre oppdragelsespraksis

Overfor barnevernet hadde faren gitt uttrykk for at han angret, og at han forstod at han ikke hadde handlet riktig når han slo barna sine. Han var åpen for råd og veiledning fra barnevernet om hvordan han kunne oppdra barna uten å bruke vold. Etter en stund fikk man også vite fra skolen at barna var helt forandret. Før barnevernet grep inn var barna, og særlig gutten, veldig urolig. Nå var de glade og virket lettet.

Saksbehandleren forstod denne markante forandringen hos faren som en følge av at de gikk så hardt ut det første døgnet. At barnevernet tok med seg barna og stod i allianse med politiet, ga faren et sjokk og ble en kraftig vekker som fikk han til å innse alvorret i saken. Dermed var det lagt et grunnlag for at barnevernet kunne endre oppdragelsespraksis i familien.

Omtrent det samme forløpet finner vi i den andre saken med barn i skolealder. Her var det ikke barna som sa fra om volden først, men naboer som hørte skrik fra leiligheten og som kontaktet politiet. Det var barnas mor som skrek. Hun var blitt grovt mishandlet av mannen sin, og de to barna deres hadde vært vitne til volden. Etter hvert kom det fram at faren også slo barna.

I denne saken var det politiet som gjennomførte de første akutt tiltakene. De transporterte moren og barna til et krisesenter, fikk moren undersøkt på sykehus, mottok anmeldelse på faren, avhørte han og utstedte besøksforbud. Deretter kunne barnevernet begynne endringsarbeidet. Som i den første saken møtte saksbehandleren en far som var rystet over møtet med politiet,

og over at familien var splittet. Han viste sin fortvilelse, uttrykte anger, og ville gjøre «alt» for å få familien tilbake.

I begge disse sakene er barnevernet opptatt av å få fedrene til å endre oppdragelsespraksis. Fedrene slår hvis barna ikke gjør som de sier. Men i begge tilfellene vurderer saksbehandlerne det slik at faren vil bli en god far, hvis han slutter å slå. Fedrene uttrykker seg klart om at de er innstilt på det, og de som arbeider med sakene ser tydelige tegn på at fedrene mener alvor.

Intervensjonene for å stoppe volden var kortvarige i begge sakene, mens arbeidet med å få til en endring i forholdet mellom foreldre og barn både krevde tid og andre ressurser. Saksbehandlerne så det som en sentral oppgave å få foreldrene til å sette grenser for barna sine på nye måter, men formidlet samtidig at det ikke var nok for at barna skulle få det godt på kort og lang sikt. I det første intervjuet – om saken der barna sa fra – fikk foreldrenes strenghet stor plass. Informanten formidlet at hun var bekymret for at foreldrene la for store begrensninger på barnas utfoldelse.

Forhandlinger om utfoldelse

Gjennom arbeidet med saken fikk saksbehandlerne og barna god kontakt. Informanten opplevde at de var en viktig del av barnas liv. De var med barna på dommeravhør hos politiet, de fulgte dem til institusjonen der de bodde i noen uker, og de besøkte dem mens de bodde der. Etterpå tok de med barna på Mac Donalds, og gjorde andre ting alene med dem. Barna ga uttrykk for at de satte pris på dem, fortalte saksbehandleren, og viste også selv i måten hun snakket om barna på at det var gjensidig. Barna fortalte hva de likte å gjøre, og det kom fram at de gjerne ville begynne med aktiviteter utenom skolen. Saksbehandleren forstod etter en stund at det ikke var så lett å få til. Foreldrene var bekymret for at fritidsaktivitetene skulle ha dårlig innvirkning på barna, og det var særlig moren som målbar denne bekymringen.

Nå fulgte en fase der saksbehandleren forsøkte å få moren med på barnas ønsker. Barnevernet talte barnas sak, fordi de anerkjente barnas valg som helt legitime. De mente det ville være godt for barna å utfolde seg på flere områder enn de kunne gjøre hjemme og på skolen, i tråd med hvordan andre barn lever. Men barnevernet så at moren hadde et annet utgangspunkt. Hun var redd for at det skulle gå galt med barna hvis de kom i dårlig selskap. Den eldste sønnen hadde gjort det, og han begynte å ruse seg og skulle

skolen. Vi må ha mer kontroll med hva de holder på med, hadde foreldrene tenkt etter det. Vi må være strengere.

Denne strengheten prøvde saksbehandleren å rokke ved, og hun forsøkte å dempe morens engstelse, som hun syntes kunne være overdrevet. For eksempel var moren bekymret for at sønnen hadde lært noen stygge ord på skolen. Hun forsøker å berolige henne, og sier at det er ikke til å unngå, det er ikke så farlig, og sånn er jo barn. De kan være opptatt av stygge ord. Saksbehandleren framholdt samtidig for moren at barna hennes *var* flotte barn, og at de virkelig oppførte seg bra.

Moren motsatte seg at barna begynte med fritidsaktiviteter i nærmiljøet, fordi miljøet ikke var godt. Hun var redd for dårlig innflytelse. De hadde valgt en skole for barna et stykke hjemmefra av samme grunn. Saksbehandleren var på sin side bekymret for at barna ikke ville ha godt av å bli holdt så strengt, og ga uttrykk for det overfor moren. Hun hadde sett eksempler på at ungdom med minoritetsbakgrunn hadde brutt med familiene sine nettopp på grunn av strenghet. Moren gikk etter hvert med på å la barna begynne med fritidsaktivitetene, hvis saksbehandleren klarte å få det til i skolens nærmiljø. På intervjutidspunktet hadde hun allerede brukt mye tid på oppgaven, men hadde ikke greid det ennå.

Forhandlingsarbeidet om barnas fritidsaktiviteter krevde mye tid i denne saken. I den andre saken med barn i skolealder, var det særlig arbeidet med å få familiens økonomi på fote som var tidkrevende.

Forhandlinger om økonomi

Da foreldrene flyttet sammen igjen etter tre måneders atskillelse, hadde de flere samtaler med barnevernet om hvordan de skulle få til nødvendige endringer i familielivet. Her var økonomien et viktig tema. Begge uttrykte at ekteskapet hadde vært dårlig de siste par årene, og faren så det delvis i sammenheng med at han hadde jobbet så mye, og hadde begynt å drikke. Han hadde hatt to forskjellige jobber på ulike tider av døgnet, og ikke klart å sove når han kom hjem. Så hadde han tatt et par øl, og så var det blitt mer og mer.

Barnevernet anbefalte faren å kutte ut den ene jobben, så han kunne få litt mer tid til familien. Ved siden av de to skolebarna, hadde de en liten en som moren var hjemme med. Han fulgte rådet, og med bare en lønning ble økonomien svak. De hadde også hatt utgifter til hybel mens han og kona bodde fra hverandre. Nå sto de i fare for å miste leiligheten de bodde i.

De forsøkte å få hjelp av sosialkontoret, men greide ikke å få kontakt selv om de ringte gjentatte ganger og til slutt møtte opp på kontoret og ba om time, som barnevernet foreslo at de skulle gjøre. Da tilbød saksbehandleren seg å gå sammen med dem, og fikk i stand et møte mellom partene. Sammen med foreldrene fikk hun forklart situasjonen i familien, og fikk til en ordning der sosialkontoret betalte husleien deres i en periode. I intervjuet kommenterte hun at sosialkontoret vanligvis ikke hjelper når inntekten er over en viss standard, og det var den i dette tilfellet, men likevel klarte de å få til noe. Barnevernet fikk sosialkontoret til å strekke seg lenger enn de pleide.

Saksbehandleren observerte at det var vanskelig for foreldrene å snakke om situasjonen sin på sosialkontoret, men etter at møtet var over, ble hun klar over at de også hadde andre typer av problemer: Begge snakket veldig godt norsk, men de skrev ikke. På sosialkontoret fikk de skjemaer som de skulle fylle ut, og de fikk veiledning om hvordan de skulle gjøre det. Saksbehandleren fortalte at særlig faren syntes det var kjempeflaut at han ikke klarte det. Da dro de sammen til barnevernskontoret, og fylte ut søknads-skjemaene der i fellesskap.

Avtalen med sosialkontoret hjalp familien med å «komme over en kneik», og de kunne beholde leiligheten, men økonomien var fortsatt vanskelig. Faren uttrykte misnøye med bidragene fra hjelpeapparatet, han hadde ventet at de skulle være større.

Barnevernet ble etter en tid klar over at stressnivået i familien steg, og saksbehandleren ble oppmerksom på noen tegn på at volden kanskje blusset opp igjen. I denne situasjonen ble barnevernets årvåkenhet skjerpet.

Håndtering av saker med vold i familier med ungdommer

Når barnevernet arbeider med familier der barna har kommet opp i ungdomsalderen, er det disse som inntar en særstilling blant de aktørene barnevernet forholder seg til. Vi skal ta for oss to slike saker med unge som nærmer seg myndighetsalder. Den første gjelder en ung jente. Hun hadde lenge vært utsatt for vold hjemme, og skolen tok kontakt med barnevernet da hun kom tilbake etter et åtte måneders ufrivillig opphold i hjemlandet. Den andre saken handler om en ung gutt som selv hadde utøvd vold. Barnevernet hadde hatt saken hans i nesten to år.

Vi skal se hvordan saksbehandlerne i begge disse sakene gjør ungdommene til viktige samtalepartnere, forhandler med dem om kursen de skal legge, og lar dem influere på den kursen de staker ut. Barnevernet setter også mye inn på å involvere foreldrene, men lar ikke dem påvirke retningen i arbeidet sitt, hvis de ikke vurderer at det er til det beste for de store barna deres.

Først skal vi ta for oss saken med jenta, og se hvordan barnevernet tar lærdom av tidligere dårlige erfaringer når de bestemmer seg for hvordan de skal gå fram.

Tar lærdom av dårlige erfaringer

Barnevernet kjente den unge jenta fra før. Hun hadde oppsøkt barnevernet nesten to år tidligere, hadde bedt om beskyttelse mot vold og trusler, og var blitt akutt plassert på institusjon. Det gikk dårlig. Hun begynte å ruse seg mens hun bodde der. Foreldrene ville ha datteren hjem, og framholdt at hun hadde gått til barnevernet for å få frihet. I samtaler med ulike saksbehandlere fortalte jenta motstridende historier om hva hun hadde vært utsatt for. Barnevernet bestemte seg for å la henne flytte hjem. Barne- og ungdomspsykiatrien ble koplet inn, for mye tydet på at hun hadde vært utsatt for seksuelle overgrep fra en slektning i hjemlandet da hun var liten. Foreldrene sa fra at de skulle på ferie, men så hørte ingen noe fra dem før barnevernet mottok nødscrik fra jenta om at hun var holdt innestengt av faren.

Da jenta dukket hun opp åtte måneder senere, tenkte barnevernet: denne gangen må vi tenke annerledes. Alvoret i saken tilsa rask intervensjon, men ikke institusjons plassering. Foreldrene hadde brutt tilliten. Nå er det først og fremst jenta barnevernet lytter til.

Og det viser seg snart at barnevernet og den unge jenta deler syn på hva som vil være en farbar vei framover. Barnevernet gikk inn for beredskaps hjem i påvente av fosterhjems plassering, og valgte et hjem som lå et stykke utenfor byen, for å beskytte henne mot rusmiljøet der. Den avgjørelsen var jenta selv veldig med på. Hun tok også del i prosessen med å finne foster hjem, og to ting var særlig viktig for henne: Hun ville at foreldrene skulle være litt unge, og hun ønsket seg ikke søsken, i alle fall ikke yngre. Dette var i tråd med barnevernets syn. Hun har mange søsken hjemme, og saksbehandleren mente hun hadde fått for lite oppmerksomhet, og at hun

trengte noen å snakke med. Hun liker å diskutere. Fosterforeldrene måtte være åpne, for hun skal ha kontakt med familien sin. Det ønsket hun selv.

Å unngå brudd med familien

Foreldrene ble fortsatt involvert. Saksbehandleren hørte på det de hadde å si, men lot ikke innholdet forstyrre den kursen hun hadde bestemt seg for å følge. Moren og faren fortalte av og til om hendelser, som hun var sikker på ikke kunne stemme, men lot dem få fortelle sine lange historier. Men barnevernet rikket seg ikke da foreldrene forsøkte å overtale dem til å la dem gi samtykke til frivillig plassering på sperret adresse. Barnevernet insisterte på at de ville ha omsorgen, og at kriteriene var til stede for det.

I denne saken oppnådde barnevernet at det ikke ble konflikt med foreldrene i forbindelse med omsorgsovertakelsen. De fikk til en forenklet behandling i Fylkesnemda. Under intervjuet framholdt saksbehandleren at foreldrenes advokat spilte en avgjørende rolle for at de greide det. Det var han som hadde fått foreldrene til å gå med på det. «Uten han hadde det ikke gått», sa saksbehandleren, og framhevet arbeidsinnsatsen hans: Mens andre advokater kunne snakke med klientene sine et par ganger, brukte han mye tid på møter hos barnevernet der foreldrene kom mye til orde. Han fikk overbevist dem om at omsorgsovertakelsen ville gå igjennom, og at forenklet behandling var det beste både for dem og for datteren.

Saken gikk gjennom uten samværsplikt, men etter en stund ønsket den unge jenta å treffe familien sin av og til, og særlig søsknene. Det ble inngått en avtale om samvær under tilsyn hver tredje uke. Hun skulle komme hjem til familien. «Men det siste besøket avlyste hun», fortalte saksbehandleren, «for faren hadde sagt at han ville at hun skulle komme alene». Etter det hadde faren godtatt at hun ville komme med følge. Vi kan se at far og datter fortsatte å forhandle om relasjonen dem i mellom under de nye omsorgsbetingelsene, og at datterens posisjon i denne forhandlingen var blitt vesentlig styrket etter at barnevernet hadde bemyndiget henne.

I saken om den unge gutten skal vi se at utgangspunktet og forløpet er nokså annerledes. Også han blir en helt sentral samtalepartner for saksbehandleren sin, men det krever mer innsats å få han til å trekke i samme retning.

Å se muligheter der utgangspunktet er dårlig

Da barnevernet begynte arbeidet med den unge gutten et par år tidligere, var han hardt ute å kjøre. Bekymringsmeldingen kom fra politiet. Han hadde vært innblandet i alvorlige slagsmål med andre ungdommer, det var ikke første gangen, og ifølge politiet var han som regel hovedmannen. Det var mye alkohol i ungdomsmiljøet, og denne gutten ble særlig voldelig i fylla. Saksbehandleren fortalte at hun ikke hadde tall på hvor mange ganger han hadde sittet på glattcelle fram til han var 17 år. På skolen var han lite til stede. Han gikk i første klasse på videregående, men hadde så stort fravær at han ikke ble flyttet opp til annen. Hjemme sto det også dårlig til. Han bodde alene med moren sin, de to kranglet mye, og moren var forferdelig sliten.

Saksbehandleren tok fatt på en sak der hun så at hovedpersonen hadde et svært dårlig utgangspunkt. Men hun ble snart opptatt av at han hadde mye ressurser. Hvordan hun går fram for å få oppslutning om denne vurderingen utgjør en rød tråd i intervjuet om saken. Vi skal først se på hvordan hun går fram for å få unggutten selv til å dele vurderingen sin, og som en følge av det få han til å bestemme seg til å legge kursen kraftig om. Deretter skal vi se hvordan hun får moren til å bidra ved å holde ut når sønnens kursendring tar lang tid. Til slutt skal vi belyse barnevernets håndtering av relasjonen til politi og rettsvesen.

Å få gutten til å skifte perspektiv

Saksbehandlerens fremstilling av hvordan hun fikk gutten til å tro på seg selv, og til å bestemme seg for å forandre livet sitt, tok stor plass i intervjuet. Hun hadde sett at han hadde mye ressurser og hadde aldri vært i tvil om at han skulle klare seg. Dette formidlet hun også til han. Men hun møtte motstand.

Han ga uttrykk for at det aldri kom til å gå bra med han, at han kom til å bli sittende inne resten av livet, at han bare VAR sånn, at det å være voldelig var en egenskap inne i han, at det var noe han bare måtte leve med, at det var for sent å gjøre noe med det. Til denne type utsagn kunne hun svare at han ikke var voldelig, men at han hadde utført voldelige handlinger. Hun prøvde å få han til å se at han også oppførte seg på andre måter, at han for eksempel var bestekompis til kameratene sine.

Saksbehandlerens fortellinger om hvordan hun og gutten snakket sammen den første tiden, kan ses som historier om forhandlinger om det grunnleggende spørsmålet om hvordan han skal se på seg selv. Vi kan si at

den unge gutten formidler et egenskapsperspektiv, mens saksbehandleren forsøker å bevege han over til et aktørperspektiv. Og hun snakket til han som til en som har handlingsmuligheter. Hun brakte skolen på bane, og hun sa at alt fraværet og de dårlige karakterene tydet på at han ikke var motivert for å gå der, og at det fantes andre muligheter. Det provoserte han. Han ville ikke være «en sånn en som ikke gikk på skolen».

Informanten husket ikke helt hvilke ord som hadde falt mellom dem, men hun hadde kjørt han hardt og spurt hvordan han ville ta det å bli kastet ut fra skolen en gang til, hvordan han ville føle seg i forhold til de andre, framfor det å stå for og ta egne valg og å finne ut hva var det han egentlig ville. Han hadde blitt rasende, og til slutt rast ut i sinne. Men neste morgen var han tilbake – uten avtale – og måtte snakke med henne. For da hadde han tatt et valg, og det var å slutte på skolen. Det berømmet saksbehandleren han for. I intervjuet smilte hun litt mens hun fortalte dette, og kommenterte at barnevernet jo ikke pleier å anbefale avbrudd i skolegangen. Men akkurat i dette tilfellet så hun at det at gutten foretok et valg, var et viktig steg på veien. I neste omgang viste det seg at han valgte en annen skoleretning.

Å få moren til å holde ut

Forholdet mellom mor og sønn var svært dårlig da saksbehandleren tok fatt på saken, og relasjonen mellom dem ble dårligere mens hun arbeidet med den. Han fikk mindre og mindre respekt for moren, og samme hva hun spurte om, så skulle hun bare drite i det, for han forholdt seg til Mette (saksbehandleren) på barnevernet.

Mens forholdet mellom mor og sønn var på sitt verste, var det tett kontakt mellom de to kvinnene. Moren ringte nesten hver dag, og hun var ofte lei seg, for sønnen pratet ikke med henne. Men hun var glad den andre var der. Hun trengte ikke å vite hva som skjedde i sønnens liv, så lenge hun visste at barnevernet fulgte han opp.

Saksbehandleren prøvde å berolige henne med at dette var en fase, og det kom til å gå over. Dere to har et fundament av kjærlighet, sa hun til moren, og jeg er ikke i tvil i min sjel om at dette kommer til å gå bra. Du må bare holde ut et par år til kanskje.

Vi kan si at saksbehandleren og moren forhandler om hvordan de kan se på sønnen, og på relasjonen dem i mellom. Moren uttrykker at hun ikke tror sønnen hennes vil klare seg i det hele tatt, mens saksbehandleren framholder det motsatte. Om forholdet mellom de to insisterer saksbehandleren

på at hun hadde *sett* mye varme følelser. Hun festet seg ved kroppsspråket deres, og la ikke så mye vekt på de ordene de brukte. Øynene har aldri vært aggressive, samme hvor mye stygt de har sagt, fortalte saksbehandleren. «De har sendt hverandre litt sånne gode blikk oppi de verste kranglene. Og de har hatt veldig lett for å ta på hverandre».

Et møte på barnevernskontoret ble et vendepunkt i forholdet mellom mor og sønn. Situasjonen hjemme var nå blitt stadig vanskeligere. De hadde ekstremt dårlig råd, gutten hadde sluttet på skolen, og ville flytte hjemmefra. I en viss forstand kan vi si at saksbehandleren her legger til rette for en konfrontasjon som får et heldig utfall.

På møtet var gutten sint, og sa at han ikke orket å bo hjemme på grunn av moren. Alt var feil med henne, og hun hadde ødelagt livet hans. Moren ble veldig lei seg, og saksbehandleren husket godt at hun hadde snakket til han i sterke ordelag: «Nå går du LANGT over streken, og det du sier der er HELT uakseptabelt, og du oppfører deg rett og slett som en liten, umoden gutt». Han hadde blitt mer og mer sint og mer og mer høylydt, og til slutt sa han at han ikke gadd å være der lenger, og stormet ut. Saksbehandleren fortalte at moren ble sittende igjen nesten en time, for hun brøt sammen. Så det var tung stemning etter at først sønnen, og deretter moren, hadde forlatt kontoret. Men så ringte moren neste morgen, og fortalte at da hun våknet, hadde sønnen kommet inn og sagt at han hadde skrevet noe han ville hun skulle lese. Han hadde sittet oppe nesten halve natta og skrevet om seg selv og sitt eget liv, om forholdet til henne, og om hvor glad han egentlig var i henne.

Etter dette fikk de to et helt annet forhold, og en helt annen tone seg i mellom. Det fikk saksbehandleren høre fra dem begge.

Å få politi og rettsvesen med på laget

Parallelt med arbeidet i familien forsøkte saksbehandleren å få oppslutning hos politiet om sin vurdering av at gutten har mange ressurser, og at det er mulig å endre retning i livet hans. Hun klarte det ikke helt, for barnevernet og politiet hadde helt ulike syn. Det ble hun oppmerksom på under de første samtalene med politiet. De hadde han helt oppi halsen, og i følge dem kom det aldri til å gå bra med han, han var skyld i alt som forgikk, og han var en «forbanna drittsekk». Under intervjuet reflekterte hun over dette, og trakk fram at det virket som politiet arbeidet etter en stemplingsteori som sa at har

du vært i slåsskamp tre ganger, da er du voldelig og da er du voldelig resten av livet. Saksbehandleren erkjente alvoret i saken. Hun hadde fått en liste over alle forholdene gutten var tatt for, og den lista så ikke god ut, fortalte hun. Men hun så at den måten politiet forholdt seg til unggutten på ville være til hinder for det barnevernet prøvde å oppnå i saken.

Saksbehandleren nedla et omfattende arbeid for å få oppslutning om sin håndtering av saken fra politiet. Hun ringte hver gang politiet startet en ny etterforskning, og spurte hvordan det gikk. Hun framholdt at de hadde et felles prosjekt, at hvis de ikke trakk i samme retning ville de aldri få til en varig endring, og at det ville bli belastende for alle parter hvis han ble en sånn som ble sittende i fengsel. «Jeg hengte meg på dem som klegg, og ga meg aldri,» sa hun under intervjuet.

En gang et svært alvorlig forhold skulle opp i Tingretten, sa guttens advokat at denne saken ville de aldri få gjennom uten fengsel, men at de kunne prøve å få straffen ned til to måneder, så han kunne sone i sommerferien og ikke miste noe av skoletiden. Likevel fikk de til samfunnsstraff. «Det var nok viktig at jeg var til stede i retten,» sa saksbehandleren. Hun hadde forklart at barnevernet tenkte langsiktig, og at han nå var inne i en endring, og at alt tydet på at hvis det nå kom straff inn i bildet, ville alt arbeidet de hadde nedlagt være bortkastet. Hun hadde argumentert for hvor skadelig det ville være for han, og for samfunnet, hvis de valgte å fengsle han, og hun hadde pekt på politiets handlingsmuligheter. «Inntil han er 18 så kan dere bruke lovverket på en annen måte,» hadde hun sagt. «Det er jeg overbevist om at dere vil gjøre. Dere kan, hvis dere vil».

Saksbehandlere som meklere

I begge sakene står ungdommene i en særstilling blant de aktørene barnevernet forholder seg til, og saksbehandlerne opptrer som en slags meklere. Men meklingen foregår på forskjellige måter. I familien med den unge jenta mekler saksbehandleren mellom foreldrene og datteren, men posisjonene er nokså avklart når barnevernet intervenerer for annen gang, og barnevernet og jenta legger en kurs som foreldrene ikke gis mulighet til å rokke ved. Vi kan si at barnevernet ser på spørsmålet om hvem som skal ha omsorgen for datteren som ferdig forhandlet, men saksbehandleren ivaretar også foreldrene og bidrar til å unngå brudd mellom partene.

I saken med unggutten går meklingen for seg på to fronter, i møtet mellom gutten og moren og i forholdet mellom gutten og politiet. I det første tilfellet lar saksbehandleren gutten få framføre sine anklager en stund før hun bryter inn, og tar «parti» med moren. Gutten tar så det neste forsonende skrittet. Når barnevernet tar fatt i denne saken, ser det ut for saksbehandleren som at polititjenestemennene har ferdigforhandlet sitt syn på gutten. De ser ingen muligheter til endring. Med kraftfull argumentasjon og stor utholdenhet greier saksbehandleren å få dem med på laget sitt.

Både i saken med den unge jenta og i saken med den unge gutten setter barnevernet mye inn på å bemyndige de unge. Saksbehandlerne ser at de har et begrenset tidsrom til rådighet, og gir sakene høy prioritet. I begge sakene har de gode holdepunkter for at de får til det de prøver på. Men de vil nødvendig slippe sakene.

God praksis i barnevernet: Noen konklusjoner

God praksis i arbeid med saker som omhandler vold preges av den samme grunnholdning til hvordan man arbeidet med barn som i alt barnevernsarbeid: Avgjørelser om intervensjoner i familiene, og bestemmelser om hva slags tiltak som skal settes inn, er basert på vurderinger av hva som er godt for barna på kort og lang sikt.

Men god praksis i voldssaker betinger at barnevernet får volden til å opphøre. Ofte har ofrene for volden, eller andre instanser, tatt de første avgjørende skrittene. Mødrene har brutt med fedrene, barna har fortalt til lærerne sine hva som foregår hjemme, eller naboer har kontaktet politiet. God praksis kjennetegnes av at barnevernet nyttiggjør seg og bygger videre på de skrittene som allerede er tatt, og om nødvendig legger om kursen. Under saksforløpet preges god praksis av at saksbehandlerne viser årvåkenhet overfor risikoen for at volden kan blusse opp igjen – at fedrene kan begynne å slå barna sine, eller moren deres, igjen – og setter inn nødvendige tiltak for å forhindre det.

Likevel er innsatsen for å få slutt på volden ofte av kort varighet. Vi har sett at denne fasen kan være preget av stor dramatik, der mye skjer samtidig, og der mye står på spill. Men det er alt det andre arbeidet som tar mest tid. En god håndtering av voldssaker innebærer at barnevernet ikke begrenser seg til å få volden til å opphøre, og ikke bare er opptatt av skadene som påføres barna, men vurderer det livet barna lever i sin helhet. Hvordan er barnas

utviklingsbetingelser? Kan de fortsette å bo der de bor nå, hvem kan bo sammen med dem? Hvordan er betingelsene for at de som satses på som omsorgspersoner kan legge til rette for et godt dagligliv for seg og barna sine? Hvordan er det økonomiske fundamentet for å få til det?

Hva handler så god praksis om? Tre elementer framheves i analysen. For det første handler det om å få oppslutning gjennom styrte forhandlinger. Saksbehandlerne forholder seg til, og samarbeider med, barna og foreldrene deres, og med ulike instanser som har en viktig plass i familiens liv. For det andre handler det om betingelser. Tid er avgjørende for god praksis. Det er også saksbehandlerens blikk for barna, de relasjonene de inngår i, og det livet de lever. God praksis har et barneperspektiv med forankring i barnas dagligliv. For det tredje handler god praksis om å lete etter tegn på at kursen er riktig.

Oppslutning gjennom styrte forhandlinger

God praksis kjennetegnes av at barnevernet greier å skape oppslutning om vurderingene sine av hva som er best for barna på kort og lang sikt, gjennom det vi har kalt styrte forhandlinger. Vi har sett at de ansatte i barnevernet legger til rette for at familiemedlemmene selv, og andre aktører, kan bidra til å stake ut kursen for arbeidet, at de viser lydhørhet for disse aktørens innspill, og at de viser anerkjennelse for det de ulike aktørene gjør.

Noen ganger er det relativt lite tilrettelegging fra barnevernet som skal til for å få denne oppslutningen, fordi partene er nokså samstemte i utgangspunktet, eller fordi de raskt kommer til enighet om justeringer av kursen. Det var det siste som skjedde da barnevernet bestemte seg for å endre retningen i det planlagte hjelpearbeidet i den ene småbarnsfamilien. Saksbehandleren oppfattet at moren kom med et viktig bidrag til kursendringen, ga henne anerkjennelse for det, og justerte kursen.

Andre ganger krever det mer å få oppslutning om det arbeidet barnevernet vil gjøre. I saken om den unge gutten som var i konflikt med politiet, måtte saksbehandleren være både pågående og utholdende for å få han med på at han hadde ressurser som han kunne ta i bruk.

Men når barnevernet åpner for at impliserte aktører kan påvirke arbeidet, kan det også komme innspill som innebærer en kursendring, som ikke barnevernet kan godta. Det så vi i sakene med de to småbarnsmødrene. Begge overveide i perioder å flytte sammen med ektemennene sine, og

begrunnet dette med hensynet til barna. Saksbehandlerne insisterte på at mødrene skulle fastholde bruddet, og de argumenterte, i motsetning av hva mødrene gjorde, for at fortsatt brudd var til barnas beste. I den ene av sakene gjør barnevernet maktposisjonen sin eksplisitt, ved å gi moren beskjed om at hun må velge mellom mannen og barna.

Noen ganger er det dårlige utsikter for at barnevernet kan få opplutning om vurderingene sine, for eksempel når de bestemmer seg for å ta over omsorgen for et barn. I saken med den unge jenta som ventet på plassering i fosterhjem, var det god praksis å få til at konflikten med foreldrene ikke eskalerte.

Betingelser for god praksis

God praksis er tidkrevende. Det er et gjennomgående trekk i alle sakene at saksbehandlerne investerer mye tid. Flere av saksbehandlerne uttrykte at de brukte tid som de egentlig ikke hadde. Tidsbruken går sammen med et sterkt engasjement for å få til forandringer i livene til barna og familiene deres.

God praksis betinger et barneperspektiv med forankring i dagliglivet. Analysen viser at barn og unge er viktige informanter for barnevernet, og at deres synspunkter og ønskemål tillegges vekt. Vi har sett at saksbehandlerne og skolebarna tilbringer tid sammen uten foreldrene, og at de blir kjent med hverandre. Oppmerksomme og lydhøre saksbehandlerne har også blitt barnas og ungdommenes fortrolige.

Men når barnevernet inntar et barneperspektiv, innebærer det noe mer enn at saksbehandlerne snakker med barn. Det handler om at de har et særlig blikk for de unge, som gir innsikt i de relasjonene de inngår i, og for det livet de lever. Det handler om innsikt i hvordan barna vanligvis fremstår, og hvordan de hankses med uvanlige og kritiske situasjoner og hendelser. Analysen viser at det er flere som ser barna på denne måten. Det gjelder lærere, barnehagepersonale og polititjenestemenn. Og det gjelder foreldrene, men først og fremst mødrene.

Når mødrene lever sammen med barna sine, er de sentrale informanter om barnas liv. Vi har sett det i alle aldersgrupper, men særlig hos de yngste. Mødrene er de som kjenner barna best, og de som har vært mest sammen med dem. Mødrene har også i stor grad delt livsbetingelser med barna sine. Som informanter for barnevernet har mødrene formidlet familiens situasjon, slik hun har sett den. Analysen gir flere eksempler på at mødrene belyser sin

egen situasjon, så vel som barnas. Saksbehandlerne viser god praksis når de også tilrettelegger for, og om nødvendig insisterer på, at mødrene skal innta et barneperspektiv. En måte de gjorde det på, var å stille spørsmålet: Hvordan blir dette for barna?

På leting etter holdepunkter

God praksis innebærer at barnevernet har gode tegn eller holdepunkter for at den kursen de velger gir de beste livsbetingelsene for barna på kort og lang sikt. Det er holdepunkter av ulik type: Barnevernets egne og andre instansers observasjoner, muntlige utsagn fra alle impliserte aktører, og forskjellige former for skriftlig rapportering. Letingen etter tegn pågår under hele saksgangen.

Analysen viser at barnevernets insistering på at småbarnsmødrene ikke skulle flytte sammen med fedrene var basert på at det *manglet* observasjoner på og utsagn om at fedrene var innstilt på å slutte å slå. I de sakene der barnevernet støttet at foreldrene flyttet sammen igjen, hadde saksbehandlerne flere holdepunkter for at fedrene ville endre seg (jf. Wejden i kapittel 4 om endringsmuligheter).

I dette kapitlet har vi analysert tydelige saker, der holdepunktene for at saksbehandlerne får til det de går inn for er gode. Barna har minoritetsbakgrunn i fem av de seks sakene. Men analysen peker utover dette, fordi elementene i disse sakene kan tydeliggjøre det som er implisitt i saker der barn har etnisk norsk bakgrunn. Neste steg må være å lete etter den gode praksisen i mindre tydelige saker. Hva er de blinde flekkene hos barnevernet?

Litteratur:

Hennum, Nicole (2007): Ubehaget ved maktutøvelse. Foredrag på NOVA-konferansen *Makt, verdighet og empowerment*, Oslo. Upublisert manus.

Solberg, Anne (1994): *Negotiating Childhood. Empirical Investigations and Textual Representations of Children's Work and Everyday Life*. Stockholm: Nordplan.

Strauss, Anselm L. (1978): *Negotiations*. San Fransisco, Jossey Bass.

Strauss, Anselm L. (1985): *Social Organization of Medical Work*. Chicago: The University of Chicago Press.

7 God praksis i forhold til bevegelige mål

Rammer for god praksis i saker med vold og seksuelle overgrep

I denne rapporten har vi presentert utvalgte resultater fra et prosjekt som tok utgangspunkt i hvordan saksbehandlere ved åtte kommunale barnevernstjenester håndterer saker der det forekommer vold eller seksuelle overgrep. I alt valgte barneverntjenestene ut 73 saker som på ulike måter eksemplifiserer god praksis, og som i neste omgang dannet utgangspunktet for våre analyser. I dette siste kapitlet oppsummerer vi resultatene av analysene og setter dem inn i en større sammenheng. Et viktig, overordnet poeng for oss er de bevegelige målene – at saker med vold og seksuelle overgrep er vanskelige å fryse fast i definerte målsettinger og handlingsanvisninger.

Bekjempelse av vold og seksuelle overgrep mot barn og unge er viktige innsatsområder nasjonalt (Bakketeig, 2008), og ikke minst globalt (United Nations, 2005). Som vi har påpekt tidligere, er det all grunn til å problematisere nærmere det som kan se ut som en underrapportering av slike saker til barneverntjenesten, samt en underregistrering av dem som grunnlag for tiltak i barnevernsstatistikken. Ett viktig resultat fra prosjektet er derfor at vi har analysert et tilstrekkelig antall slike saker til at det er mulig å løfte fram noen overførbare lærdommer om god praksis i håndteringen av dem.

Samtidig kan det å fokusere spesielt på en bestemt problematikk skygge for andre, viktige sakskjennetegn. Så den andre, generelle lærdommen vi kan trekke fra prosjektet er at samtidig som saker med vold og seksuelle overgrep har noen særtrekk, følger god praksis i håndteringen av dem stort sett de samme linjene som for barnevernssaker i sin alminnelighet. I det følgende oppsummerer vi begge disse sidene; det særegne og det allmenne, som et bakteppe for den påfølgende diskusjonen av god praksis.

To særtrekk ved saker med vold og seksuelle overgrep

Saker med vold og seksuelle overgrep har to særtrekk. For det første blir det nødvendige samspillet mellom en juridisk og en barnevernsfaglig tenkemåte enda viktigere enn ellers på grunn av koblingen til straffelovens bestemmelser. Vold og seksuelle overgrep mot barn er ulovlig, og barneverntjenesten må alltid forholde seg til spørsmålet om anmeldelse, eventuelt bistand til politi og rettsvesen hvis et forhold allerede er anmeldt. Dette påvirker både beslutningsprosessen og innholdet i det faglige arbeidet på måter vi ikke ser i andre saker, noe vi særlig diskuterte i tredje kapittel.

For det andre inneholder disse sakene det vi kan kalle et delvis handlingsimperativ. Beskyttelse av barn og unge mot videre vold og seksuelle overgrep er et helt sentralt anliggende. Derfor må barneverntjenesten tidlig i et saksforløp ta stilling til om barnet eller ungdommen er tilstrekkelig beskyttet i sin nåværende omsorgssituasjon, eller om det er nødvendig med en foreløpig plassering et annet sted mens selve saken avklares nærmere. Dette spørsmålet diskuterte vi særlig i femte kapittel. Behovet for umiddelbar beskyttelse tidlig i et saksforløp er bare svært sjelden til stede i andre saker, hvor midlertidige plasseringer heller skjer på grunnlag av en omsorgssituasjon som egentlig har utviklet seg negativt over lang tid (Backe-Hansen, 2001; Christiansen og Havnen, 2003).

Men det særegne ved saker med vold og seksuelle overgrep må ses i sammenheng med at de også er barnevernssaker, og derfor må følge samme lovverk og prosedyrer som andre barnevernssaker. Og barneverntjenestens håndtering av disse sakene følger likeledes den samme dynamikken som vi ellers finner. Derfor er også generell kunnskap om beslutningsarbeid og endringsarbeid i barnevernssaker en nødvendig del av konteksten for god praksis i disse sakene.

Beslutningsarbeid og endringsarbeid

Det finnes mye norsk så vel som internasjonal forskning om *hvorfor* beslutninger tas i barnevernssaker (Backe-Hansen, 2001, 2004), men kunnskap om sakskjennetegn må suppleres med kunnskap om *hvordan* beslutningene tas. Sakene vi analyserte i dette prosjektet viser med all ønskelig tydelighet hvorfor det er viktig å forholde seg profesjonelt til beslutningsprosessen og ikke bare til innholdet i sakene. I utgangspunktet ble sakene valgt ut fordi de kunne eksemplifisere god praksis i barnevernssaker med felles, overordnede

kjennetegn: vold og seksuelle overgrep. Sakene kunne også kategoriseres i mindre undergrupper ut fra andre, felles kjennetegn. For eksempel viste det seg fornuftig for vårt analytiske formål å tredele materialet ut fra barnas alder. Dessuten var det tre tydelige undergrupper som bestod av saker der begge foreldrene var etnisk norske, en av foreldrene var etnisk norsk mens den andre hadde minoritetsbakgrunn, eller begge hadde minoritetsbakgrunn.

Men på tross av disse og andre felles kjennetegn var det mye *variasjon* både når det gjaldt beslutningsprosessen og valget av tiltak i sakene. Barneverntjenesten kunne ha meldt saken til politiet eller ikke, samarbeidet mellom barneverntjenesten og politiet og andre instanser kunne variere både i form og innhold, og vi fant også ulike overveielser som en del av vurderingen av om en sak skulle fremmes for fylkesnemnda. Noen barn ble akutt plassert og senere tilbakeført, noen barn kom på krisesenter eller familiesenter sammen med mødrene sine, i noen saker ble det satt inn miljøarbeider i hjemmet. Likeledes varierte utfallet i sakene. Volden kunne opphøre, men ikke i alle sakene, og det varierte om barna og ungdommene endte opp med å bli boende hjemme eller ikke.

Og sist, men ikke minst, varierte det hvor langt saksbehandlerne syntes det var forsvarlig å gå for å la samarbeidet med foreldrene styre forslag om vedtak eller tiltak. Vi så eksempler på at det ikke var aktuelt å samarbeide med en voldelig far, men også på at en voldelig far ble sett som en viktig samarbeidspartner og omsorgsperson i etterkant. Vi problematiserte særlig grunnlaget for samarbeid i fjerde kapittel, og viste her at saksbehandlerne tenkning langt på vei stemte overens med det vi generelt finner om dette temaet i litteraturen. Det er spørsmål om en felles oppfatning av situasjonen, og et opplevd reelt ønske fra foreldrenes side om å forbedre situasjonen for barnet eller ungdommen. Det er også en fordel hvis saksbehandler opplever at årsaken til problemet ikke er knyttet til egenskaper ved foreldrene som personer, men til situasjonen deres. Og det er vanskeligere å få til et godt samarbeid når situasjonen mellom foreldrene og barneverntjenesten er preget av konflikt (Seim og Slettebø, 2007).

Det er viktig å understreke at barneverntjenesten trenger handlingsrom både i valg av tilnæringsmåter og tenkning om beslutningsprosessen fordi *substansen* i sakene varierer. Denne variasjonen er selvsagt ikke ubegrenset, og som vi har sett, ga det for eksempel mening å ta utgangspunkt i barnas og ungdommenes alder og familiens etniske tilhørighet. Videre har vi sett at

saksbehandlerne vektla familiens ressurser og nettverk, så vel som barnas og ungdommenes individuelle fungering. I tillegg kom vurderinger av hvor alvorlig handlingen var, og hvordan sakens aktører forsto og forholdt seg til de hendelsene som førte til at barneverntjenesten ble koblet inn. Sist, men ikke minst, tok volden og seksuelle overgrepene ulike former. Men på den andre siden er det ikke mulig å «rekonstruere» barnevernssaker med vold og seksuelle overgrep så de blir helt likeartet, verken i innhold eller forløp, for så å bruke en konstruert likeartethet som grunnlag for videre tiltak. Så forutsetningene for god praksis, der motivering for og tilrettelegging av endring inngår som sentrale elementer, finnes i rommet mellom meningsfylte, generelle kategoriseringer og individuelle tilpasninger i den enkelte saken.

Som vi også har sett i de fire resultatkapitlene, avhang saksbehandlerne forståelse av god praksis av hvordan *saksforløpene* ble. I likhet med andre barnevernssaker, avhenger utfallet i saker med vold og seksuelle overgrep av de dynamikkene som oppstår og endres underveis fra saken kommer til barneverntjenesten til man finner en løsning. Det er mulig å formidle saksforløpet i barnevernssaker visuelt i form av flytdiagrammer (f. eks. Backe-Hansen, 1995), noe som særlig får fram kompleksiteten i beslutningsprosessene. Imidlertid kan det være like nyttig, om enn enda mer komplisert, og se utviklingen i hver enkelt sak som en spiral. Dette er nettopp fordi hendelser og handlinger bygger på hverandre og skaper nye hendelser og handlinger til saken er «løst» – midlertidig eller langsiktig, eller til foreldre eller barn ønsker å ta saken opp igjen.

Innholdet i resten av kapitlet

I neste del av kapitlet analyserer vi resultatene om god praksis videre. Analysene understreker behovet for å ivareta det særegne ved saker om vold og seksuelle overgrep innenfor rammen av det som generelt vil være god praksis i barnevernssaker. Her løfter vi fram fem elementer: relasjoner som virkemiddel, at barneverntjenesten må ha nok tid og bruke den riktig, at prosesstenkning er helt nødvendig, at saker med vold og seksuelle overgrep krever ekstra styring av saksforløpet, og sist, men ikke minst, at saksbehandler også må inkorporere perspektivet til barn, unge og foreldre i sitt arbeid med sakene.

Helt til slutt i kapitlet kommer vi med forslag om videre arbeid med å utvikle god praksis. Vi argumenterer for at utvikling av god praksis er en

dynamisk og stadig pågående prosess, som må utnytte dynamikken mellom «bottom up» og «top down»-tilnæringsmåter. Begge er nødvendige, men ingen av dem er tilstrekkelige i seg selv.

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep

Verken vold eller seksuelle overgrep utgjør en stor andel av årsaken til barnevernstiltak. For barnevernsklienter født i 1988, var fysisk mishandling eller seksuelle overgrep oppgitt som eneste grunnlag for tiltak for seks prosent innen utløpet av 2005, hvorav fysisk mishandling igjen utgjorde to tredjedeler. Spesielt når det gjelder seksuelle overgrep, stiller nemlig Statistisk sentralbyrå relativt strenge krav for at kategorien skal kunne brukes som årsak til tiltak (Backe-Hansen og Clausen, 2007).

Mønsteret i barnevernssakene ser ut til å være litt annerledes enn det bildet som tegner seg i den landsrepresentative omfangsundersøkelsen NOVA gjennomførte i 2007 (Mossige og Stefansen, 2007). For det første sa mer enn fire femtedeler av ungdommene som deltok her at de var blitt utsatt for vold og seksuelle overgrep etter fylte 14 år. Når det gjelder de jevngamle barnevernsklientene, var det både for fysisk mishandling og seksuelle overgrep to topper: en i førskolealder og en i ungdomstiden. For det andre rapporterte langt flere ungdommer i omfangsundersøkelsen om krenkelser fra jevnaldrende eller litt eldre personer, mens barnevernsstatistikken sannsynligvis i større grad fanger opp alvorligere saker der foreldre eller slektninger er utøvere.

Samtidig regner vi med at både vold og seksuelle overgrep kan inngå som deler av begrunnelsene for tiltak, men kalt andre ting. Her er spesielt «manglende omsorgsevne» og «forhold i hjemmet» aktuelle kategorier. I samme kohort forekom nemlig fysisk mishandling eller seksuelle overgrep sammen med kategorien forhold i hjemmet i 64 prosent av sakene hvor sistnevnte kategori var brukt, og i 40 prosent av sakene der kategorien manglende omsorgsevne var brukt (Backe-Hansen og Clausen, 2007). En nærmere analyse av seksten saker med små barn der omsorgsovertakelse ble foretatt, viste nemlig at vold og seksuelle overgrep kunne være del av det som ble kalt et puslespill. Med mindre det forekom et sakskjennetegn som i seg selv var tilstrekkelig til å rettferdiggjøre omsorgsovertakelse, som i disse sakene bare gjaldt alvorlig og langvarig rusmisbruk, måtte saksbehandlerne sette sammen flere kjennetegn der hvert enkelt kjennetegn ikke var tilstrekkelig i seg selv.

Det var summen av kjennetegn som til sammen fikk større overbevisningskraft enn hvert enkelt kjennetegn (Backe-Hansen, 2001, 2003).

Relasjoner som virkemiddel

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep krever spesiell oppmerksomhet på at relasjonene til klientene blir gode og tillitsfulle, i en kontekst hvor faren for mistillit er stor fra klientenes side. God praksis krever også ferdigheter i å stå i konfliktfylte relasjoner over tid.

Utvikling av en best mulig og mest mulig tillitsfull relasjon mellom saksbehandler og klienter er en forutsetning for at saksbehandler kan medvirke til endringer – enten målsettingen med arbeidet er nedfelt i en felles plan mellom barneverntjenesten og familien, eller barneverntjenesten er den sterkeste pådriveren. Lov om barnevernstjenester forutsetter også at tiltak primært skal iverksettes mens barn og unge bor sammen med familien. Med andre ord er saksbehandlere i barneverntjenesten avhengige av at foreldre eller ungdommer er enige i hva slags endringer som trengs, og motivert for å få dette til. Disse prosessene skal dessuten utvikles i en kontekst hvor foreldrene og gjerne også resten av familien skal ha mest mulig innflytelse på det som skjer.

Det er derfor snakk om en gjensidig relasjon og et gjensidig tillitsforhold, der både barneverntjenesten og klientene vil stille krav som grunnlag for utvikling. Tidligere i rapporten har vi diskutert hva slags forventninger og krav saksbehandlere stiller til familiene de kommer i kontakt med, og understreket at våre resultater samsvarer godt med resultater fra annen forskning om relasjonen mellom saksbehandlere og klienter. Siden vår oppmerksomhet i dette prosjektet var rettet mot saksbehandlernes vurderinger, har vi ikke analysert like inngående den andre siden av relasjonen, nemlig klientenes forventninger og krav til saksbehandlerne i disse sakene. Det er rimelig å anta at en tillitsfull relasjon til saksbehandler for eksempel har sammenheng med at saksbehandler er forståelsesfull og innsiktsfull, men også effektiv i forhold til behov som fremmes og løfter som gis. Videre viser de fleste nyere brukerundersøkelser at både voksne, ungdom og barn setter pris på saksbehandlere som er tydelige i kommunikasjonen og tar klientene med på råd (Slettebø, 2008).

Samtidig er det å utsette eller eksponere barn og unge for vold, og særlig det å utsette dem for seksuelle overgrep, ulovlige så vel som moralsk uaksep-

table handlinger, beheftet med skyld og skam i tillegg til mulig straffefølgelse. Foreldre vil så langt som råd er forsøke å omskrive, benekte eller minimalisere de samme handlingene. Den spesielle utfordringen for saksbehandlere i disse sakene er derfor å fastholde synet på alvoret i handlingene, samtidig som samtlige familiemedlemmer må møtes med respekt, forståelse og engasjement både mens saken undersøkes og senere i prosessen. Følgelig må saksbehandlere i saker med vold og seksuelle overgrep også kunne stå i konflikter og håndtere dem funksjonelt. Dette poenget løftes ikke eksplisitt fram i saksbehandlernes framstillinger, men det er likevel til stede i flere av beskrivelsene som er gjengitt.

Barneverntjenesten må ha nok tid og bruke den riktig

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep krever at barneverntjenesten kan ta seg nok tid, både i akuttfasen og etterpå, slik at familiens egen usikkerhet og tvil får tid til å komme fram i dialog med saksbehandler. God praksis krever også tid og rom for saksbehandlers egen tvil.

Alle relasjoner utvikles i en kontekst hvor det å ha nok tid og bruke nok tid kan være utslagsgivende. Saker med vold og seksuelle overgrep er spesielle fordi man på samme tid ikke har tid og må ta seg tid. Saksbehandler har ikke mye tid i startfasen når det skal avklares hva som er nødvendig å gjøre for å beskytte barna og ungdommene som er involvert. Dette må skje samtidig som saksbehandler skal etablere en relasjon til familien med sikte på å få til det samarbeidet som er mulig, i en situasjon hvor hele eller deler av familien ofte vil være i krise og som følge av dette stiller ekstra store krav til den de skal utvikle en relasjon til – særlig når vedkommende representerer samfunnets maktapparat. Dette er en spesielt stor utfordring når familien tilhører en etnisk minoritet.

Det framgår av sakene vi har analysert spesielt at saksbehandlere bruker mye tid på familiene der vold og seksuelle overgrep har skjedd. Og i etterkant av at beslutningen om hvordan barn og unge skal beskyttes er tatt, må man regne med å bruke mye tid. I saker med vold og seksuelle overgrep er det regelen heller enn unntaket at oppfatninger og framstillinger forandres, og at valgte handlingsalternativer forkastes i neste omgang. Skal barneverntjenesten danne seg et godt bilde av situasjonen, må man kunne forholde seg til omskiftelige og motstridende historier og inntrykk. Selv arbeidet jeg for mange år siden med en sak der en slektning var mistenkt for å ha misbrukt

en jente seksuelt. Jeg hadde tre samtaler med foreldrene. I den første samtalen var de helt uforstående til at slektningen kunne ha gjort dette. I den andre samtalen så de ikke noe annet alternativ enn å tro at det var sant. I den tredje samtalen tvilte de igjen. Og det er ikke rart at prosessen med å forholde seg til mistanker om vold og seksuelle overgrep nettopp preges av skiftinger mellom tvil og overbevisning, før man ender med å bli overbevist den ene eller den andre veien. Det er heller ikke rart om klientenes og barneverntjenestens prosess følger et ulikt tidsskjema, eller om mor, far, barn og andre slektninger følger ulike tidsskjemaer seg i mellom.

Skal saksbehandler ivareta disse kompliserte prosessene må det settes av tid nok til å snakke med alle flere ganger, til å ta i mot telefoner og til å ta i mot følelsesutbrudd, og sist, men ikke minst til å ivareta relasjonene til alle samarbeidspartnerne. Men saksbehandler må også ha tid til å diskutere saken med kollegaer og overordnede, og til å tenke ordentlig gjennom hva hun selv mener om saken. Dette innebærer som oftest å tvile seg fram til en beslutning, både i dialog med klientene og som resultat av egne, profesjonelle vurderinger, noe som igjen tar tid. Bruk av tid henger derfor nøye sammen med at saker med vold og seksuelle overgrep består av prosesser som dels avhenger av sakenes dynamikk, og dels av den dynamikken som følger av lovgivningen.

Prosesstenkning er helt nødvendig

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep krever at saksbehandler forstår saken i prosestermer, og forholder seg dynamisk til kravene om både å ta raske beslutninger og arbeide mer langsiktig med helheten i saken.

En barnevernssak har i prinsippet tre faser: undersøkelse, hjelpetiltak og omsorgstiltak. Undersøkelsesfasen kommer nødvendigvis først, ettersom det er her barneverntjenesten skal avklare om det er grunnlag for tiltak. Deretter er det lovens intensjon at hjelpetiltak skal foretrekkes, og at omsorgstiltak ikke skal iverksettes med mindre dette er helt nødvendig. I flertallet av sakene vi analyserte ble også barna og ungdommene boende sammen med enten en eller begge foreldre, og en rekke tiltak ble satt inn for å bedre omsorgssituasjonen tilstrekkelig. Men samtidig vil barn og unges omsorgssituasjon forandre seg over tid, vanligvis på grunn av hendelser som oppstår utenfor barneverntjenestens kontroll. Følgelig kan det bli nødvendig å iverksette nye

undersøkelser, iverksatte hjelpetiltak må kanskje byttes ut, og det kan skje stadige bevegelser i saksbehandlerens tenkning når det gjelder behovet for å plassere et barn utenfor hjemmet. Derfor er de tre fasene rammer og retningsgivende, mens virkelighetens saker er langt mer dynamiske – særlig når de pågår over lang tid. Ikke minst blir dette tilfellet når saksbehandlerne skifter, som de ofte gjør.

Det følger av koblingen til straffelovssystemet og det vi tidligere kalte et delvis handlingsimperativ at undersøkelsesfasen i saker med mulig vold og seksuelle overgrep må være kortvarig og fokusert. Det er nødvendig å avklare spørsmålet om politianmeldelse og videre samarbeid med politi og påtalemyndighet så tidlig som mulig. Likeledes er det nødvendig å avklare behovet for beskyttelse av barnet eller ungdommen gjennom akuttvedtak så tidlig som mulig, inklusive om beskyttelsen også skal gjelde den ikke-voldelige forelderen. Nærmere undersøkelser av de andre forholdene som også kan være til stede, som rusmiddelmisbruk, vanskjøtsel, psykiske vansker for foreldrenes del, atferdsvansker eller andre problemer for barnas del osv., må utstå til senere i disse sakene. Derfor kan det også skje at de første vedtakene fattes før saken er ferdig undersøkt.

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep innebærer å raskt iverksette tiltak rettet mot at volden og de seksuelle overgrepene skal opphøre. Dette innskrenker saksbehandlerens handlefrihet i den forstand at andre aktuelle problemstillinger må settes på vent i mellomtiden, og at rekkefølgen ting skjer i kan blir mindre optimal enn ønskelig fordi de beslutningene som må tas tidlig i forløpet preger det som skjer senere.

Et ekstra stort behov for styrte saksforløp

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep krever at saksbehandler har oversikt over saken og alle dens aktører, og arbeider offensivt med å ha styring med saksforløpet. God praksis krever også aktiv bruk av tiltaksplaner og omsorgsplaner.

Det er svært ofte behov for å samarbeide med andre instanser i en barnevernssak, og barneverntjenesten vil oppleve ulik grad av kontroll med og ulik status som partner i dette samarbeidet. Spesielt for saker med vold og seksuelle overgrep er, som tidligere diskutert, det akutte behovet for å avklare hva slags samarbeid som eventuelt skal skje med politi og påtalemyndighet. I dette samarbeidet har barneverntjenesten relativt liten innflytelse, ettersom

det formelle beslutningsgrunnlaget styres av straffeloven og ikke Lov om barneverntjenester.

Men samarbeidet skjer også i disse sakene med for eksempel sosialtjenesten, Pedagogisk psykologisk tjeneste, psykisk helsevern for voksne og for barn og unge, familievernet, NAV, spesielle tiltak for behandling av voldsutøvere, institusjoner innen barneverntjenesten osv. Saker med vold og seksuelle overgrep blir derfor lett store og dels kompliserte sosiale systemer, hvor manglende styring fort fører til at prosessen i sakene blir uoversiktlig. Disse sakene mobiliserer dessuten sterke følelser blant profesjonelle, og samarbeidspartnerne vil lett ha sterke meninger om hva som bør og ikke bør gjøres. Samtidig er det barneverntjenesten som har ansvaret for å fremme forslag om hva som bør skje med barna og ungdommene i sakene framover, mens samarbeidspartnere bidrar med ulike tilbud barneverntjenesten ikke rår over selv. Eksistensen av adekvate tilbud kan igjen bli utslagsgivende for om det er hjelpetiltak eller omsorgstiltak som foreslås.

I forhold til samarbeidspartnerne innebærer derfor god praksis i saker med vold og seksuelle overgrep at barneverntjenesten framstår som autoritativ og kompetent, og viser seg i stand til å ta ansvar og styring. Det samme er egentlig tilfelle i forhold til familiene sakene gjelder, noe vi særlig diskuterte i kapittel seks. Men her kreves en mer nennsom balanse opp mot familiens krav på medvirkning i beslutningsprosessen. Uansett er det i disse sakene spesielt viktig at barneverntjenesten oppfyller lovens krav om tiltaksplaner og omsorgsplaner, som vil være det verktøyet alle parter har å vurdere prosesser og utfall i forhold til.

Et viktig kjennetegn ved god praksis i saker med vold og seksuelle overgrep er derfor at saksbehandlere viser kompetanse i å ta beslutninger. Som jeg har diskutert i mange andre sammenhenger (Backe-Hansen, 2001, 2004), er beslutningsfetting også et håndverk som må læres. Flere forfattere påpeker også at utviklingen av et kunnskapsbasert barnevern må ses i sammenheng med læring av denne typen ferdigheter (se for eksempel Webb, 2002).

Fra ståstedet til barn, unge og foreldre

God praksis i saker med vold og seksuelle overgrep krever at saksbehandler har et spesielt blikk for konsekvensene for barn, unge og foreldre av det som har skjedd, og ivaretar familiens verdighet og kompetanse så langt dette er mulig. God praksis krever også innsats for å skaffe terapeutisk hjelp der dette er nødvendig.

Så langt har vi diskutert god praksis i form av handlingskrav for barneverntjenesten. Bortsett fra å påpeke at tiltak må iverksettes som sikrer at vold og seksuelle overgrep opphører, har vi imidlertid bare i liten grad kommet inn på hva barneverntjenestens intervensjoner bør føre til for barn, unge og familier. Vi har imidlertid sett flere eksempler på resultater som eksemplifiserer god praksis tidligere i rapporten.

Når den overordnede målsettingen for barneverntjenestens arbeid er å hjelpe barn og familier mens de bor sammen, må arbeid i saker med vold og seksuelle overgrep også være rettet inn mot å endre og forbedre familierelasjonene. En viktig side av dette er diskusjon av funksjonelle og dysfunksjonelle måter å sette grenser på, som vi har sett i flere av eksemplene som er presentert i rapporten. En annen side er å gi rom og muligheter for at tillitsforholdet mellom barn og ungdom, som ofre, og foreldrene, som utøvere, kan bedres i den grad dette er mulig å få til. Slikt relasjonsarbeid er vesentlig enten utfallet blir hjelpetiltak eller omsorgsovertakelse.

Ikke minst har arbeidet med familierelasjonene en etisk dimensjon. At det oppstår en mistanke om vold og seksuelle overgrep som eventuelt blir bekreftet, innebærer at foreldrene opplever tap av både verdighet og kompetanse. For barnas og ungdommenes del blir tidligere skjulte hendelser offentlige, og de må arbeide med følelsen av egen skyld og eget ansvar for det som har skjedd. Mange, både voksne og barn, vil også trenge terapeutisk hjelp over tid for å få dette til. Men barneverntjenesten kan gjøre sitt gjennom å behandle både voksne og barn ordentlig.

Videre utvikling av god praksis

Det kan tenkes to alternative utgangspunkter for diskusjonen om god praksis i barnevernssaker med vold og seksuelle overgrep. Det ene utgangspunktet er om det er behov for å (ny)etablere praksis, med andre ord at det enten ikke eksisterer praksis eller gjeldende praksis er så dårlig at den ikke er noe å bygge videre på. Det andre utgangspunktet er om det er behov for videreutvikling, eventuelt kursendringer, men innenfor rammen av at eksisterende praksis er god nok som grunnlag.

Et viktig argument for det siste av disse to alternativene er at både vold og seksuelle overgrep har vært en del av barneverntjenestens saksområder de siste par-tre tiårene, selv om det har vært rettet spesiell oppmerksomhet mot disse fenomenene de aller siste årene. Gode erfaringer med arbeidet i disse

sakene, forstått som konsekvenser av eksisterende regelverk, oppsummeringer av praksis, forskning og erfaringer fra andre land, er også nedfelt i flere statlig initierte og utgitte veiledere. Den siste av disse kom i 2006 (Barne- og likestillingsdepartementet). Følgelig har vi et fundament å bygge videre på. I noen av sakene vi analyserte viste da også saksbehandlerne til at de nylig hadde fått skolering i arbeidet med enten vold eller seksuelle overgrep, og at dette hadde vært til god hjelp for dem i de sakene som senere ble valgt ut som eksempler på god praksis. Spørsmålet om strategier for å løfte fram deler av eksisterende praksis eller argumentere for å gjøre noe helt annet, handler derfor også om forholdet mellom pålegg ovenfra og initiativer nedenfra.

Et dynamisk og konstruktivt forhold mellom forvaltning, forskning og praksisfelt er spesielt viktig når innholdet i god praksis blir gjenstand for kritiske diskusjoner. En mye diskutert motsetning i nyere litteratur om sosialt arbeid, går mellom rutinisering og manualisering på den ene siden og individualisert og kontekstualisert praksis på den andre siden (se for eksempel Bergmark og Lundström, 2006). Med fugleperspektiv, og særlig når barneverntjenestens arbeid framstår som kritikkverdig i enkelte sammenhenger, er det rimelig at svaret blir bedre systemer og mer ensretting av praksis. Men i det daglige, i møtet med klientene, er det like rimelig at jo mer man ser enkeltindividet, jo mer blir man nettopp opptatt av relasjonene og av unntakene. Vårt poeng er at begge synsvinkler er nødvendige, og at dette må få konsekvenser for hvordan forvaltningen tenker om videre forskningsbehov.

Litteratur

- Backe-Hansen, E. (1995). *Til barnets beste. Beslutninger og beslutningsprosesser i barnevernet*. Oslo: TANO.
- Backe-Hansen, E. (2001). *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av saksbehandleres argumentasjon i en serie saker med små barn*. Oslo: NOVA, rapport 2/01. Avhandling til dr. psychol.-graden, Universitetet i Oslo.
- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg. Riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2003). Justifying out-of-home placement: A multiple case study of decision-making in child welfare and protection services. *International Journal of Child & Family Welfare*, 6, 151–166.
- Backe-Hansen, E. & Clausen, S.-E. (2007). Fysisk mishandling og seksuelle overgrep blant barnevernsklienter født i 1988. I S. Mossige og K. Stefansen (red.). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA, rapport 20/07, s. 169–176.
- Bakketeig, E. (2008). *Norwegian national and local policies on prevention of violence against children*. Rapport utarbeidet på oppdrag for Barne- og likestillingsdepartementet og Europarådet. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet, IN PRESS.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006). *Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær*. Oslo: Bld, Q-1121B, juni 2006.
- Bergmark, A. & Lundström, T. (2006). Mot en evidensbasert praksis? – Om færdriktningen i sosialt arbeid. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 13, 99–113.
- Bergmark, A. & Lundström, T. (2007). Att studera rörliga mål – om villkoren för evidens och kunskapsproduktion i sosialt arbeid. *Socionomen*, 3, del 2:4–16).
- Börjesson, M. & Hansson, J.-H. (2006). Om behoven at bygga på andras kunnskap. *Nordisk sosialt arbeid*, 26, 136–142.
- Christiansen, Ø. & Havnen, K. (2003). I E. Backe-Hansen (red.). *Barn under offentlig omsorg*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Mossige, S. & K. Stefansen (red.). (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA, rapport 20/07.
- Seim, S. & Slettebø, T. (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning*. Trondheim: NTNU, doktoravhandling 2008:57.

United Nations (2005). *The United Nations Secretary General's Study on Violence Against Children*. Tilgjengelig på <http://www.violencestudy.org/a555>.

Webb, S. A. (2002). Evidence-based practice and decision analysis in social work. *Journal of Social Work*, 2, 45-63.

Summary

The objective of this project was to develop more knowledge about how the child welfare services deal with cases concerning violence, physical abuse and sexual abuse. These cases differ from other child protection cases in demanding immediate cessation of abuse, and by needing assessment in relation to the Penal Code. The methodological approach was to investigate how social workers define what good practices in these cases is. This perspective aimed to change the focus from a deficit perspective to a possibility perspective.

The participating services chose the cases to be included themselves. The inclusion criterion was the workers' own assessment that cases including physical or sexual abuse had been dealt with in positive ways. Data were collected in 2005 and 2006, and included of 73 cases from eight municipalities in Northern, Southern, and Western Norway. The case documents were analysed and the social workers were interviewed. Sexual abuse was the main theme in seven of the cases, violence and/or physical abuse was the main theme in 50 cases and a combination was present in the last 16 cases.

The study illustrates the great variation present in Norwegian child welfare work. But in spite of this variation it is necessary to point out one interesting finding about the selection of cases. It turned out that the social workers selected cases concerning ethnic Norwegian children when sexual abuse was involved, but mainly cases concerning ethnic minority children when physical abuse and/or violence was involved. If a case combining the two concerned children with ethnic minority backgrounds, violence and physical abuse was made the main concern. Why this distinction based on ethnicity arose may be related to the approach to good practice in the project and who the social workers thought they succeeded with.

The data contains much sensitive information and a considerable effort has been made to anonymize this.

What, then, constitutes good practice from the point of view of the social workers?

1. Good practice in cases involving violence and physical and sexual abuse is influenced by fundamental attitudes similar to those present in other cases. Decisions taken and interventions initiated are based on the child's best interest in a short term and long term perspective. In a short term perspective this primarily concerns judging whether a child can stay with his or her parents or have to be placed outside the home without delay, and ending violence and abuse immediately. This phase is often described as dramatic, and police support may be necessary. In a long term perspective the work consists of improving the conditions for a child when the danger of violence and abuse has ceased.
2. Good practice means an extensive use of relationship work to achieve results. Goal-directedness and good preparations before meetings are elements of this. In the report these processes are described as structured negotiations or as being distinct where objectives and ways of acting are concerned. The concrete goals set vary according to case characteristics. For instance, a mother might be supported in her efforts to break away from a violent father and spouse, a parent might be taught other ways of setting limits than beating, work might succeed in replacing mistrust with between parents and children, or a family might be told about a suspicion of sexual abuse.
3. Good practice includes family relations. This is not so much about letting a child or young person remain at home when she or he ought to be taken into care, but concerns taking care of relations in spite of what has happened or what has been thought of on the basis of the child's needs. Whether the cases concerned sexual abuse or physical abuse and/or violence, considerable work was done to create new relations between parents and children or young people. Sometimes relations could be changed for the better while the children lived at home, sometimes a placement outside the home was the starting point.
4. Good practice concerns being aware that violence directed against the mother and/or the children may start again, or that sexual abuse may not cease. Thus, good practice includes the use of compulsion when necessary. A continuous evaluation takes place of the children's and young people's care situation and of the relationship between the family members. Trust is essential in assessing the parents' potential for change. Trust is a two-way process, and the parents' ways of presenting themselves as credible or not, their insight into themselves and their potential to see the situation from the point of view of the child, all influence the outcome. Cases including violence and physical abuse also

include explanations of violence as a prerequisite for trust. Violence as a result of substance abuse or illness creates less trust than violence as a result of unfortunate child-raising practices.

5. Good practice demands collaboration with other professionals. In particular the Child Welfare Services have to collaborate with the police and the Penal Code. In many cases collaboration with the police lends necessary authority to the social workers. However, good practice also presupposes making abundantly clear to the families that an intervention from the Child Welfare Services does not replace a court sentence. In particular this pertains to ethnic minority fathers. In addition good practice means being able to judge when social workers have to follow their professional discretion – or not – when meeting with the police authorities. In some cases therapeutic concerns will actually be given more weight than the importance of notifying the police.
6. Good practice means acting on the basis of the child's best interests. Violence and/or physical abuse and sexual abuse make social workers extremely worried, and need to reassure themselves that the daily life of the children and young people involved can be made as similar as possible to that of children and young people in general. Children and young people were important informants in all the cases, and their views were listened to and taken into account. Thus, good practice presupposes a child perspective, founded on knowledge about children's and young people's daily lives. Here their expressed wishes to maintain relations with their parents is important to note.
7. Good practice takes time. To describe good practice the social workers use words like «relations», «trust», «assessment work», «improving children's daily life», etc. These denote actions that are time-consuming, often taking far more time than available. This use of time must be seen in relation to a strong commitment to change in the lives of the families concerned.
8. Good practice presupposes flexibility, or working towards mobile goals. This means being able to take account of all the variation present in a case or between cases, and the changes that occur over time.